ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/325441247

PLANI RAJONAL I TRASHËGIMISË LINDJE 2015-2018

Article · January 2015

CITATIONS
0

READS
31

1 author:

Fadil Bajraktari
Kosovo Institute for Nature Protection

37 PUBLICATIONS **10** CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Project CHALLENGES OF KOSOVO DEMOGRAPHIC ROADMAP IN THE FUTURE View project

All content following this page was uploaded by Fadil Bajraktari on 30 May 2018.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

PLANI RAJONAL I TRASHËGIMISË LINDJE

2015 - 2018

Support to the Promotion of Cultural Diversity

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Plani Rajonal i Trashëgimisë Lindje

2015 - 2018

MAJ 2015

Prishtinë

Ky dokument është prodhuar brenda kornizës së projektit të përbashkët BE/KE - 'Përkrahja për Promovimin e Diversitetit Kulturor në Kosovë'. Përmbajtja nuk reflekton domosdoshmërisht qëndrimin zyrtar të Bashkimit Evropian dhe/apo të Këshillit të Evropës.

Parathënie

Komunitetet në mbarë botën gjithnjë e më shumë po kërkojnë mënyra për të qenë më aktive në qeverisjen lokale dhe për të marrë pjesë në menaxhimin e burimeve të tyre lokale. Pjesëmarrja demokratike me një qasje gjithëpërfshirëse, që ua siguron të gjithëve të drejtën për të praktikuar kulturën e tyre, është thelbësore për mirëqenien e komuniteteve ku identitetet e shumëfishta dhe diversiteti konsiderohen si asete të rëndësishme.

Trashëgimia, si një prej themeleve të jetës bashkëkohore, luan një rol thelbësor në zhvillimin ekonomik lokal duke qenë se kujdesi dhe menaxhimi i burimeve të trashëgimisë do të ofronin mundësi për komunitetet. Projekti i përbashkët i Bashkimit Evropian/Këshillit të Evropës - Përkrahja për Promovimin e Diversitetit Kulturor në Kosovë* (PDKK) ka qenë risiprurës në angazhimin e komuniteteve lokale me trashëgimin e tyre, teksa ka zhvilluar metodat dhe programet e përshtatshme lokale, duke u bazuar në standardet e miratuara.

Me qasjen e tij të integruar ndaj trashëgimisë dhe diversitetit, ky Plan i Trashëgimisë bashkon tiparet e veçanta të komuniteteve në një kornizë rajonale. Krahas aseteve të mirënjohura të trashëgimisë, ai tenton që të ndërlidh aspektet jo materiale të jetës bashkëkohore të komunitetit dhe e lidh atë me mënyrat e ndryshme në të cilat trashëgimia ka një rol. Natyra pjesëmarrëse e zhvillimit të Planit të Trashëgimisë nxit aktorët lokal që të luajnë një rol gjithnjë e më të rëndësishëm në një fazë të tij të hershme dhe në planifikimin e të ardhmes së tij. I tërë procesi i ka kushtuar vëmendje të veçantë qëndrueshmërisë dhe i ka marrë masat për të siguruar shembuj dhe udhëheqje konkrete si dhe të ndërtojë kapacitetet lokale për kryerjen e veprimeve.

Plani i Trashëgimisë është një mjet i dobishëm i cili do të krijojë një platformë për palët e interesuara për të bashkuar forcat nën një strategji rajonale dhe për të shtruar rrugën për një marrëdhënie më të fuqishme në mes të veprimeve bazë dhe politikë bërjes në nivel qendror, duke ofruar një qasje dinamike dhe sistematike ndaj proceseve të zhvillimit lokal përmes shfrytëzimit të burimeve ekzistuese të trashëgimisë.

Në ndërkohë që nxit veprimet e bashkërenduara në mes të komunave të Kosovës Lindore, plani gjithashtu vendos një kornizë të përbashkët për të gjitha rajonet e Kosovës pasi që të gjitha ato e kanë vijuar procesin e njëjtë në zonat e tyre përkatëse. Në pajtim me parimet e pjesëmarrjes demokratike, diversitetin dhe veprimet risiprurëse, procesi synon që të udhëheq drejt zhvillimit të një Plani të Trashëgimisë të Kosovës i cili do t'i ndihmojë autoritetet e Kosovës në objektivin e tyre që të përafrohen me normat dhe standardet Evropiane.

Unë shpresoj se puna e Projektit të Përbashkët të PDKK-së në vendosjen e shembujve përmes ndihmës së tij teknike do të stimulojë autoritetet që të lehtësojnë punën e aktorëve lokal dhe për të krijuar kushtet për komunitetet në mënyrë që ato të vlerësojnë, mbrojnë dhe menaxhojnë më mirë trashëgiminë tonë të përbashkët.

Claudia Luciani
Drejtoreshë e Drejtorisë për Qeverisje Demokratike
Këshilli i Evropës
Strasburg

---

* Ky shënim është pa paragjykim të qëndrimeve mbi statusin dhe është në përputhje me Rezolutën 1244 të KS të OKB-së dhe Opinionin e GJND-së për Deklaratën e Pavarësisë së Kosovës.

Sllallomi drejt ardhmërisë

Të gjithë ata që janë ngjitur ndonjëherë në Bjeshkët e Sharrit me liqenet e tyre akullnajore, të rrethuara nga Pishat Ballkanike, apo që kanë vizituar kalanë e Novobërdës, e cila është ndërtuar në fillim të shekullit të 14-të, në fakt nuk kanë nevojë për ligjërata rreth fuqisë së trashëgimisë kulturore dhe natyrore - ata e kanë përjetuar atë në formën e saj më të mirë.

Mirëpo, fakti se pasuritë e tilla gjenden në Kosovën Lindore nuk është vetëm çështje e traditës. Pikërisht në Parkun Kombëtar të Sharrit, i cili është themeluar në vitin 1986 dhe që mbulon një sipërfaqe prej 39.000 hektarësh, po përgatitet investimi më i madh ndërkombëtar në Kosovë: Qendra skitare në Brezovicë, në komunën e Shtërpces, me shpatet e përshtatshme për sportet dimërore, i ka të gjitha potencialet që të bëhet një prej qendrave më të mëdha turistike në Kosovë.

Kur flasim për Kosovën, një qasje e tillë përparimtare ndaj trashëgimisë kulturore është thelbësore. Mund ta quajmë diversitet, zhvillim i qëndrueshëm apo thjesht cilësi e jetës: çështja është se qytetarët gjithmonë duhet të përfitojnë nga jetësimi i ideve të mira në praktikë. Pikërisht kjo është arsyeja pse programet e tilla si përkrahja e përbashkët për Promovimin e Diversitetit Kulturor në Kosovë (PDKK-së), financuar kryesisht nga Bashkimi Evropian dhe zbatuar nga Këshilli i Evropës, ideohen dhe botohen: në mënyrë që pasuritë të rizbulohen dhe të sillen në jetë sërish.

Qendra në Brezovicë do të jetë një test shumë i rëndësishëm: a mund të sjellin risi ndërhyrjet bashkëkohore në dimensionet e brishta natyrore sociale dhe kulturore pa shkatërruar të vjetrën - në mënyrë që t'iu mundësohet të gjitha komuniteteve që të shfrytëzojnë trashëgiminë për zhvillim lokal dhe për të përmirësuar cilësinë e tyre të jetës. Duke vepruar kështu, vetëdija për trashëgiminë e përbashkët bëhet shumë, shumë e prekshme: ajo fillon të krijoj njohuri të reja, vende të reja pune, mundësi të reja për biznes dhe - mbi të gjitha - ide të reja në mesin e gjeneratave të reja.

Unë shpresoj sinqerisht që ky Plan i Trashëgimisë do të nxisë të gjitha palët e interesuara që të dëshmojnë se ato mund të ankorohen me krenari në të kaluarën e trashëguar dhe të mirë orientuar në të ardhmen. Me mirëkuptim të tillë, ata të gjithë do të merrnin pjesë në një proces që nuk është vetëm një "pilot projekt" tjetër por, një proces që mund të shërbejë si frymëzim për fluturimet - apo sllallomet tjera! - nëpërmjet territoreve të vështira të krizës tonë bashkëkohore.

Samuel Žbogar,
Shef i Zyrës së Bashkimit Evropian dhe
Përfaqësues Special i BE-së në Kosovë.

Hyrje

Të gjithë ata që kanë qenë të angazhuar në projektin "Përkrahje për Promovimin e Diversitetit Kulturor në Kosovë (PDKK)" kanë punuar në drejtim të transformimit progresiv të shoqërive përmes demokracisë pjesëmarrëse, duke shfrytëzuar trashëgiminë si një vlerë të përbashkët. Ne përpiqemi që të sigurojmë mirëqenien e komuniteteve si një faktor kyç kontribues për të drejtat themelore të njeriut, përmes përmirësimit të cilësisë së jetës dhe mjediseve jetësore. Duke perm irësuar cilësinë e jetës dhe mjediset jetësore, ne duam të nxisim jetën e komunitetit duke u bazuar në individ aktiv, të përkushtuar përmes pjesëmarrjes së lirë dhe demokratike në procesin e zhvillimit. Ky proces i zhvillimit demokratik do të duhej të bazohet në shfrytëzimin e qëndrueshëm të burimeve lokale të trashëgimisë, në krijimin e mundësive për qasje të barabartë në këto burime, dhe në shpërndarjen e drejtë të përfitimeve mes njerëzve në mënyrë të denjë.

Përfshirja e çiltër e komuniteteve në praktikat e jetës së tyre të përditshme, ku ato janë pjesëmarrës aktiv në proceset vendimmarrëse për zhvillim ekonomik dhe social, është jetike për të na ndihmuar neve që t'i qasemi ndërlikueshmërisë së të jetuarit së bashku. Përmes dialogut ndërkulturor ne kemi mundësinë që të krijojmë mirëkuptimin e ndërsjellë i cili është i domosdoshëm për t'u lidhur me njëri-tjetrin dhe të ripërkufizojmë marrëdhëniet tona. Ekzistenca jonë sot dhe perspektiva jonë e ardhme shpesh ndikohen nga e kaluara jonë dhe ajo që e kemi trashëguar nga e kaluara.

Trashëgimia duhet të përshkruhet thjesht si pasuritë dhe burimet kulturore dhe natyrore që civilizimet i trashëgojnë nga e kaluara; në nivel lokal, trashëgimia është një montazh i thurur i komuniteteve, vendeve, historive dhe peizazheve. Se si personalisht e perceptojmë trashëgiminë kryesisht varet nga mosha jonë - fëmijët kanë tendencën që të ndërlidhin trashëgiminë me çdo gjë të "vjetër" apo historike, të rriturit mund të ndërlidhin trashëgiminë me identitetin, ndërsa më të moshuarit mund ta ndërlidhin trashëgiminë me të "kaluarën e artë" dhe "humbjen" e vlerave. Mirëpo, të gjitha moshat e pranojnë rëndësinë e trashëgimisë në njëfarë niveli.

Njohja e rëndësisë së trashëgimisë nuk nënkupton gjithmonë vlerësimin dhe të kuptuarit e trashëgimisë. Trashëgimia po ashtu i është nënshtruar shkatërrimit; ndonjëherë me vetëdije, për arsye të ndërlikuara, ose pa vetëdije, duke e lënë të shkatërrohet, shpërbëhet dhe zhduket.

Njohja e vlerës së trashëgimisë së shumëllojshme, nderimi dhe vendosja e saj në vendin e duhur në histori, është një proces sfidues por edhe ngazëllues, nëse menaxhohet si duhet.
Plani i Trashëgimisë për Kosovën Lindore është produkt i nismës rajonale të komunitetit i komponentit për Zhvillim Ekonomik Lokal të Projektit të Përbashkët të BE/KiE - Mbështetje të Promovimit të Diversitetit Kulturor në Kosovë (PDKK) dhe pason nga një pilot projekt tashmë i kompletuar në Kosovën Perëndimore. Ai ofron një kornizë për identifikimin e strategjive më të përshtatshme për të çuar përpara objektivat, në kontekstin e zhvillimit të nismave dhe komponentëve turistik të qëndrueshëm, të bazuar në trashëgimi në kuadër të një strategjie të përgjithshme turistike për rajonin.

Komponenti i Zhvillimit Ekonomik Lokal (ZhEL) të projektit të PDKK-së është frymëzuar nga dhe është i lidhur ngushtë me Pilot Projektin për Zhvillim Lokal (PPZhL) të Programit Rajonal të Këshillit të Evropës për Trashëgimi Kulturore dhe Natyrore në Evropën Juglindore.

Ndonëse, projekti PDKK I & II ndoqën një fokusim më specifik në nismat e orientuara nga trashëgimia dhe turizmi trashëgimor, ai gjithmonë synoi që të mbante lidhjet me programin rajonal për të plotësuar përpjekjet e bëra nëpër shtetet e tjera në rajon. Puna jonë e drejtuar nga trashëgimia krijon platforma ku çështjet e tërthorta që kanë të bëjnë me komunitetet bëhen bashkë përreth veprimeve konkrete, duke dhënë shembuj për llojin e shoqërisë që ne synojmë ta ndërtojmë.

Si rezultat i suksesit të procesit të planit për trashëgiminë në Kosovën Perëndimore, ai u shtri edhe në katër rajonet e tjera të Kosovës.

Zhvillimi i një Plani të Trashëgimisë si koncept u ndikua nga shembulli i suksesshëm i modelit të Këshillit Irlandez të Trashëgimisë, dhe ekspertët nga Këshilli Irlandez për Trashëgimi kanë ndihmuar procesin e formësimit të Planeve të Trashëgimisë si dhe në ofrimin e mbështetjes për zhvillimin e kapaciteteve të akterëve lokal. Zbatimi i planit për trashëgiminë në katër rajonet bazohet në metodologjinë e dëshmuar në Kosovën Perëndimore që përfshin angazhimin e komunitetit, mbledhjen e të dhënave, vlerësimin e fizibilitetit, pilot veprimet, përpjekjet për zhvillimin e kapaciteteve, përgatitjen dhe zbatimin e planit të trashëgimisë.

Një qasje sistematike, analitike dhe e strukturuar u miratua bazuar në pikat e forta lokale, pikat e dobëta, mundësitë dhe kërcënimet në lidhje me zhvillimin e nismave të qëndrueshme të orientuara nga trashëgimia dhe turizmi në rajon. Pilot veprimet që u zhvilluan njëkohësisht në rajone dhanë një kontribut domethënës në formësimin e planit të trashëgimisë.

Strategjia bazë përfshin integrimin e e nismave të orientuara nga trashëgimia dhe zhvillimi i turizmit trashëgimor me zhvillimin e sektorit të përgjithshëm të turizmit në rajon.

Strategjia përqendrohet në ngritjen e vetëdijes, arsimim, trajnime dhe veprimet e sugjeruara në raport me trashëgiminë kulturore dhe natyrore, dhe adreson çështje praktike duke përqafuar mbledhjen/miratimin në vazhdimësi të të dhënave, konservimin e lokaliteteve, restaurimin, shënjimin, informacionin për trashëgiminë dhe sigurinë e lokaliteteve, të gjitha përmes një partneriteti të lehtësuar dhe procesit të bashkëpunimit që përfshin të gjithë akterët qendror, komunal, të komunitetit, trashëgimisë dhe turizmit në rajon.

Procesi ka qenë i bazuar në partneritet, bashkëpunim dhe pronësinë e komunitetit, dhe në Kosovën Lindore partnerë kryesorë në implementim OJQ Trashëgimia Kulturore Pa Kufij (CHWB). Plani i Trashëgimisë përmban tetë pjesë, që theksojnë thelbin e trashëgimisë në zemër të jetës së komunitetit, duke ofruar një pasqyrë të trashëgimisë së rajonit, duke prezantuar idenë e trashëgimisë dhe një plan për trashëgiminë, dhe duke përshkruar se si u zhvillua ky plan për trashëgiminë. Më tutje, ai pasqyron ndryshimin në qëndrimet dhe qasjet e akterëve lokal si rezultat i procesit, dhe thekson konsideratat strategjike në procesin e zhvillimit. Në fund, ai vendos objektivat dhe veprimet e tyre të ndërlidhura e të arritshme me një 'hartë' të qartë se si të zbatohet plani në ndërkohë që ofron shkurtimisht pikat kryesore nga secila komunë në rajon në raport me planin e trashëgimisë.

Përpjekjet e projektit të PDKK-së për të theksuar lidhjen organike në mes të trashëgimisë dhe diversitetit pasqyrohen duke minimizuar dallimin në mes trashëgimisë kulturore materiale dhe jo materiale dhe trashëgimisë natyrore përmes një qasje të tërësishme, pjesëmarrëse dhe të integruar ku të gjitha komunitetet kanë zërin dhe vendin e tyre. Ai gjithashtu nxit përfshirjen e arteve bashkëkohore si një formë e shprehjes së trashëgimisë, diversitetit dhe identiteteve të shumëfishta të rajonit. Kjo është thelbësore për përfshirjen sociale dhe zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm.

Në projektin e PDKK-së, ne besojmë se ky Plan Rajonal i Trashëgimisë do të ketë një ndikim domethënës në zhvillimin lokal të Kosovës Lindore, që gradualisht do të çojë tek Plani i Trashëgimisë të Kosovës dhe prezantimin si një shembull pozitiv për rajonet e tjera në Evropë.

Hakan Shearer Demir
Udhëheqës i ekipit të PDKK

Terry O'Regan
Ekspert nga Këshilli i Evropës

FALËNDERIME

Dëshirojmë që të shprehim falënderimet tona për të gjitha palët e interesuara për kontributin e tyre në zhvillimin e këtij plani, dhe në veçanti:

- Anëtarët e komuniteteve nga dymbëdhjetë komunave
- Vullnetarët e komunitetit
- OJQ-në Trashëgimia Kulturore pa Kufi - (CHWB)
- Grupet Punuese ndërkomunale të PDKK-së në Viti, Kllokot, Kamenicë, Ranillug, Ferizaj, Shtërpcë dhe Shtime.
- Anëtarët e Grupeve Punuese Rajonale të PDKK-së
- Qendrën Rajonale për Trashëgimi Kulturore në Gjilan
- Kryetarët e Komunave të Gjilanit, Kamenicës, Ferizajit, Shtërpcës, Shtimes, Kllokotit, Vitisë, Ranillugut, Kaçanikut, Novobërdës, Hanit të Elezit dhe Parteshit.
- Ministrinë e Kulturës, Rinisë dhe Sportit – zyrtarin kontaktues për Zhvillim Lokal

Ekspertët të cilët kontribuuan në zhvillimin e planit gjatë fazave të ndryshme

- Terry O'Regan, Irlandë, ekspert i KiE.
- Liam Scot, Këshilli për Trashëgimi i Irlandës
- Julija Trichkovska, PDKK specialiste mbi trashëgiminë kulturore
- Valmira Gashi, Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor
- Fadil Bajraktari, Instituti për Mbrojtjen e Natyrës
- Nora Arapi, PDKK pikë e kontaktit nga MKRS

Organizatat partnere të cilat me mirësjellje mbështetën procesin e zhvillimit të kapaciteteve

- Këshilli për Trashëgimi të Irlandës, Irlandë

Për koordinatorin e PTD-së Lindje

- Fitim Bunjaku

Për koordinatorin e PDKK për Zhvillim Ekonomik Lokal dhe koordinatorin rajonal

- Harmonije Radoniqi
- Merita Limani

Lista e Shkurtesave

BIOFOR-IQC	Kontrata e cilësisë për Biodiversitet dhe Pylltari me afat të pacaktuar
LTK	Ligji për Trashëgiminë Kulturore
CHwB	Trashëgimia Kulturore pa Kufi
KiE	Këshilli i Evropës
SIRK	Studimet Integruese Rajonale Krahasuese
OShC	Organizata e Shoqërisë Civile
PE	Partneriteti Evropian
PVPE	Plani i Veprimit për Partneritet Evropian
ERA	Grupi Përgjegjës Mjedisor
BE	Bashkimi Evropian
EU CARDS	Asistenca e Komunitetittë Bashkimit Evropian për Rindërtim, Zhvillim dhe Stabilizim
PBB	Produkti i brendshëm bruto (PBB)
GIZ	Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit
GTZ	Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit
PTD	Programi i trashëgimisë dhe i diversitetit
GPNK	Grupi punues ndër-komunal
PPZhL	Pilot Projekti për Zhvillim Lokal
ZHEL	Zhvillimi ekonomik lokal
LPH	Ligji për Planifikimin Hapësinor
MBPZhR	Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
MKRS	Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit
MAShT	Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë
MMPH	Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor
MAPL	Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal
MTI	Ministria e Tregtisë dhe Industrisë (Departamenti i Turizmit)
MAPL	Ministria e Administrimit te Pushtetit Lokal
MTT	Ministria e Transportit dhe Telekomunikacionit
MTT	Ministria e Transportit dhe Telekomunikacionit
OJQ	Organizata Jo-Qeveritare
PDKK	Promovimi i Diversitetit Kulturor në Kosovë
QRTK	Qendra Rajonale për Trashëgimi Kulturore
VK	Vullnetarët e Komunitetit
GPR	Grupi Punues Rajonal
KOS	Kisha Ortodokse Serbe
UNESCO	Organizata e Kombeve të Bashkuara për Arsim, Shkencë dhe Kulturë
USAID	Agjencia e Shteteve të Bashkuara për Zhvillim Ndërkombëtar

01

Rrënojat e Manastirit Kishë të Virgjëreshës së Shenjtë të Rëgjavcit, fshati Moçar, komuna Kamenicë

PJESA 1

TRASHËGIMIA SI VATËR E JETËS SË KOMUNITETIT

1.1 Çka është trashëgimia?

Trashëgimia është gjithçka që kemi trashëguar nga e kaluara duke përfshirë monumentet, objektet arkeologjike dhe objektet e tjera të trashëgimisë, trashëgimia arkitekturore, trashëgimia fetare, flora, fauna, habitatet e kafshëve të egra, gjeologjia dhe topografia, peizazhet, gjenealogjia, muzika tradicionale, lojërat, ngjarjet dhe performancat, folklori, artefaktet popullore, gojëdhënat dhe historia e vendit.

Trashëgimia është një pjesë jetike e identitetit tonë dhe ndjenjës për vend. Ajo është një pjesë e pandashme e jetës sonë të përditshme, dhe një burim i jashtëzakonshëm që kontribuon në mirëqenien e shoqërisë përfshirë punësimin, rekreacionin, shëndetin, të mësuarit dhe kënaqësinë. Vlera shoqërore e trashëgimisë është e pamatshme në raport me ofrimin e fokusit për angazhimin dhe bashkëpunimin e komunitetit, në inspirimin e krenarisë për dukjen e rrugëve dhe peizazheve, dhe inkurajimin që të kujdesemi për mjedisin tonë të përditshëm.

Ekziston një arsyetim i shëndoshë ekonomik për të përkrahur trashëgiminë, pasiqë nismat e orientuara nga trashëgimia dhe turizmi trashëgimor në veçanti kanë një rol jetik në ekonomitë në zhvillim. Nismat e orientuara nga trashëgimia dhe turizmi krijojnë punësim dhe të hyra financiare të qëndrueshme kur ato janë të integruara si pjesë e një programi gjithëpërfshirës zhvillimor.

> ***"Trashëgimia përfshin elementet e luajtshme dhe të paluajtshme që reflektojnë kulturën dhe kreativitetin e bashkësive njerëzore që nga kohët e lashta, si dhe diversitetin e pasur dhe bukuritë e mjediseve natyrore."***

Trashëgimia përfshin elemente materiale dhe jo materiale të cilat pasqyrojnë kulturën dhe kreativitetin e komuniteteve njerëzore që nga kohërat më të lashta, si dhe diversitetin e pasur dhe bukurit e mjediseve natyrore.

1.2 Vlera e trashëgimisë

Në të kaluarën, trashëgimia shpesh është perceptuar gabimisht si një përgjegjësi vetëm e qeverive dhe akademikëve. Mirëpo, krahas pronësisë

qendrore të trashëgimisë, ekziston edhe pronësia e komunitetit e madje edhe pronësia personale e trashëgimisë. Shumica e familjeve kanë 'trashëgimi familjare' të pasur në formën e mobiljeve, dekorimeve, librave dhe dokumenteve, fotografive, tregimeve, këngëve, historisë, e madje edhe rrobave të cilat janë kaluar nga brezi në brez. Trashëgimia është një përbërës jetik në programet arsimore në mbarë botën. Andaj, ajo njihet nga të gjitha nivelet e shoqërisë si një gjë me vlere që jo gjithmonë është e matshme nga aspekti monetar.

Pronësia komplekse dhe vlerat e ndërlidhura të trashëgimisë mund të shpjegojnë pse ajo është e kërcënuar aq shpesh. Vlerat e saj simbolike nganjëherë mund të rezultojnë në shkatërrim të qëllimshëm në situata të konflikteve. Perceptimi është se mungesa e vlerës monetare mund të rezultojë në shkatërrimin e saj për shkakë të keqinformimit apo përkeqësimit për shkakë të neglizhimit, posaçërisht kur rëndësia e saj nuk është njohur, hulumtuar, identifikuar dhe mbrojtur zyrtarisht nga ndërhyrja dhe shkatërrimi mjedisor. Vetëdijesimi për kërcënimet e tilla ndaj trashëgimisë duhet të ndërtohet në secilën strategji që ka për qëllim vendosjen e trashëgimisë në thelb të sistemit të vlerave të të gjitha shoqërive. Reagimi ndaj kërcënimeve të tilla dhe të kuptuarit e

Figurinë antropomorfe, koha neolitike, Lokaliteti Arkeologjik në Varosh, komuna Ferizaj (fotografia: MKRS)

vlerës maksimale të trashëgimisë për të gjithë qytetarët kërkon financimin e duhur dhe një qasje të nduarduarshme për gjetjen dhe arsyetimin e fondeve të nevojshme.

Prandaj është fatmirësi që sot në mbarë botën, trashëgimia e përbashkët ka një vlerë të pranuar dhe të rëndësishme ekonomike në nivelin qendror, komunal dhe të komunitetit si përqëndrim për bizneset e vogla, si një atraksion për turistët, dhe gjithnjë e më shumë për investitorët. Shumica, nëse jo të gjitha, shtetet kanë lokalitetet e trashëgimisë kulturore të rëndësisë ndërkombëtare - por zakonisht ato janë të pakta në numër dhe përderisa rëndësia e tyre siguron një fluks të vizitorëve, ato zakonisht kanë kufizime të natyrës së kapaciteteve, dhe si të vetme rrallëherë ofrojnë bazën për një sektor të shëndoshë dhe të qëndrueshëm të turizmit trashëgimor në nivel nacional. Andaj, të gjitha komunitetet përparimtare dhe të përgjegjshme kanë një shtysë të fortë për t'u angazhuar në mënyrë proaktive dhe kreative me trashëgiminë e tyre të gjerë.

Ndërmarrja e veprimeve në fushën e trashëgimisë përfshinë identifikimin e vlerave të saj shoqërore, kulturore, të mjedisit dhe ekonomike. Përmes gjashtë hapave bazë, komunitetet mund të:

- identifikojnë dhe regjistrojnë trashëgiminë e tyre,
- të sigurohen se ajo është e mbrojtur,
- të zhvillojnë trashëgiminë dhe peizazhin e tyre,
- ta integrojnë atë në kulturën e jetës së sotme, dhe aty ku është e mundur t'i caktojnë një përdorim të ri të qëndrueshëm në ndërkohë që respektojnë dhe pranojnë përgjegjësinë për t'ia kaluar të paprekur trashëgiminë e tyre brezave të ardhshëm.

Kjo kërkon një qasje strategjike të strukturuar në nivel qendror, rajonal, komunal dhe të komunitetit dhe është më se e suksesshme dhe e qëndrueshme aty ku është e bazuar në komunitetet lokale që ndajnë trashëgiminë e tyre të çmuar me vizitorët, në vend se të jenë të bazuar vetëm në interesat komerciale duke eksploatuar një burim të trashëgimisë

kulturore dhe natyrore si një produkt turizmi. Qasja e Planit të Trashëgimisë përfaqëson një strategji kornizë praktike por edhe të qëndrueshme për të lehtësuar dhe koordinuar pesë veprimet kyçe të identifikuara më lart në mënyrë që të realizohet vlera e plotë e trashëgimisë së përbashkët për shoqërinë.

1.3 Çka është Plani i Trashëgimisë?

Plani i Trashëgiminë është strategji për identifikimin, mbrojtjen, konservimin, përmirësimin, interpretimin dhe menaxhimin e qëndrueshëm të trashëgimisë, dhe zbatohet në nivel qendror, rajonal dhe komunal. Është një plan veprimi real për të cilin është arritur pajtimi, në referim me mekanizmat e dorëzimit dhe kërkesat buxhetore. Në nivelet e ndryshme, veprimet mund të ndërmerren nga një grup apo organ, ose nga një numër i grupeve në partneritet. Në nivel rajonal një plan i trashëgimisë mund të merr formën e një plani të përgjithshëm rajonal strategjik i përcjellë nga një sërë planesh komunale. Në çfarëdo shkalle qoftë, ai duhet të identifikojë prioritetet për veprim nga të gjithë akterët gjatë një periudhe trevjeçare, dhe duhet të përfshijë një mekanizëm për rishikim dhe vlerësim.

Një Plan i Trashëgimisë paraqet mundësinë për të identifikuar qështjet dhe nevojat e trashëgimisë në nivel qendror, rajonal dhe komunal, dhe t'i adresoj ato në nivel lokal. Ai ka për synim të ndikojë veprimet dhe aktivitetet e të gjithë lojtarëve dhe akterëve kyç që kanë të bëjnë me trashëgiminë, dhe për të ngritur vetëdijen për atë trashëgimi, vlerën dhe potencialin e saj. Prandaj është një deklaratë strategjike për atë se çfarë dëshiron të arrijë një popull në lidhje me menaxhimin e trashëgimisë dhe konservimin e saj gjatë një periudhe trevjeçare, por edhe një listë e veprimeve që duhet të ndërmerren për të arritur qëllimet dhe objektivat strategjike.

1.4 Pse të kemi një Plan tëTrashëgimisë?

Ruajtja dhe menaxhimi i trashëgimisë është përgjegjësi jo vetëm e autoriteteve qendrore apo komunave, por e të gjithëve brenda komunitetit. Shpesh ai funksionon më së miri kur ndërmerret si një partneritet që përfshin të gjitha grupet dhe individët e interesuar. Plani i Trashëgimisë është mënyrë e efektshme për arritjen e konsensusin se si të ruhet dhe menaxhohet më së miri trashëgimia në bashkëpunim duke u përqendruar në një sërë energjish dhe nismash të përbashkëta për të mirën e asaj trashëgimie dhe komuniteteve pjesëmarrëse. Ai është një mekanizëm bashkërendues i cili ofron një kontekst strategjik për veprime të përbashkëta, për t'u siguruar se përfitimet më të mëdha i janë dhënë burimeve të trashëgimisë.

Përpjekjet dhe nismat e grupeve lokale dhe autoriteteve qendrore mund të gjejnë një kontekst më të gjerë përbrenda Planit të Trashëgimisë dhe të lehtësojnë arritjen e marrëveshjes mbi identifikimin e prioriteteve për shpërndarjen e fondeve në dispozicion për ruajtjen dhe promovimin e trashëgimisë.

1.5 Kujt i dedikohet Plani i Trashëgimisë?

Plani i Trashëgimisë është për njerëzit, për të gjitha agjencitë dhe grupet relevante të rajonit si dhe për komunat. Ky plan bazohet në parimin e ndarjes së përgjegjësisë për trashëgiminë dhe të pronësisë ndaj saj.

> ***"Plani i trashëgimisë është një mundësi për të njohur dhe pranuar prezencën e trashëgimisë rreth nesh, e jo duke e parë atë si diçka që vizitohet vetëm në pushime osë në fundjavë."***

1.6 Cili është synimi i Planit të Trashëgimisë?

Një Plan i Trashëgimisë synon që të sigurojë benifite për komunitetin lokal përmes rritjes së vetëdijes, vlerësimit, shijimit dhe shfrytëzimit të qëndrueshëm, ekonomik apo çfarëdo tjetër të trashëgimisë së tyre kul-

turore dhe natyrore. Plani gjithashtu mund të përdoret për të fituar mbështetjen e lojtarëve kyç dhe për të krijuar partneritete të reja për mbrojtjen, vetëdijësimin dhe prezantimin e trashëgimisë. Ai ua mundëson një sërë akterësh që të angazhohen në diskutimet mbi rëndësinë e trashëgimisë në lidhje me vlerat e saj globale, kulturore, arsimore, akademike, ekonomike, rekreative, estetike dhe personale, krahas vlerave të saj të brendshme. Plani gjithashtu njeh vlerën e këmbimit të informacionit dhe përgjegjësinë në raport me atë trashëgimi.

Plani për Trashëgiminë bazohet në një qasje të integruar për identifikimin, mbrojtjen, ruajtjen, menaxhimin dhe prezantimin e pasurive të trashëgimisë. Ai duhet të synojë që të përfshijë në mënyrë tërësore aspektet e ndryshme të kësaj trashëgimie, duke shikuar mjedisin historik, natyror, kulturor, social dhe ekonomik si një tërësi, në vend se të tentojë të merret me to në mënyrë të fragmentuar. Ky është një koncept i ri dhe dinamik për trashëgiminë.

1.7 Si është mishëruar koncepti i trashëgimisë në Planin e Trashëgimisë?

Plani i Trashëgimisë është një mundësi për të njohur dhe pranuar praninë e trashëgimisë përreth nesh, në vend se të shihet si diçka që vizitohet vetëm për festa dhe fundjava.

Në paraqitjen e një koncepti të tillë, Plani i Trashëgimisë duhet të trajtojë mjedisin si tërësi, ne vend se të kërkojë vetëm të mbrojë shembujt më të mirë – apo më të dukshëm të trashëgimisë.

Deri sot, legjislacioni, financimi dhe përpjekjet administrative kanë pasur tendencën që të përqendrohen në mbrojtjen e aspekteve dhe shembujve më të 'rëndësishëm' të trashëgimisë. Përderisa, rëndësia e këtyre lokaliteteve, strukturave dhe llojeve e justifikon mbrojtjen e tyre të kujdesshme, Plani i trashëgimisë gjithëashtu njeh trashëgiminë edhe jashtë këtyre zonave të përcaktuara. Ai njeh ndikimin e të kaluarës dhe të njerëzve të saj në çdo aspekt të jetës dhe peizazheve tona, të prekshme në paraqitjen dhe morfologjinë e tyre.

Shpesh pjesa e pacaktuar apo e 'zakonshme' e peizazhit që ofron kontekstin për lokalitetet dhe strukturat e caktuara më të rëndësishme - si nga aspekti i hapësirës, ashtu edhe edhe i domethënies - duke i lejuar ato të kuptohen më plotësisht. Një koncept i tillë i trashëgimisë është më afër parimeve të zhvillimit të qëndrueshëm, që paraqet një të kuptuar më të gjërë të trashëgimisë dhe duke e bërë më relevant për jetët tona moderne. Ai gjithashtu lejon të kuptuar më koherent të mjedisit, ndërveprimet në mes të aspekteve të ndryshme të trashëgimisë, dhe pjesëmarrje më të madhe të publikut në debatet rreth asaj se çka është e rëndësishme, çka duhet mbrojtur, dhe si duhet t'i prezantohet vizitorëve lokal, kombëtar dhe ndërkombëtar. Një qasje e tillë e tërësishme ngërthen në vete një vistër më të gjerë të vlerave për t'i futur në debat.

1.8 Çka përmban Plani i Trashëgimisë?

Një Plan i Trashëgimisë rishikon veprimet që mund të jenë ndërmarrë tashmë dhe përcakton një listë të veprimeve të mëtutjeshme të cilat mund të ndërmerren nga një sërë akterësh gjatë një periudhe trevjeçare e cila mbulohet nga plani. Ai përmban një listë të objektivave të gjëra strategjike, ku veprimet e tilla do të ndihmojnë që ato objektiva të arrihen. Për aq sa të jetë e mundur plani tregon se kush do të kryejë secilin veprim dhe po ashtu mund të tregojë edhe planin kohor për secilin prej këtyre veprimeve. Plani mund të tregojë edhe burimet e mundshme financuese.

Plani i Trashëgimisë jo domosdoshmërisht përfshinë veprimet specifike për një ndërtesë, lokalitet apo vend, apo stabilizimin e një monumenti të caktuar. Në përgjithësi Plani Trashëgimisë përmban veprimet të cilat pasqyrojnë prioritetet e identifikuara në raport me mbledhjen e të dhënave, ngritjen e vetëdijes, promovimin dhe prezantimin e praktikave më të mira.

1.9 Trashëgimia e qëndrueshme

Aspekti ekonomik i trashëgimisë është shpatë me dy tehe. Mbrojtja, restaurimi dhe menaxhimi i trashëgimisë është një proces i

kushtueshëm, dhe pak qeveri në botë i kanë burimet për të financuar punimet e tilla të rëndësishme, përpos kur financimi qendror rritet nga të ardhurat e gjeneruara nga burimi i trashëgimisë. Ndërkombëtarisht, nismat e orientuara nga trashëgimia dhe turizmi i trashëgimisë janë bërë mekanizma jetik për të gjeneruar të hyra shumë të nevojshme të drejtpërdrejta dhe - ç'është më e rëndësishme - jo të drejtpërdrejta për të mbështetur sektorin e trashëgimisë.

Ekziston një treg i rëndësishëm dhe i vërtetuar i turizmit për prodhimet e turizmit të trashëgimisë të prezantuara në mënyrë profesionale dhe të menaxhuar në mënyrë të qëndrueshme. Në shumë vende në zhvillim turizmi në shumicën e rasteve gjeneron mbi 20% të PBB, dhe është burimi kryesor i këmbimit valutor për shtetet me më pak burime ekonomike në botë.

Në Irlandë, një shtet i vogël në disa aspekte i ngjashëm me Kosovën, 40 % e shpenzimeve turistike i atribuohet mjedisit historik. Çdo vit rreth 2.5 milionë njerëz i vizitojnë shtëpitë dhe kështjellat e saj, dhe rreth 2 milionë njerëz i vizitojnë monumentet e saj. Të ardhurat e gjeneruara nga turizmi burojnë drejtpërdrejt përmes pagesave për hyrje dhe shitjeve të tjera të ndërlidhura të mallrave, por dobia e vërtetë ekonomike buron në mënyrë jo të drejtpërdrejt nga shpenzimi lokal në ushqime, strehim dhe shërbime të tjera.

Sidoqoftë, duhet theksuar se turizmi i qëndrueshëm - kur atraksioni menaxhohet dhe mbrohet teksa vlera e tij realizohet në mënyrë të përgjegjshme - kërkon një qasje të planifikuar që nga fillimi i zhvillimit të produktit të turizmit të trashëgimisë. Gjithashtu duhet pranuar se turizmi i trashëgimisë krijon përdorim dhe dëmtim shtesë të burimeve të trashëgimisë dhe rrit nivelin e nevojshëm për mirëmbajtje dhe kujdes.

Gjithashtu, është thelbësore që të theksohet se sektori i ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme (NVM) ka qenë boshti kurrizor i ekonomisë evropiane, dhe ky realitet është mishëruar në qasjen e këtij plani.

Përderisa korporatat e mëdha kanë tendencën që të eksploatojnë në mënyrë përzgjedhëse dhe intensive lokalitetet kryesore të trashëgimisë në dëm të zhvillimit gjithëpërfshirës nëpër tërë komunitetin e gjerë, sektori i NVM lulëzon në një mjedistë turizmit të trashëgimisë dhe është dukshëm më i qëndrueshëm në një nivel lokal dhe shkallë më të vogël.

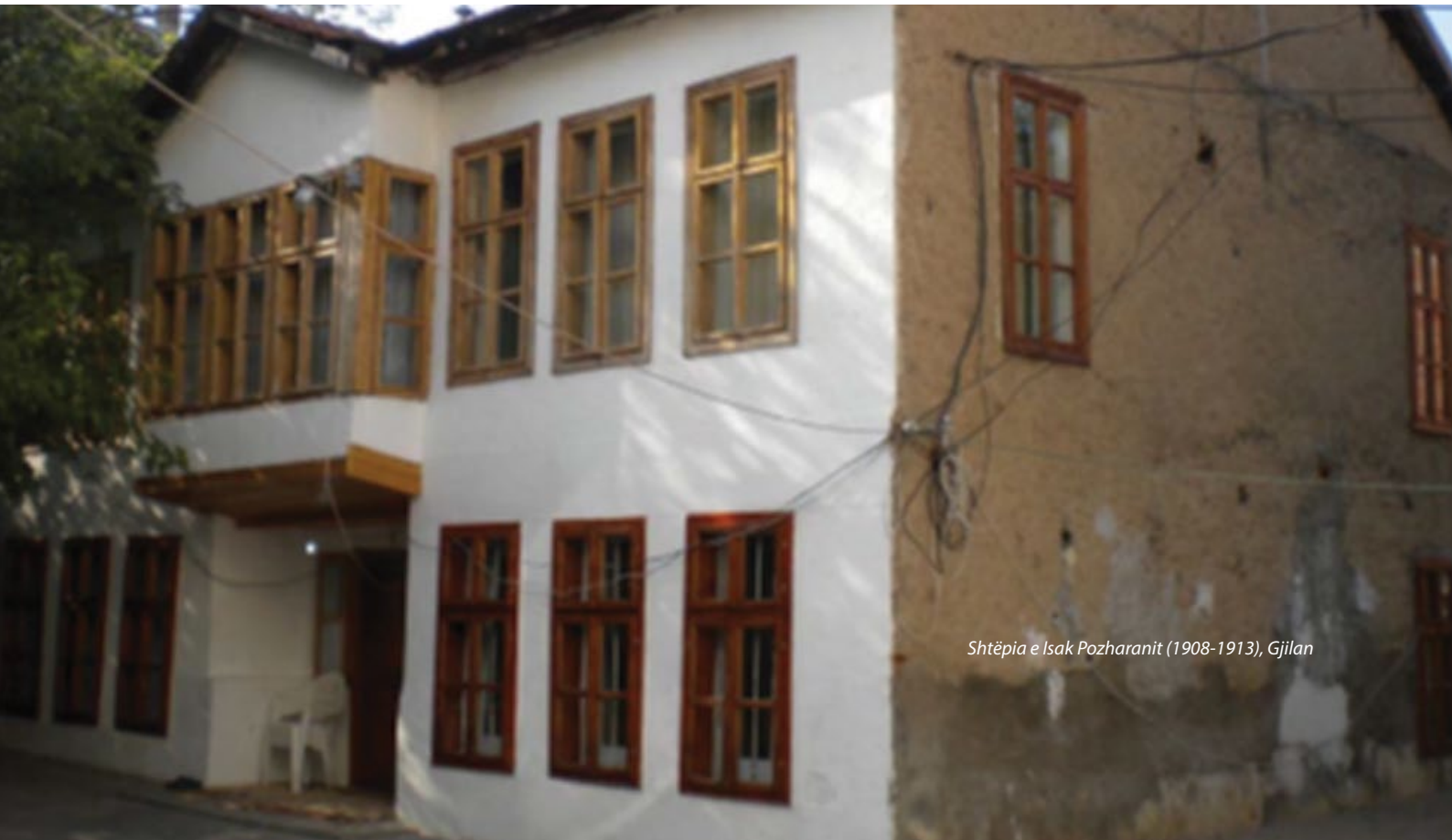

Shtëpia e Isak Pozharanit (1908-1913), Gjilan

02

Kisha e shëndërrimit të Nënës së Shenjtë të Perëndisë, shekulli 19, fshati Bostan, komuna Novobërdë

PJESA 2

TRASHËGIMIA E KOSOVËS LINDORE[1]

Plani për Trashëgimi i Kosovës Lindore mbulon territorin e dymbëdhjetë komunave: Gjilanin, Ferizajn, Hanin e Elezit, Kaçanikun, Kamenicën, Novobërdën, Shtërpcën, Shtimen, Vitinë, Kllokotin, Ranillugun dhe Parteshin. Qendrat më të mëdha ekonomike dhe administrative në këtë rajon janë Ferizaj (rreth 143,842 banorë) dhe Gjilani (rreth 90,178 banorë).

* * *

Rajoni i Kosovës Lindore dallohet për trashëgiminë natyrore të Maleve të Sharrit si dhe për burimet minerare. Dy liqene akullnajore të Maleve të Sharrit, Livadica dhe Jazhinca të cilat gjenden në territorin e komunës së Shtërpcës, janë destinacionet më të popullarizuara turistike për popullatën lokale. Liqeni i Jazhincës shtrihet në pjesët e rrëpira dhe shkëmbore të Parkut Kombëtar të Sharrit, poshtë majës së Bistrës. Zona përreth liqenit është e bollshme dhe e shumëllojshme me bimë endemike dhe halore si pisha ballkanike, panja malore, trëndafili i alpeve dhe ligatinat thrashegër.

Një pjesë e madhe e Parkut Kombëtar të Sharrit shtrihet në këtë rajon. Parku u themelua në vitin 1986, dhe përfshinë një sipërfaqe prej 39,000 hektarësh. Një prej atraksioneve kryesore të këtij terreni malor është qendra e skijimit në Brezovicë në komunën e Shtërpcës. Pozita e favorshme gjeografike e Brezovicës, me shpatet e përshtatshme për sportet dimërore, i ka mundësuar qendrës skitare që të bëhet një prej qendrave më të mëdha turistike në Kosovë. Ajo përfshin një sipërfaqe prej 2,500 hektarësh në lartësi nga 1,718 deri në 2,522 metra mbi nivelin e detit, me gjithsejtë 40 kilometra të shtigjeve për skijim. Kompleksi turistik i Brezovicës fillimisht u zhvillua mes viteve 1960 dhe 1970. Një zgjerim i mëtutjeshëm u ndërmorë në mes të viteve 1976 dhe 1980 kur u ndërtua një objekt ekskluziv për akomodim dhe një ski-lift me kapacitet prej 850 udhëtarëve në orë.

Rajoni është shumë i njohur për burimet e tij minerare. Në disa lokacione në të kaluarën ka pasur eksploatim intensiv të plumbit, zinkut, arit, bakrit, kromit dhe hekurit. Miniera në Novobërdë është një ndër më të famshmet që nga epoka e mesjetës, por, ajo është gjithashtu e njohur edhe për kodrat e bukura, posaçërisht ato përreth kalasë së qytezës mesjetare, e cila rishtas është rehabilituar për të pranuar vizitorë.

[1]Projekti i PDKK-së i referohet rajoneve si Veri, Jug, Qendër, Lindje dhe Perëndim bazuar në përkufizimin e Agjencisë për Zhvillimin Rajonal.

Lepenci është lumi kryesorë i cili rrjedhë përmes rajonit, në të cilin derdhen edhe degët dhe përrenjtë malorë të lumenjve të Nerodimes dhe Moravës së Binçës. Nerodimja ka formuar një fenomen natyrorë të peizazhit - të ashtuquajturin Bifurkacionin e Nerodimes - afër qytezës së Ferizajit. Një degë e këtij lumi derdhet në Detin Egje përmes lumenjve të Lepencit dhe Vardarit, kurse dega tjetër derdhet në Detin e Zi përmes lumenjve të Sitnicës, Ibrit, Moravës dhe Danubit. Peizazhi përreth mullirit të gurit që është meremetuar rishtas tani frekuentohet shumë. Një tjetër burim i rëndësishëm për zhvillimin e turizmit në rajon është burimi mineral-termal në Kllokot. Qendra e banjës dhe disa banja private të cilat janë ndërtuar atje, ashtu si edhe parku dhe fusha e lojës që janë ndërtuar rishtas në fshatin fqinj të Vërbocit, janë hapa të rëndësishëm të cilët janë ndërmarrë nga komunitetet lokale në ndërtimin e kapaciteteve tërheqëse për zhvillimin e turizmit dhe ekonomisë.

* * *

Fragmente e qeramikës të zbuluara aksidentalisht dhe strukturat e vendbanimit nëntokësor të regjistruar në lokacionin arkeologjik të Varoshit, 2 km në jug të Ferizajit, tregojnë të vetmin vendbanim të njohur të periudhës së neolitit në këtë rajon. Disa tuma të varrezave të gërmuara në afërsi të fshatit Llashticë, 10 km në veri të Gjilanit , sugjerojnë praninë e një nekropoli të periudhës së vonë të hekurit gjë që kuptohet nga fragmentet e poçarisë, kavanozëve, pjatave, stolive, si dhe nga mbetjet e një njeriu të vdekur i cili ishte djegur. Një artefakt unik nga periudha e antikitetit të vonë/helenik (shekujt 5-6/ 4-1 p.e.s.), i cili është zbuluar në zonën e kalasë së Kamenicës, është fragmenti i mermerit të gdhendur i cili përfaqëson kortezhin e një funerali i cili udhëhiqet nga bashkëshortja e njeriut të vdekur. Një detaj i cili është posaçërisht interesant për hulumtuesit është stili i fustanit të gruas, i cili është i ngjashëm me "xhubletën ilire" (një fustan me formë kambane), i cili u bë pjesë e kostumit tradicional të femrave nga zonat rurale të Kosovës. Materiali arkeologjik nga periudha romake është poashtu i rëndësishëm, me disa artefakte të vlerave të larta të cilat janë gjetur në këtë rajon. Busti i mermertë i një fisniku afër burimit termal-mineral në fshatin Vërban në komunën e Kllokotit, është një punim i jashtëzakonshëm i skulpturës së kohës. Në mesin e gjetjeve në nekropolin romak (shekulli 2 - 3 e.s.), i cili shtrihet në afërsi të fshatit Paldenicë në komunën e Hanit të Elezit, një brez i punuar në bronzë dhe zbukuruar me ornamente të xhamit me ngjyrë tërheq vëmendje të veçantë. Një fragment i dyshemesë nga një vilë romake, i cili është zbuluar në fshatin Nerodime e Poshtme në komunën e Ferizajit, me tipare të jashtëzakonshme dekorative dhe përbërje të mozaikut, radhitet në mesin e mozaikëve të njohur të cilët janë zbuluar në lokacionet e Heraclea Lyncestits (në ish Republikën Jugosllave të Maqedonisë) dhe Lin basilica (në Shqipëri). Një kapak sarkofagu i mermertë i zbuluar afër fshatit Nikadin, në formën e një portali dhe zbukuruar në reliev me motive lulesh dhe një frizë e busteve njerëzore, është një tjetër shembull i punimeve të mahnitshme artistike të periudhës romake (shekulli 3 apo 4 i e.s.).

Disa kala të regjistruara nga periudha e antikitetit të vonë - mesjetës së hershme tregojnë pozitën gjeostrategjike të këtij rajoni në të kaluarën. Kalaja afër Pogragjës (nga e cila ka mbetur vetëm një kullë vrojtimi), 10 km në veriperëndim të Gjilanit, ishte një objekt tipik mbrojtës i cili është ndërtuar gjatë sundimit të perandorit Justinianit të Madhë (shekulli i 5 e.s.). Rrënojat e mureve të kalasë në afërsi të fshatit Lanishtë (komuna e Kaçanikut), ashtu si edhe eshtrat, pllakat, tullat dhe poçaria e gërmuar rrëzë ish kalasë së vogël afër Topanicës (komuna e Kamenicës), ofrojnë dëshmi se kjo zonë ka qenë mjaft e zhvilluar në të kaluarën, kurse qyteza e fortifikuar e Novobërdës ishte qendra e saj. Novobërda shtrihet rreth 20 km në perëndim të Gjilanit, në majën e konit të një vullkani të shuar. Ajo njihej si një prej vendbanimeve më të mëdha minerare të Serbisë Mesjetare, me një kala e cila u krijua në fillim të shekullit të 14. Brenda kalasë ekziston qyteti i epërm dhe qyteti i poshtëm. Rrënojat e gjashtë kullave drejtëkëndore të cilat ishin

të ndërtuara në qytetin e epërm dhe dy të tjerat të cilat ishin të integruara në murin rrethues të qytetit të poshtëm janë të ruajtura sot e kësaj dite. Themelet e dy kishave të ndërtuara në shekujt 14 dhe 15 u zbuluan në qytetin e poshtëm, rrënojat e të cilave paraqesin trashëgiminë më të vjetër të ndërtuar në këtë rajon në të cilin u takuan dy besimet kryesore të Krishtera - Ortodoksia dhe Katolicizmi Romak. Kisha më e vjetër nga ato të dyja, Kisha Ortodokse e Shën Nikollës, u ndërtua në shekullin e 14, përderisa ajo më e madhja Kisha Katedrale Katolike u ndërtua në shekullin 15, për të plotësuar nevojat fetare të komuniteteve të raguzasve dhe saksonëve të cilët punonin në minierën e Novobërdës ose tregtonin apo ekstraktonin nga lokacioni. Kisha (Katolike) "Sase", e cila përshkruhet nga Kryepeshkopi i Tivarit në fillim të shekullit të 17, kishte piktura murale dhe mund t'i zinte deri në treqind besimtarë. Kalaja përfundimisht u pushtua nga osmanët në vitin 1455. Supozohet se kisha ishte në përdorim deri në vitin 1689, kur afër saj u ndërtua një minare.

Sipas shkrimeve ekzistuese mbi ndërtesën e meremetuar të Kishës së Vogël të Nënës së Perëndisë në fshatin Vaganesh 15 km në lindje të Novobërdës, ajo u ndërtua dhe u zbukurua me afreske gjatë viteve 1354-1355 me një donacion nga familja Dabizhiv që ishte pronare tokash. Vetëm fragmente të Liturgjisë së kompozicionit të Kryepeshkopit (në sektorin e altarit) janë ruajtur, së bashku me figurat në këmbë dhe një kompozicion të pasionit të Krishtit në pjesën qendrore të kishës. Skena nga cikli i Jetës së Virgjëreshës dhe bustet e martirëve në medaljone mund të shihen në narteks.

Në fshatin Bostan afër kalasë së Novobërdës gjendet një kishë Ortodokse e cila është ndërtuar në pjesën e dytë të shekullit të 19, dhe i është dedikuar Pranimit të Nënës së Shenjtë të Perëndisë. Kjo kishë e vogël me një ndarje ka një ikonostas të ruajtur, në të cilin ikonat ishin pikturuar nga artistë që kishin ardhur nga rajoni i Rekës (pjesa perëndimore e Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë). Gjatë shekulli të 19, shumë piktorë dhe gdhendës druri u ftuan nga punëtoria lokale artistike e Dibrës-Rekës për të dekoruar kishat nëpër Ballkan. Disa punime të këtyre artistëve që datojnë nga fundi i shekullit të 19 mund të gjenden nëpër kisha në Kosovën lindore, siç janë ikonostasët e dy kishave në fshatin Gotovushë (komuna e Shtërpcës), të cilat i janë dedikuar Virgjëreshës së Shenjtë dhe Shën Nikollës, ikonostasi i Kishës së Shën Nikollës që gjendet në qendër të qytezës së Shtërpcës, dhe ikonostasi në Kishën e Manastirit të Dragancit (komuna e Kamenicës). Kisha e Shën Varvarës, në fshatin Kmetoc, Komuna e Gjilanit, e ndërtuar në fund të shekullit të 14 nga një pronar tokash lokal, dhe Kisha e Manastirit të Virgjëreshës së Shenjtë në Rëgjavc (Ubozac) afër fshatit të Moçarit (Kamenicë), e ndërtuar në mesin e shekullit të 16, janë të dyja të rrënuara tani. Kishat janë të rëndësishme për konceptet e mishëruara arkitekturale, të cilat përfaqësojnë transicionin e kryqit të zhvilluar në planin e kryqit të shkurtër (në Kishën e Shën Varvarës), si dhe çoi në një stil të ri arkitektural të "llojit të ndërtesës së Moravës" (Kisha e Manastirit të Moçarit). Kisha e varrezave e cila gjendet afër fshatit Hajnoc, bri rrugës në mes të Kamenicës dhe Strezocit, e cila lokalisht njihej si Temnica ("Burgu"), në shekullin e 14 ishte një kishë manastiri. Ajo është ndërtuar në stilin bizantin, me radhë të gurëve dhe tullave. Vetëm portretet e disa prej profetëve janë ruajtur nga piktura e afreskëve origjinal.

Një prej manastireve më aktive sot është Manastiri i Draganacit. I vendosur në peizazhin malor piktoresk, ai sot tërheq shumë vizitorë dhe shumë prej vendbanimeve të tij janë rinovuar rishtas me mbështetjen e banorëve të fshatrave përreth. Kisha e manastirit, e cila iu është dedikuar Krye engjëjve të Shenjtë, është ndërtuar në vitin 1888 në themelet e një kishe e cila përmendet për herë të parë në vitin 1381 nga princi serb Lazar. Dekorimi i vetëm i brendshëm është ikonostasi i pikturuar me një derë Mbretërore të gdhendur të drurit të punuar nga artistët e rajonit të Dibrës-Rekës. Në gjysmën e dytë të shekullit të 19 në kompleksin e manastirit u themelua një shkollë lokale. Pas Luftës së Dytë Botërore, manastiri u shfrytëzua si jeti-

more. Përpara manastirit gjendet një burim, për të cilin besohet se ka fuqi shëruese.

* * *

Gjatë periudhës së mesjetës, një nga qendrat urbane më të zhvilluara në rajon, qyteza e Gjilanit ishte pjesë e një krahine nën administrimin e Novobërdës. Dëshmia e zhvillimit të saj nën sundimin osman është ndërtimi i xhamisë së parë në këtë qytezë - Atik Xhamisë - e cila daton që nga fillimi i shekullit të 17 si një strukturë e thjeshtë me kupolë brendia e së cilës është dekoruar ornamente të pikturuara dhe të gdhendura të motiveve gjeometrike dhe të bimëve.

Më shumë informacion për historinë e vonë të qytezës mund të sigurohet nga disa ndërtesa monumentale publike dhe private, të cilat gjenden në qendër të qytezës së vjetër të Gjilanit. Të ndërtuara gjatë periudhës në mes të fundit të shekullit 18 dhe fillimit të shekullit 20, ato u ndërtuan nën ndikimin e Arkitekturës Neoklasike Evropiane. Më e vjetra ishte selia e Depos Ushtarake Turke. Fasada ballore e kësaj ndërtese modeste dykatëshe është organizuar sipas një rregullimi të rreptë simetrik të hapjeve, të cilat janë të dukshme si në katin përdhes ashtu edhe në katin e parë. Një tjetër ndërtesë publike, e cila është ndërtuar në fund të shekullit të 19 apo në fillim të shekullit 20 në stilin neoklasik me verandë në formë pasazhi përgjatë fasadës ballore, ishte selia e Kajmekamlekut e cila sot është selia e kryetarit të Gjilanit. Dekorime më të pasura, neoklasike me stuko në formën e shtyllave drejtkëndore në mur, rrethojave me balustrada, shiritave apo kornizave, u aplikuan në fasadën e ish ndërtesës së "Teknikës Publike", ndërtuar në vitet 1934-35 si një objekt banimi, si dhe në pamjen e jashtme të Sarajit të Mustafa Pashës, i cili u ndërtua në vitin 1889, dhe sot është shtëpia e Shkollës së Muzikës së Gjilanit. Fasadat e vëllimit kryesorë të ndërtesës ndahen në themele, trup dhe majë, janë rreptësisht simetrike, dhe shfaqin një hapje të rregullta në pajtim më parimet neoklasike të kompozicionit kombinuar me elemente të Rilindjes. Një kornizë e stukos me profile të përbëra të formave gjysmë rrethore dhe të trekëndëshave dhe shtyllave drejtkëndore janë të vendosura në hyrjen në kat të parë. Hyrja është përmes një shkallareje të jashtme e cila është ndërtuar në ngritjen e përparme të ndërtesës.

Fragment nga mozaiku në dysheme të një ville Romake, fshati Nerodime e Poshtme, komuna Ferizaj (fotografia: MKRS)

Krahas këtyre ndërtesave më të reja, vetëm disa komplekse tradicionale të banimit të tipit oriental janë të ruajtura ende në Gjilan. Shtëpia e Zekirja Abdullahut, e cila fillimisht u përdor si rezidencë e kajmekanit (administratorit lokal) të Gjilanit, është ndërtuar si një objekt njëkatësh. Fasada e saj ballore karakterizohet nga hapjet e saj të pozicionuara në mënyrë simetrike dhe galerisë së mbyllur e cila është ndërtuar në pjesën qendrore të katit të sipërm. Në kuadër të dekorimeve të pasura me piktura dhe gdhendje druri në brendi, ekziston edhe një shënim të turqishten e vjetër i cili shënon vitin 1302 (1884). Ndërtesa e Shtëpisë së Isak Pozhoranit u nis të ndërtohej në vitin 1908 dhe përfundoi në vitin 1913. Në katin e parë të kësaj ndërtese masive njëkatëshe veranda paraqitet në for-

mën e një mbështetëseje (zone për ulje). Dy objekte tjera tradicionale, orientale të cilat mund të gjenden në vendbanimet rurale në afërsi të Gjilanit janë Hani i Shefkiut në fshatin Vërbicë, 20 km në veriperëndim të Gjilanit, dhe Kulla e Vehbi Zeqirit, në fshatin Haxhaj, 17 km në jug të Gjilanit. Ato janë ndërtuar me materiale tradicionale si llaçi, gurët dhe llaçi i gëlqeres, dhe kanë një organizim karakteristik të brendisë në përputhje me funksionin e tyre. Krahas këtij lloji të kompleksit në vendbanimet rurale ekziston edhe e ashtuquajtura "Lagjja Daci" në fshatin Pustenik në komunën e Hanit të Elezit, e cila përbëhet nga tetë shtëpi dykatëshe me hajat (çardakë) të hapur në fasadat ballore. Sidoqoftë, ato sot janë të braktisura dhe të rrënuara. E njëjta situatë haset edhe në ndërtesën e kullës për banim e cila gjendet afër fshatit Pustenik, dhe njihet si Kulla e Nuhi Bravës.

Ekziston një legjendë për ndërtimin e teqesë më të vjetër të ruajtur në këtë rajon, Teqenë e Sheh Zenel Abedinit, e cila gjendet në fshatin e Topanicës në komunën e Kamenicës. Legjenda thotë se ajo u ndërtua pasi "lutja e një të huaji mori përgjigje", i cili kishte dëshiruar të ndërtonte një teqe afër një faltoreje që daton nga viti 1754. Teqeja u shfrytëzua për ritualet fetare të tarikatit Halveti.

Zhvillimi i shpejtë i qendrës tjetër urbane në këtë rajon, qytezës së Ferizajit, filloi në vitin 1873 pas krijimit të linjës hekurudhore Beograd-Thesaloniki, dhe e cila kalon përmes qytezës. Stacioni i trenit u ndërtua gjatë një periudhe dyvjeçare (1873-1875) dhe sot ka më shumë vlerë historike se sa artistike, kryesisht për shkak të ndryshimeve që i janë bërë. Ashtu sikurse monumentet në Gjilan, edhe trashëgimia e Ferizajit, e cila përfaqësohet nga disa ndërtesa publike, shfaq të njëjtën prirje stilistike të zbatimit të elementeve eklektike të arkitekturës evropiane. Një prej tyre është Teatri, i cili ndodhet në qendër të qytetit dhe është ndërtuar në mes të viteve 1824 dhe 1827. Funksioni i tij aktual është ai i "Shtëpisë së Kulturës". Interpretimi i tipareve neoklasike mund të shihet ne ngritjen e përparme të ndërtesës, ku ndërtesa theksohet nga një verandë e hapur, e cila është harkuar me dy pasazhe dhe mbuluar me një hark trekëndor. Dy ndërtesa fetare janë të ndërtuara afër njëra-tjetrës - Xhamia e Madhe e Mulla Veselit dhe Kisha e Mbretit të Shenjtë Uroshit - të cilat në mënyrë simbolike përfaqësojnë karakterin shumë kulturorë dhe shumë fetar të qytetit përgjatë historisë së tij. Xhamia u ndërtua në vitin 1891 por u shkatërrua tërësisht gjatë Luftës së Dytë Botërore. Modeli që u shfrytëzua për rindërtimin e saj në vitin 1943 ishte i ngjashëm më xhaminë e vjetër në Shkodër, me një plan drejtkëndor, dhe verandë të hapur dhe një minare. Ndërtimi i Kishës së Mbretit Urosh u përfundua në vitin 1933 sipas planit të arkitektit të mirënjohur serb Joseph Mihajloviq dhe reflekton konceptet e arkitekturës tradicionale fetare serbe.

Zona e komunës së Kaçanikut po ashtu njihej si një destinacion i rëndësishëm gjatë periudhës romake. Kaçaniku ishte ende vetëm një fshat kur osmanët e pushtuan zonën në vitin 1420. Në vitin 1445 u regjistrua si nahije. Qyteza e Kaçanikut u themelua nga Koxha Sinan Pasha në shekullin e 16, i cili mbështeti ndërtimin e kështjellës, xhamisë, kuzhinës popullore, një shkolle afër xhamisë, dy haneve, një hamami të vogël dhe disa mullinjve në lumin Lepenc. Sipas burimeve të shkruara, kështjella e qytezës u ndërtua me urdhër të Sulltan Muratit II në vitin 1582. Ndërtimi filloi në vitin 1586 kurse përfundoi në vitin 1590. Sot kanë mbetur vetëm dy mure të kalasë. Disa vite më vonë, më 1594-5 në qendër të qytezës u ndërtua Xhamia e Sinan Pashës dhe është një ndër xhamitë më të vjetra të periudhës osmane të ruajtura në këtë rajon.

Një vend i veçantë i takon koleksionit të muzeut të ekspozuar në Galerinë e Ferizajit. Një nga sallat e saj është ndarë në sektorë të ndryshëm për të prezantuar koleksionet e tij të ndryshme, me fotografi të objekteve të zbuluara nga lokacionet arkeologjike në rajon si dhe disa artikuj origjinal me karakter etnologjik që janë mbledhur nga fshatrat. Një shembull tjetër i kultivimit të kulturës tradicionale të jetesës në rajon është vallja

popullore e njohur si Karadaku. Me origjinë nga zona përreth rajonit të Karadakut, këto janë valle popullore të dalluara të rajonit lindor, në veçanti zonave shqipfolëse, ku tipari kryesor është një përjetim shprehës, teatral i valltarëve gjatë performancës.

Këto valle unike janë përdorur për të shprehur kërkesën për liri dhe njëkohësisht edhe trimërinë e komunitetit. Vallet e Karadakut përfshijnë tri kategori kryesore të performancës, siç janë vallet e trimërisë, të cilat kryesisht luhen nga burrat, dhe vallet lirike të cilat luhen bashkërisht nga burrat dhe gratë.

Burimi i ujit mineral afër fshatit Uglar, komuna Gjilan

03

Lagja Brava, fshati Puset e Nikës, fillimet e shekullit 20, komuna Hani i Elezit

PJESA 3

ZHVILLIMI I NJË PLANI TË TRASHËGIMISË PËR KOSOVËN LINDORE

3.1 Drejt planit të trashëgimisë – Hulumtim dhe Vlerësim

Plani i Trashëgimisë u zhvillua si një rezultat i komponentit të projektit të PDKK-së mbi Zhvillimin Ekonomik Lokal, fillimisht në rajonin e Kosovës Perëndimore si pilot veprim dhe më pas i zgjeruar në rajonet e tjera gjatë viteve 2013 dhe 2014. Procesi i Planit të Trashëgimisë përqendrohet në menaxhimin e trashëgimisë dhe nismat e orientuara nga trashëgimia/ zhvillimi i turizmit, që me efikasitet bashkon një sërë të aktiviteteve të angazhimit të komunitetit dhe pilot projekteve në një strategji të integruar për rajonin, ku një fazë fillestare dyvjeçare e zhvillimit i ka vënë themelet për zbatimin e një plani të veprimit gjatë tri viteve vijuese.

Metodologjia e suksesshme (siç është zhvilluar ne Kosovën Perëndimore) është strukturuar në pesë faza:

1. **Faza e diagnozës**
2. **Studimi i fizibilitetit**
3. **Veprimet pilot**
4. **Plani për Menaxhimin e Trashëgimisë Rajonale dhe Nismat e Orientuara nga Trashëgimia/Zhvillimi Ekonomik Lokal**
5. **Paraqitjen dhe instalimin e Programit të Trashëgimisë dhe Diversitetit dhe koordinatorëve të tij**

Progresi i projektit i përgjigjet dinamikës së rajonit, ku theksi i procesit është mbi trashëgiminë kulturore dhe natyrore si dhe potencialin e saj përkatës për zhvillim duke përfshirë turizmin e drejtuar nga trashëgimia.

Prioritet gjatë gjithë procesit është angazhimi i komuniteteve me trashëgiminë e tyre të përbashkët me anë të ngritjes së vetëdijes, promovimit, arsimimit dhe aktiviteteve për zhvillimin e kapaciteteve.

Rrjedha e aprovuar e punës përfshinte veprimet në vijim:

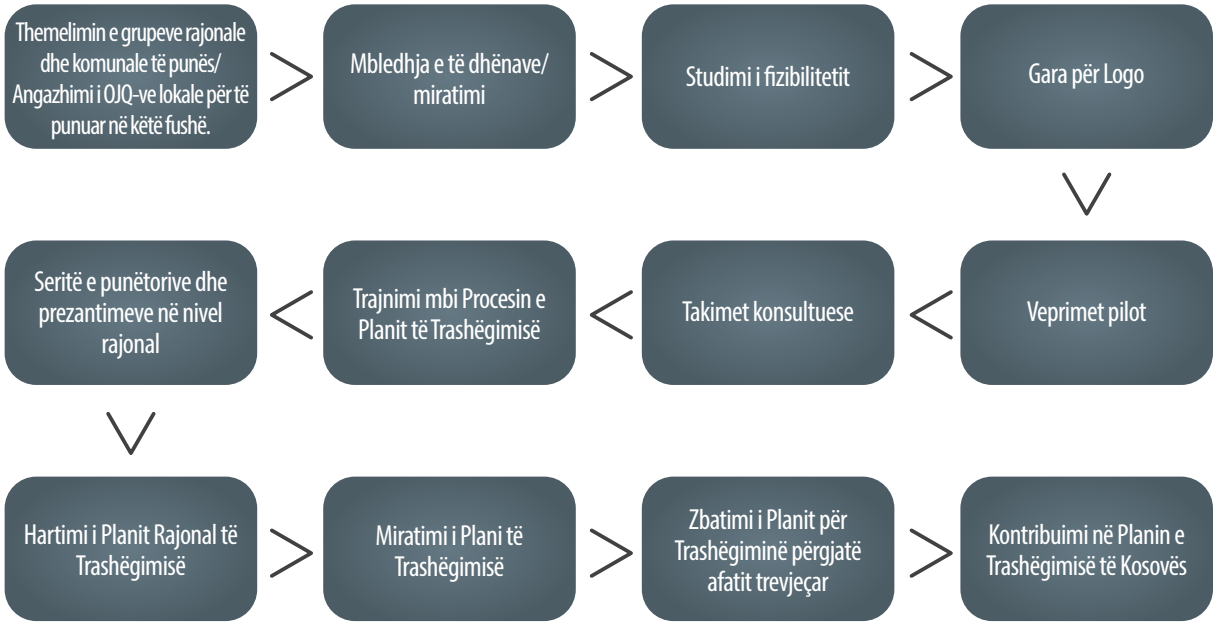

Faza e diagnozës fillestare përfshinte një grumbullim në shkallë të gjerë të të dhënave dhe studimin nga entitetet e ndryshme, të prezantuara në një aplikacion për një bazë të dhënash 'online' i cili është dizajnuar nga një ekspert lokal.

I. MKRS dhe Qendrat Rajonale për Trashëgimi Kulturore siguruan:

1. MKRS - Departamenti për Trashëgimi Kulturore siguroi listën zyrtare të trashëgimisë kulturore të paluajtshme në rajon e cila është nën mbrojtjen e Ligjit për Trashëgimi Kulturore.
2. Qendra Rajonale për Trashëgimi Kulturore në Gjilan siguroi të dhënat në lidhje me trashëgiminë e përzgjedhur kulturore të paluajtshme të rajonit.

II. Ekspertët e MMPH-së ofruan:

1. Të dhënat në lidhje me monumentet dhe zonat e mbrojtura natyrore në rajon.

OJQ Trashëgimia Kulturore pa Kufij - CHWB ofroi:

1. Informacion mbi gjendjen e tanishme të monumenteve/lokaliteteve të përzgjedhura kulturore dhe natyrore.
2. Kjo OJQ prezantoi elementet e njohura të trashëgimisë kulturore jo materiale.
3. Dokumentimi me fotografi dhe video i aktiviteteve të raportuara mbi trashëgiminë kulturore të paluajtshme dhe jo materiale dhe trashëgiminë natyrore.

Studimi i fizibilitetit vlerësoi të dhënat e grumbulluara, dhe konfirmoi strategjitë dhe mundësitë e identifikuara të cilat mund të ndiqen për të realizuar në mënyrë të qëndrueshme vlerën e trashëgimisë së pasur të rajonit në aspektin social, kulturor, arsimor dhe ekonomik. Për më tepër, të dhënat e grumbulluara nga organizatat e tjera gjatë kësaj periudhe, duke përfshirë OJQ-në CHWB (TKPK), u përfshinë gjithashtu në plan.

Veprime pilot u ndërmorën paralelisht me fazat e tjera për t'i informuar me procesin dhe për të përfshirë komunitetet e rajonit që të marrin pjesë aktivisht në këtë proces.

Ky Plan i Trashëgimisë përfaqëson një kornizë pune praktike dhe njëkohësisht edhe të qëndrueshme për të lehtësuar një strategji e cila bazohet në punën e kryer deri më sot, dhe mbështet zbatimin e veprimeve të identifikuara si të dëshirueshme në studimin e fizibilitetit.

3.2 Drejt Planit për Trashëgiminë – Udhëzuesit dhe Puna në terren

Nga përvoja e fituar në rajonin e Kosovës Perëndimore, vlerësimi i kapaciteteve dhe grumbullimi i të dhënave që u zhvilluan në Kosovën Lindore gjatë vitit 2013, dhe udhëhequr nga përfundimet e dala të studim fizibilitetit, ekipi i projektit të PDKK-së, gjatë punës me komunitetet e rajonit, identifikoi veprime të cilat synojnë që të realizojnë potencialin e trashëgimisë së Kosovës Lindore dhe mjedisit të saj në kontekstin e gjerë të planifikimit strategjik.

> ***Ky plan i trashëgimisë paraqet një praktikë apo një kornizë të qëndrueshme për të lehtësuar hartimin e një strategjie që bazohet në punën e përfunduar deri më sot, dhe mbështet zbatimin e veprimeve të identifikuara si të dëshirueshme në studimin e fizibilitetit***

Zhvillimi i Planit për Trashëgiminë ka përfshirë angazhimin aktiv të të gjithë akterëve në këtë rajon duke përfshirë edhe OJQ-të lokale, me kontributin e Qendrave për Trashëgimi Kulturore, me referim të posaçëm në themelimin e një inventari aktual të trashëgimisë në pajtim me kriteret e ofruara nga ekipi i projektit të PDKK-së.

Në përzgjedhjen e lokaliteteve dhe pasurive të trashëgimisë për veprimet pilot, e gjithë trashëgimia dhe diversiteti i njohur i rajonit u konsideruan si atraksione të mundshme të cilat mund të nxisnin zhvillimin e "nën-sektorëve alternativ të turizmit", p.sh. turizmi kulturor, shpirtëror apo eko-turizmi. Kriteret për përzgjedhjen e peizazheve natyrore dhe kulturore dhe monumenteve historike, lokaliteteve dhe traditave të gjalla janë zbatuar në pajtim me vlerësimin e:

- Gjendjes së asetit të trashëgimisë, p.sh. prezantimi i saj para publikut të gjerë.
- Qasja e duhur në asetin e trashëgimisë.
- Disponueshmëria e të dhënave për tiparet e vlerësuara të asetit të trashëgimisë
- Kapacitetet infrastrukturore të rrethinës/mjedisit.
- Interesimi dhe gatishmëria e shprehur nga praktikuesit e tyre për mbrojtjen dhe transmetimin e traditave të gjalla tek brezi tjetër.

Për më tepër, një seri e punëtorive mbi trashëgiminë, që u zhvillua në bashkëpunim me rajonet e tjera, përcjellë nga angazhimi i akterëve lokal në procesimin e planit dhe vendosjen e kontakteve me kolegët e tyre, duke pasur parasysh tablonë e madhe.

Diagrami në vijim pasqyron dobësitë në sektorët e trashëgimisë së rajonit, identifikuar në analizën SWOT e cila u ndërmor si një veprim thelbësor në studimin e fizibilitetit:

TRASHËGIMIA KULTURORE E PALUAJTSHME:

- Lokalitetet arkeologjike dhe monumentet jo mirë të prezantuara për publikun e gjerë
- Mungesa e shenjave për lokalitetet arkeologjike dhe trashëgiminë e ndërtuar
- Shenjëzim i varfër në rrugë drejt zonave të trashëgimisë natyrore dhe kulturore
- Nevojë urgjente për një inventar gjithëpërfshirës të përditësuar dhe të miratuar mbi trashëgiminë materiale dhe peizazheve kulturore
- Nevojë urgjente për masa konservuese në strukturat e ndërtesave në pajtim me prioritetet e caktuara
- Nevoja për një qasje të integruar ndaj trashëgimisë në kuadër të planifikimit hapësinor
- Mungesa e programeve përkatëse të menaxhimit dhe rehabilitimit

TRASHËGIMIA KULTURORE E LUAJTSHME:

- Nevojë urgjente për një inventar gjithëpërfshirës të integruar mbi koleksionet e muzeve
- Urgjentisht nevojiten materialet e duhura promovuese
- Nevojë urgjente për një qasje sistematike ndaj konservimit, ruajtjes, ekspozimit dhe interpretimit të koleksioneve të muzeve.

INSTRUMENTET DHE MJETET LIGJORE PËR MBROJTJEN E TRASHËGIMISË:

- Rishikimi i Ligjit mbi Trashëgiminë Kulturore dhe Ligjit mbi Planifikimin Hapësinor
- Rregullore përkatëse që burojnë nga Ligji për Trashëgiminë Kulturore
- Udhëzues përkatës që burojnë nga Ligji për Trashëgiminë Kulturore
- Udhëzimet përkatëse për zbatimin e Ligjit mbi Natyrën

TRASHËGIMIA KULTURORE JO MATERIALE:

- Mungesa e inventarit
- Materialet promovuese për mënyrat tradicionale të jetesës të komuniteteve mungojnë apo janë jo adekuate
- Pak aktivitete apo performanca të organizuara
- Mbështetje jo adekuate për praktikuesit e zejeve tradicionale, performancave dhe produkteve të ndërlidhura të trashëgimisë kulturore jo materiale.

TRASHËGIMIA NATYRORE:

- Informacion i pamjaftueshëm për burimet e biodiversitetit dhe peizazhit natyror
- Masa jo adekuate për konservim
- Infrastrukturë e dobët për qasje të kënaqshme nga publiku;
- Mungesa e një qasjeje të integruar drejt një menaxhimi dhe planifikimi të peizazhit në të gjitha fushat duke përfshirë vlerën e lartë të zonave të trashëgimisë natyrore
- Infrastruktura e varfër për menaxhimin e përgjithshëm të trashëgimisë natyrore

Kisha e Shën Gjergjit, shekulli 19, fshati Stubëll, komuna Viti

04

Shtëpit pushimore në zonën turistike të skijimit në Brezovicë

PJESA 4

NDRYSHIMI I QËNDRIMEVE DHE QASJEVE

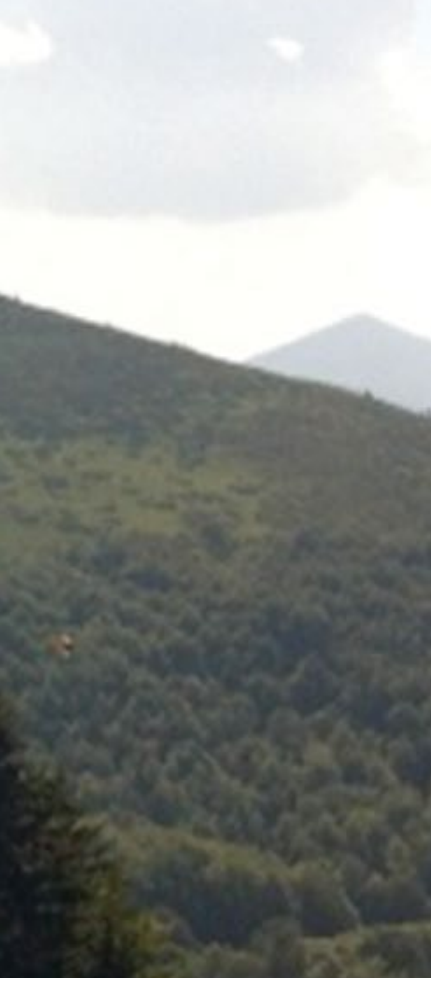

Gjatë zhvillimit të projektit të PDKK-së II, një sërë aktivitetesh u zhvilluan në rajon me përfshirjen aktive të palëve të interesuara. Një vlerësim i vazhdueshëm preliminar i cili u ndërmor mbi ndikimin e punës së zhvilluar nga projekti i PDKK-së identifikoi ndryshimin e qëndrimeve dhe qasjeve kundrejt zhvillimit dhe trashëgimisë si burim. Sipas këtyre palëve të interesuara lokale, projekti PDKK II kontribuoi në:

- Bashkëpunimin më efikas shumështresorë të palëve të interesuara në rajon
- Rritjen e vetëdijes dhe çmuarjes së shumëllojshmërisë kulturore
- Përmirësimin e pjesëmarrjes së grave dhe komuniteteve pakicë në debatin në lidhje me trashëgiminë kulturore dhe natyrore në rajon.
- Dukshmëri e shtuar e QRTK-së në Rajoni Lindje për të shërbyer si burim idesh dhe qendër burimore për institucionet lokale dhe organizatat e shoqërisë civile.
- Përmirësimin e marrëdhënieve dhe bashkëpunimit në mes të OJQ-ve lokale, komuniteteve, autoriteteve dhe institucioneve lokale, duke përfshirë edhe Qendrën Rajonale për Trashëgimi Kulturore.
- Shtimin e nismave të komunitetit për të kërkuar llogari nga institucionet përkatëse rreth mbrojtjes, konservimit dhe promovimit të trashëgimisë kulturore në rajon.
- Shtimi i vetëdijes së institucioneve lokale dhe OJQ-ve mbi nevojën e vazhdueshme të zhvillimit profesional për trashëgiminë kulturore.
- Familjarizimi i qeverive lokale dhe komuniteteve me trashëgiminë kulturore jo materiale, dhe mbështetjen e shtuar për veprimet pilot (duke përfshirë Vallen e Karadakut dhe ushqimet tradicionale të ashureve dhe kaçamakut).
- Shtimi i interesimit për të promovuar traditat lokale dhe rajonale përmes aktiviteteve të përbashkëta dhe festivaleve dhe për t'ua kaluar këto tradita brezave të ardhshëm.
- Pranimi i Programit të Trashëgimisë dhe Diversitetit nga palët e interesuara dhe përkushtimi për mbështetje dhe bashkëpunim të ngushtë.

- Ndërrimi i qëndrimit kundrejt financimit të aktiviteteve kulturore - zhvillimi i të kuptuarit se investimi për nisjen e projekteve është me rëndësi për mbajtjen gjallë të praktikave të trashëgimisë kulturore.
- Të kuptuarit dhe interesimi për një platformë të vazhdueshme për dialog dhe bashkëpunim, e cila u iniciua si Grup Punues Rajonal, në të cilin ishin të përfaqësuara të gjitha komunat.
- Përmirësimi i të kuptuarit se mbrojtja dhe promovimi i trashëgimisë kulturore dhe natyrore tejkalon përgjegjësitë e institucioneve përkatëse - roli dhe përgjegjësia e komunitetit është jetike.
- Ngritja e vetëdijes në mesin e mësuesve dhe fëmijëve të shkollave fillore rreth trashëgimisë kulturore dhe diversitetit.
- Vetëdijesimi dhe vullneti i të gjithë palëve të interesuara lokale për bashkëpunim me rajonet tjera në frymën e një rrjeti për trashëgimi.

Shpella e Pjetërshticës, komuna Shtime

05

PJESA 5

KONSIDERATAT STRATEGJIKE

Qasje e integruar ndaj planifikimit dhe menaxhimit të trashëgimisë

Zhvillimi i planifikimit dhe menaxhimit të realizueshëm të trashëgimisë në Kosovë, në përputhje me normat dhe standardet evropiane, me theks të veçantë në mirëqenien e komunitetit përmes pjesëmarrjes aktive të të gjitha grupeve të interesit dhe shoqërisë civile, kërkon një qasje të qëndrueshme dhe të integruar.

Qasja e Planit të Trashëgimisë do të lehtësojë përfshirjen e nismave të orientuara nga trashëgimia në kuadër të zhvillimit më të gjerë ekonomik me theks të veçantë në sektorin dhe produktet e turizmit. Strategjia nuk do të përqendrohet vetëm në çështjet që kanë të bëjnë me trashëgiminë materiale/jo materiale kulturore dhe natyrore (duke përfshirë konservimin e lokaliteteve, meremetimin, shënimin, informacionin për trashëgiminë dhe sigurinë e lokaliteteve), por gjithashtu do të përfshijë autoritetet e trashëgimisë që veprojnë në partneritet dhe bashkëpunim me palët e tjera të interesuara dhe akterët e turizmit dhe komunitetit. Ai gjithashtu do të nxis përfshirjen e arteve bashkëkohore në punën për trashëgiminë si një formë e shprehjes së trashëgimisë, diversitetit dhe identiteteve të shumëfishta të rajonit.

Kjo qasje, siç është promovuar nga projekti i PDKK-së, ka potencial që të adresojë kërkesat kontradiktore, duke përfshirë pajtimin dhe integrimin e komuniteteve të ndryshme etnike përmes zhvillimit të qëndrueshëm ekonomik dhe turistik me dobi të ndërsjellë, përderisa me kalimin e kohës ruhet integriteti dhe përparësia e trashëgimisë kulturore dinamike. Kjo pritje do të varet nga shtysa e momentit komercial si përgjegjës ndaj ndjeshmërisë së përbashkët përgjatë procesit.

Këto konsiderata strategjike janë të ndërlidhura ngushtë, dhe mbrojta me sukses e trashëgimisë kulturore në Kosovën e Lindore do të varet nga efikasiteti dhe kohezioni i nivelit të bashkëpunimit që arrihet në mes të partnerëve publik dhe privat. Në mënyrë që mbrojtja të jetë e suksesshme, është jetike që komunitetet lokale të jenë plotësisht të vetëdijshme rreth asaj që është duke u mbrojtur, pse është e rëndësishme, dhe sesi veprimet e njerëzve lokal mund të ndikojnë në mbrojtje. Një plan i shëndetshëm për menaxhimin e trashëgimisë duhet të përqafojë diversitetin, gjë që kërkon një proces të kujdesshëm të dizajnimit dhe planifikimit. Asetet e mbrojtura, dizajnuara dhe mbrojtura mirë dhe me një promovimtë duhur janë thelbësore për zhvillimin e qëndrueshëm dhe të suksesshëm të turizmit trashëgimor.

Korniza e punës e planit për trashëgiminë do të jetë një katalizator i rëndësishëm në arritjen e këtij rezultati të dëshirueshëm përmes një game të qasjeve specifike strategjike.

Rekomandimet për një Qasje të Mundshme të Integruar Rajonale

Përmirësimi i cilësisë së jetës dhe mjedisit jetësor është thelbësor për mirëqenien e komunitetit. Kombinuar me diversitetin e tij, si në trashëgimi edhe në njerëz, Rajoni Lindor paraqet një gamë të gjerë të mundësive për një qasje të integruar ndaj nismave të orientuara nga trashëgimia. Historikisht, zona ka demonstruar se është mjaft mendje hapur, dhe mirëpret grupe shumë të ndryshme dhe pranon këtë llojllojshmëri si pasuri të sajë. Me praninë e këtyre komuniteteve të ndryshme sot, në kombinim me formacionet e peizazheve dramatike dhe aseteve të trashëgimisë, rajoni dallohet me burimet e trashëgimisë natyrore. Nga destinacionet e mirënjohura si Brezovica dhe vargmalet e Sharrit, të cilat ofrojnë mundësi për rekreacion në natyrë në të katër stinët, deri te zona e Novobërdës dhe rrethinat e saj si dhe zonat që janë më pak të frekuentuara por përplot me tradita dhe produkte të pasura lokale, këtu mund të përjetohet ndjenja e mirëqenies dhe fuqisë restauruese të natyrës përmes burimeve të ujit, burimeve termale, frutave të egër dhe bimëve shëruese.

Rajoni Lindor mund të përqendrohet në shënimin e vetvetes si një nyje për jetën natyrore dhe të shëndetshme në Kosovë e cila ofron përvoja të veçanta duke përfshirë shërbime bujqësore dhe prodhime cilësore për banorët dhe vizitorët e vet. Pozita e saj gjeografike, si udhëkryq nga Kosova drejt Shkupit është një vlerë shtesë dhe që qaset lehtë. Të dymbëdhjetë komunat e këtij rajoni kanë potencial të madh dhe ofrojnë një gamë të gjerë të mundësive. Duke marrë parasysh se një numër i komunave të rajonit janë relativisht të vogla, bashkimi i forcave dhe burimeve do të ishte më i arsyeshëm, dhe do ta bënte trashëgiminë natyrore dhe stilin e të jetuarit të shëndetshëm pikë qendrore të planit të tyre rajonal. Krijimi i mundësive për udhëtime ditore, pakove për fundjava dhe programet terapeutike, kombinuar me aktivitetet rekreative, do të mund të ofronin një qëndrim relaksues për të gjitha moshat.

Plani për Trashëgiminë Lindje rekomandon që palët e interesuara të punojnë drejt një vizioni të përgjithshëm për zhvillimin e rajonit dhe paraqet praktikat e mira të industrive kreative të një qasjeje të integruar duke shfrytëzuar trashëgiminë natyrore dhe praktikat bujqësore si burimin kryesor, duke u përqendruar në konceptin e mirëqenies dhe për të siguruar pjesëmarrjen demokratike të qytetarëve të vet. Në plotësim të rajoneve tjera, Rajoni Lindje do të mund të bashkëpunonte me nismat e trashëgimisë kulturore në Rajonin Perëndimor dhe të bëheshin pionier të nismave me shtrirje në mbarë Kosovën. Për shembull, puna për të zhvilluar pika atraksioni dhe udhëheqja e bashkëpunimit me rajonet tjera, zhvillimi i ecjes dhe çiklizmit në mbarë Kosovën si dhe itinerarët e kalërimit apo hipur në gomar jo vetëm do ta bënin rajonin një destinacion interesant por do të ishin tërheqëse për grupe të veçanta interesi. Shembuj të mirë të nismave të tilla nga biznesmenët lokal tashmë ekzistojnë në këtë zonë dhe do ë mund të ofronin frymëzimin për nisma tjera.

Programi rajonal me vizionin e rekomanduar do të mund të fillonte ashtu që secila komunë të identifikojë dhe caktojë një lokacion apo praktikë dhe të integrojë të gjitha elementet e aseteve të trashëgimisë së bazuar në trashëgimi të cilat do të lidhnin rajonin. Plani nxit komunitetet të përqendrohen në asetet e trashëgimisë të cilat kanë domethënie specifike për shoqërinë dhe që kanë një vlerë të përbashkët, duke treguar vëmendje të veçantë ndaj zhvillimit dhe menaxhimit të tyre, duke gjeneruar nisma kreative.

Me përfshirjen aktive të komunës dhe komunitetit, rajoni do të mund të luante një rol thelbësor në përfaqësimin e praktikave të mira të një qasjeje të integruar, duke kombinuar elementet përreth peizazhit të tij, mjedisit natyror, bujqësisë dhe praktikave të trashëgimisë jo materiale. Përderisa rajoni shfrytëzon burimet e veta natyrore, ai gjithashtu mund të shfrytëzojë edhe lokacionet e trashëgimisë së ndërtuar për aktivitete, duke i dhënë kuptim ekzistencës së tyre sot. Një qasje e tillë do të mund të sillte komunitetin dhe nismat e orientuara nga trashëgimia nën një 'program rajonal', duke transformuar trashëgiminë lokale në mundësi ekonomike për popullsinë lokale në ndërkohë që i mban parasysh parimet e pjesëmarrjes demokratike.

Ky proces do të mund të fillonte me identifikimin dhe përcaktimin e një elementi për shëndetësinë dhe mirëqenien kulturore nga secila komunë dhe me zhvillimin e idesë përreth tij, duke përfshirë të gjithë elementet e kategorive të trashëgimisë së orientuar nga komuniteti. Ky proces kreativ duhet të jetë gjithëpërfshirës dhe të kërkoj mendimin e të gjithëve për të pasur rezultate efektive.

Shembujt nga rajoni do të duhej të përfshinin të gjitha elementet ashtu si në modelin e Junikut dhe do të mund të frymëzonin nismat e ngjashme private dhe publike në rajon. (Ju lutemi shiqoni informacionin rreth metodologjive të zhvilluara në rastin studimor mbi Rehabilitimin Urban – Lagjeja e Qendrës Rajonale të Turizmit në Junik, Programin Gurët që Flasin' dhe Rasti studimor mbi Konzervimin e Integruar – Bazat e Konzervimit për Qendrën Historike të Prishtinës në Shtojcën 3).

Qasja e Integruar Rajonale përmes Trashëgimisë Natyrore

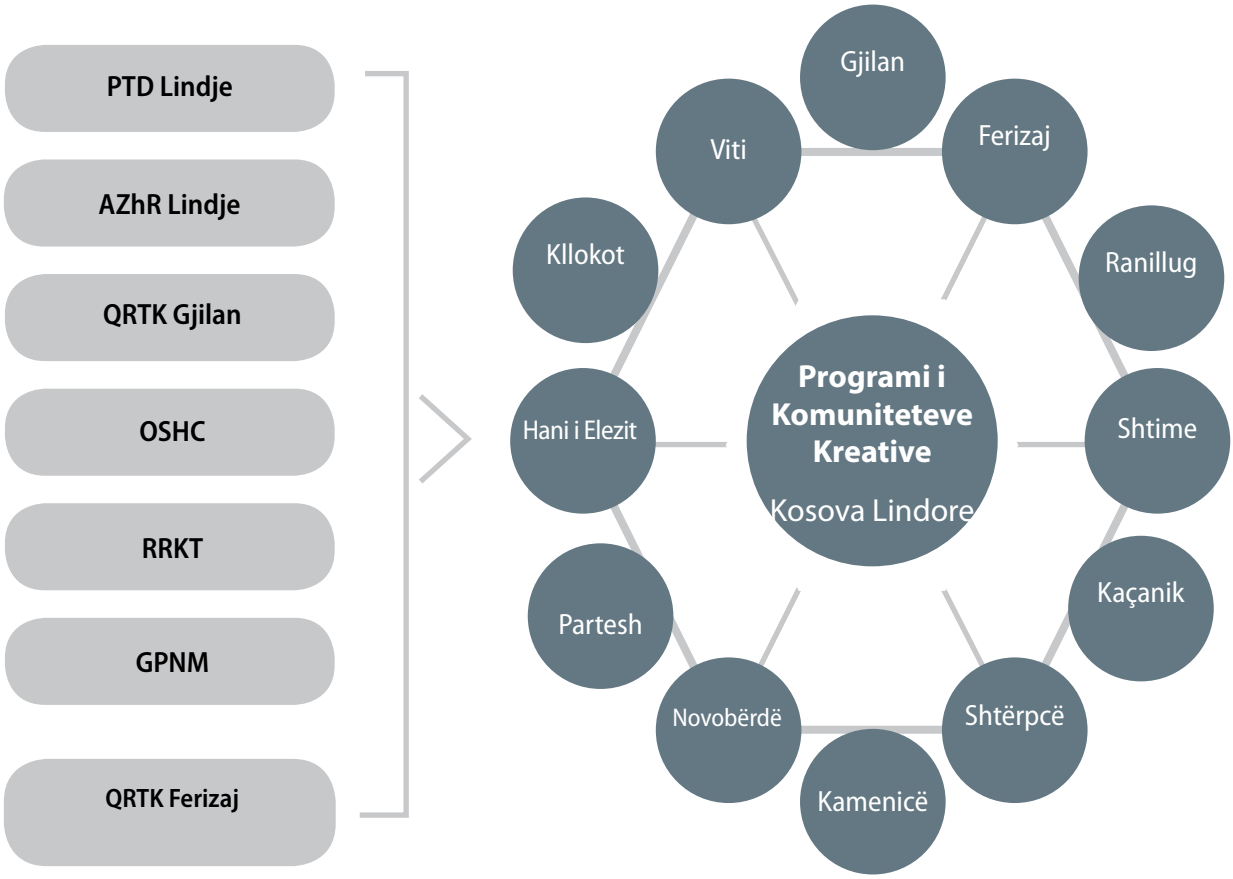

5.1. Konsiderimet në konceptimin e një qasjeje të integruar

- **Ruajtja dhe mbrojtja e burimeve:** Zhvillimi i një plani për ruajtjen dhe mbrojtjen e vendeve, lokaliteteve dhe traditave të veçanta që tërheqin popullsinë lokale dhe një gamë më të gjerë të vizitorëve. Plani duhet të vlerësojë domethënien dhe vlerën e aseteve të trashëgimisë për shoqërinë dhe duhet të jetë në pajtim me të gjitha ligjet/rregulloret e zbatueshme në nivel lokal dhe nacional në përputhje me standardet ndërkombëtare. Ai gjithashtu duhet të përqendrohet në zhvillimin e nismave për mbrojtjen dhe zhvillimin e peizazheve, si dhe në ruajtjen e praktikave dhe ngjarjeve në përputhje me interesat e individëve, grupeve të njerëzve apo komuniteteve në rajon.
- **Përqendrimi në autenticitetin e lokaliteteve, traditat e gjalla, shprehjet dhe prezantimin efektiv:** Kontributet e brezave të mëparshëm dhe grupeve të ndryshme formësojnë historinë dhe kulturën e një vendi dhe komuniteti sot, duke e bërë unike dhe një pikë atraksioni për vizitorë. Në mënyrë që të vlerësojmë të tashmen ne duhet ta kuptojmë të kaluarën tonë dhe të gjejmë mënyra krijuese dhe atraktive për ta prezantuar atë në mënyrë që të ndërtohet marrëdhënia në mes të vendeve, individëve dhe komuniteteve, por edhe vizitorëve Autenticiteti i vendeve, njerëzve dhe historitë e tyre i dallojnë ato nga njëra-tjetra si dhe ofron përvoja të dallueshme.
- **Sjellja e lokacioneve në jetë përmes interpretimit cilësor:** Një destinacion është një vend që ka njëhistori! Shfrytëzimi i metodave krijuese për të interpretuar rrëfimet, lokalitetet e veçanta kulturore, traditat, ngjarjet dhe personalitetet, si dhe bukuritë e mjedisit natyror, e bëjnë komunitetin apo rajonin të dallueshëm. Duhet të ketë një qasje gjithëpërfshirëse duke treguar me respekt historinë e të gjitha grupeve që kanë kontribuar në trashëgiminë e përbashkët.

- **Gjetja e baraspeshës ne mes të jetës së komunitetit, ruajtjes së trashëgimisë dhe zhvillimit të turizmit:** Një komunitet që çmon dhe mbron trashëgimin ë e vet do të kontribuojë në zhvillimin e një projekti të suksesshëm, me fondet, vullnetarët dhe mbështetjen e nevojshme politike. Vetëdijesimi dhe njohuria e komunitetit për ruajtjen e trashëgimisë dhe mundësive të turizmit janë thelbësore për zhvillim të qëndrueshëm. Vlera specifike e cilitdo aset të trashëgimisë për komunitetin duhet të vlerësohet me kujdes pasi mirëqenia e tyre nuk duhet të sakrifikohet në emër të ruajtjes së trashëgimisë apo zhvillimit të turizmit. Vëmendje e veçantë duhet të tregohet ndaj programeve të baraspeshuara të orientuara nga komuniteti për zhvillimin e peizazheve, në pajtim me rëndësinë e tyre për njerëzit lokal. Një proces gjithëpërfshirës i konsultimeveme komunitet është kyç për një dialog efikas për të gjetur baraspeshën.
- **Integrimi gjinor:** Integrimi gjinor do të thotë sigurimi i mundësive të barabarta dhe praktikat jo diskriminuese në zhvillimin dhe zbatimin e të gjitha politikave. Nëse ka integrim gjinor, të gjitha veprimet do të duhej të planifikohen, zbatohen, monitorohen, të raportohet për to, dhe vlerësohen duke pasur parasysh perspektivën gjinore. Përderisa femrat paraqesin një lidhje të fuqishme sociale në shoqërinë e Kosovës dhe luajnë një rol kyç në bartjen e trashëgimisë tek brezat e rinj, ato janë vetëm pjesërisht të pranuara në tregun e punës dhe pushtetin vendimmarrës në politika dhe veprime të komunitetit. Teknikat me ndikim të drejtpërdrejt pozitiv tek gratë në nivel të shoqërisë si objektivat e projekteve me ndjeshmëri gjinore, buxheti gjinor, vlerësimin e ndikimit gjinor dhe të dhënat e zbërthyera gjinore janë masat më të fuqishme për të promovuar barazinë gjinore përmes veprimeve. Integrimi gjinor dhe promovimi i barazisë gjinore në nismat e orientuara nga trashëgimia duhet të jenë ndër konsideratat kryesore, si një qëllim i qëndrueshëm dhe politik për të drejta kulturore dhe pjesëmarrje demokratike.
- **Përfshirja e grupeve të margjinalizuara /komuniteteve:** Prania e grupeve diverse, pa marrë parasysh numrin dhe kohën e pranisë së tyre në një territor, është një aset për shoqërinë dhe nismat e orientuara nga trashëgimia. Secili grup/komunitet e ka sistemin e vet të vlerave dhe kontributin e veçantë në trashëgiminë e përbashkët të një vendi, dhe ai duhet të jetë në gjendje që të ketë vendin e vet të merituar në të gjitha fazat, duke filluar nga veprimet e konceptimit, duke marrë parasysh nevojat, kulturën, besimet dhe mënyrën e tyre të të jetuarit. Margjinalizimi i grupeve bazuar në moshën, aftësinë, gjininë, përkatësinë etnike, të kaluarën socio-ekonomike, origjinën e tyre gjeografike, etj. vetëm sa e zgjeron boshllëkun dhe sjell pabarazi, duke i kontribuar tensioneve në mesin e grupeve. Nismat e orientuara nga trashëgimia krijojnë platforma konstruktive dhe duhet të marrin parasysh të gjitha grupet/komunitetet në një territor.
- **Bashkëpunimi për qëndrueshmërinë e menaxhimit:** Ruajtja e trashëgimisë dhe zhvillimi i turizmit kërkojnë pjesëmarrjen e individëve dhe organizatave të shumta. Ekziston nevoja për të krijuar partneritete për të zgjeruar mbështetjen dhe gjasat për sukses, për shembull, përmes prezantimit të lokaliteteve dhe aktiviteteve tradicionale në komunitet apo rajon, promovimin e bukurisë natyrore ku qasja dhe infrastruktura i plotësojnë standardet, dhe nxitjen e promovimit të ndërthurur me lokalitete të tjera për të maksimizuar ekspozimin. Këto parakushte janë jetike që turizmi i trashëgimisë të jetë formë e qëndrueshme e zhvillimit ekonomik. Bashkëpunimi ne mes të autoriteteve qendrore dhe Qendrave Rajonale për Trashëgimi Kulturore, si dhe entiteteve përgjegjëse për mbrojtjen e mjedisit/natyrës, akademitë dhe institucionet arsimore, është thelbësor. Kjo gjithashtu nxit pronarët e trashëgimisë për të kuptuar rëndësinë e të punuarit me autoritetet lokale në konservimin dhe mbrojtjen e burimeve të trashëgimisë teksa zhvillohen mekanizmat për arsimim dhe menaxhim të qëndrueshëm të burimeve të trashëgimisë.

5.2. Konsiderimet në planifikimin dhe dizajnimin e një qasjeje të integruar

A- Vlerësimi i potencialit të trashëgimisë - përcaktimi i burimeve aktuale duke përdorur inventarët.

Qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm të bëjë një listë të burimeve por të vlerësojë cilësinë potenciale dhe nivelin e shërbimeve. Krijimi i inventarëve është një imperativ në mënyrë që të fillohet me një vlerësim objektiv të aseteve duke përfshirë atraksionet dhe ngjarjet ekzistuese dhe ato me potencial për zhvillim. Rëndësia historike, gjendja fizike e trashëgimisë kulturore të luajtshme, elementet e trashëgimisë tradicionale, atraksionet e trashëgimisë natyrore dhe peizazheve janë të dhëna thelbësore për karakterizimin e lokacioneve, praktikave dhe aktiviteteve në procesin e inventarizimit. Informacioni në inventar ndihmon në identifikimin e kornizës së përgjithshme të punës të një plani zhvillimor për trashëgiminë.

B- Sigurimi i zhvillimit profesional të vazhdueshëm - mbrojtja, mirëmbajtja dhe menaxhimi.

Shqyrtimi i planeve për mbrojtje, mirëmbajtje dhe menaxhim në mënyrë që të arrihen rezultate afatgjata është një ndër parakushtet e rëndësishme për objektivat zhvillimore për veprime që duhet të theksohen ne Planin e Trashëgimisë. Ruajtja e aseteve, mirëmbajtja e trashëgimisë natyrore dhe zonave të peizazhit karakteristik, si dhe mbrojtja e praktikave tradicionale dhe rrëfimeve të kaluara nëpër breza, janë çështje thelbësore për t'u shqyrtuar për të ruajtur karakterin e komunitetit dhe mjedisin e tij jetësor.

Ruajtja përfshinë prodhimin e përmirësimeve "të prekshme" në lokalitetet historike natyrore apo praktikat dhe ngjarjet tradicionale, sigurimin e mbrojtjes së të gjitha aseteve dhe artefakteve, dhe të treguarit e tregimit të tyre përmes interpretimit.

Hulumtimi është me rëndësi për të hartuar dhe/ose përditësuar informacionin, gjë që do të jetë e domosdoshme gjatë restaurimit të strukturës apo praktikës tradicionale dhe interpretimit të tyre para vizitorëve.

Si proces i kthimit të asetit në një gjendje të shfrytëzueshme përmes riparimit apo ndryshimit i cili mundëson shfrytëzimin efikas bashkëkohor pa e prekur vlerën e tij historike dhe kulturore, rehabilitimi pritet që të shqyrtohet në planet e trashëgimisë. Standardet kanë të bëjnë me të gjitha llojet e ndërtesave historike dhe gjithashtu përfshinë tiparet e ngjajshme të peizazheve, mjediseve dhe lokacioneve të trashëgimisë natyrore. Standardet aplikohen në projekte specifike të rehabilitimit duke marrë parasysh fizibilitetin teknik dhe ekonomik.

C- Zhvillimi Ekonomik Lokal përmes Burimeve the Trashëgimisë dhe potencialeve

(Planifikimi për Trashëgiminë dhe Zhvillimi i Industrive Kreative)

Trashëgimia kulturore dhe kapaciteti kreativ si dhe aftësia e njerëzimit për të shpikur gjëra të reja kanë qenë të integruara ngushtë përgjatë shekujve. Në njërën anë, trashëgimia jonë më e vlerësuar shpesh ka qenë rezultat kreativ i kulturave të ndryshme nëpër kohë. Në anën tjetër, trashëgimia kulturore ka shërbyer si frymëzim dhe burim për artistët dhe zejtarët në mbarë botën.

Sot, ndërmarrjet kreative po frymëzohen nga trashëgimia lokale materiale dhe jo materiale, duke siguruar punësim dhe mbështetje për ekonomitë lokale shpesh në lokacione shumë të largëta. Nismat e tilla të orientuara nga trashëgimia përmirësojnë atraktivitetin e zonave për turistët dhe theksojnë vlerën dhe diversitetin e trashëgimisë lokale, teksa jo domosdoshmërisht janë të varura nga tregu i turizmit lokal për të shitur prodhimet e tyre.

D- Ngritja e Vetëdijes dhe Arsimimi i Publikut

Vetëdijesimi për trashëgiminë fillon me arsimimin. Të kuptuarit e asaj që përfaqëson trashëgimia është thelbësor për vlerësimin e problemeve të ndryshme të trashëgimisë në rajon, komunë apo në mesin e komuniteteve.

Një plan i suksesshëm për trashëgiminë ia zgjat dorën komunitetit në mënyrë që të fitojë mbështetje. Si rezultat, njohuria dhe vetëdijesimi për trashëgiminë do të rritet, gjë që më pas do të nxisë anëtarët e komunitetit që të kontribuojnë në përpjekjet për trashëgiminë që janë në vazhdimësi. Ky është një proces ciklik, në vazhdimësi, teksa komuniteti rritet dhe banorët e rinj duan të përfshihen dhe të mësojnë më shumë për identitetin unik të vendit në të cilin ata jetojnë.

Programet Arsimore për Trashëgiminë në shkolla nuk kanë për qëllim vetëm të prezantojnë rëndësinë e trashëgimisë për brezat më të rinj por, gjithashtu edhe që të ngrenë nivelin e përgjithshëm të

> ***"Ndërgjegjësimi për trashëgiminë fillon me edukimin. Të kuptuarit se çka përfshin trashëgimia është thelbësore për vlerësimin e çështjeve të ndryshme të trashëgimisë në rajon, komunë dhe në mesin e komuniteteve."***

vetëdijes për trashëgiminë në komunitet, duke nxitur respektin për diversitetin dhe kreativitet për ta shprehur atë më mirë. Artet bashkëkohore luajnë një rol të rëndësishëm për të shprehur trashëgiminë, diversitetin dhe identitetet e shumëfishta të trashëgimisë ku individët dhe komunitetet janë në gjendje që të përkufizojnë vetveten me realitetin e ndryshueshëm të botës së sotme.

E- Angazhimin aktiv i komunitetit dhe pjesëmarrja qytetare

Përderisa masat për mbrojtjen legjislative dhe teknike janë të rregulluara nga autoritetet qendrore dhe lokale, komunitetet luajnë një rol kyç për planifikimin dhe menaxhimin e trashëgimisë në rajonet e tyre përkatëse. Pjesëmarrja aktive e qytetarëve është thelbësore për të kuptuar kuptimin e trashëgimisë dhe të tregojnë vëmendjen e nevojshme ndaj rëndësisë së saj në nivel lokal, ku komunitetet kanë shtuar vlerësimin për trashëgiminë e tyre të përbashkët dhe e trajtojnë atë me kujdes dhe respekt. Gjithë planifikimi dhe dizajnimi i planeve dhe projekteve për trashëgiminë duhet të kërkojnë në mënyrë aktive angazhimin e komunitetit dhe të inkurajojnë pjesëmarrjen e qytetarëve me një qasje gjithëpërfshirëse.

Kulla e Kalasë së Novobërdës

06

Bifurkacioni në Lumin Nerodike, komuna Ferizaj

PJESA 6

OBJEKTIVAT DHE VEPRIMET

Rekomandimet e studimit të fizibilitetit janë përqendruar në përmbushjen e objektivave të projektit në lidhje me llojllojshmërinë e diversitetit kulturorë, burimet e trashëgimisë kulturore dhe natyrore të komunitetit, dhe potencialin për nismat e orientuara nga trashëgimia dhe turizmi i trashëgimisë në rajon - të gjitha të integruara me zhvillimin ekonomik me fokus në turizëm në ndërkohë që merren në konsideratë praktike burimet e disponueshme, autoritetet dhe kufizimet ligjore/të tjera.

Plani i Veprimit i cili është qendrorë për Planin e Trashëgiminë përqendrohet në adresimin e dobësive të trashëgimisë duke njohur marrëdhënien në mes të trashëgimisë, mirëqenies së komunitetit dhe ekonomisë lokale për cilësi të përmirësuar të jetesës dhe mjedisit jetësorë. Kjo përfshin potencialet e turizmit, dhe përfaqëson një vazhdimësi dhe larmi të veprimeve tashmë të përfunduara/ndihmuara nga grupet punuese rajonale dhe komunale në rajon.

Këto veprime kanë përfshirë:

- Themelimin dhe trajnimin e grupeve punuese rajonale dhe komunale.
- Mbledhjen e përgjithshme të të dhënave dhe analizimin e tyre.
- Vlerësimin e të dhënave për trashëgiminë dhe projektet në secilën komunë.
- Pilot projektet për aktivitetet/traditat kulturore në secilën komunë.
- Nismat e orientuara nga trashëgimia dhe pilot projektet për demonstrimin e turizmit.
- Seri të punëtorive për trashëgiminë.

Bazuar në konsideratat strategjike tashmë të përvijuar, objektivat dhe veprimet e ndërlidhura që janë planifikuar për tri vitet e ardhshme janë këto:

Objektivi 1

Rritja e vetëdijes dhe promovimi i vlerësimit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

Veprimet dhe Partnerët e mundshëm

1.1 Organizimi i vazhdueshëm i mbledhjes dhe vërtetimit të të dhënave mbi trashëgiminë kulturore dhe natyrore të rajonit duke përfshirë praktikat dhe traditat lokale, lokacionet, trashëgiminë e luajtshme dhe produktet kulturore.

(PTD, OShC-të, QRTK, akademia, komunat përkatëse)

1.2 Organizimi i aktiviteteve të ndryshme për promovimin e trashëgimisë me përfshirjen aktive të komunitetit, duke theksuar praktikat lokale, lokacionet dhe produktet kulturore në rajon.

(PTD, mediet, OShC-të, praktikuesit, QRTK, komunat, komuniteti i biznesit)

1.3 Zhvillimi dhe miratimi i strategjisë rajonale edukative dhe vetëdijesuese me të gjitha komunat e përfshira, duke përfshirë konkurse, aktivitete dhe punëtori.

(PTD, OShC, komunat përmes Drejtorive Komunale për Arsim, Zyrave Komunale për Informim Publik, SRZh-Lindje, shkollat lokale, praktikuesit, ekspertët në fushën e trashëgimisë)

1.4 Promovimi i Planit Rajonal për Trashëgiminë dhe rezultateve të zbatimit përmes një sërë aktivitetesh vetëdijesuese duke punuar sipas nevojës me partnerët lokal, rajonal dhe qendrorë.

(PTD, komunat, SRZh-Lindje)

1.5 Përmirësimi i vetëdijesimit për qasjen gjithëpërfshirëse ndaj trashëgimisë në mesin e autoriteteve dhe publikut të gjerë.

(PTD, QRTK)

1.6 Mirëmbajtja e faqes së internetit në rajon dhe aktivitetet e vazhdueshme

(PTD)

Objektivi 2

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

Veprimet dhe Partnerët e mundshëm

2.1 Sigurimi i vlerësimit të vazhdueshëm të të dhënave mbi trashëgiminë

(PTD, OShC-të, QRTK, komunat)

2.2 Nisja e hartimit të një inventari për elementët e trashëgimisë kulturore jo materiale në bashkëpunim me institucionet shkencore dhe/ose ekspertët dhe me pjesëmarrjen e praktikuesve.

(PTD, OShC-të, komunat, pronarët, praktikuesit, muzetë)

2.3 Nisja e projekteve për konservimin e artefakteve arkeologjike dhe artefakteve tjerë të trashëgimisë pas konsultimeve me institucionet qendrore

(MKRS, Instituti i Arkeologjisë, komunat, QRTK)

2.4 Nisja e vlerësimit rural me vëmendje të veçantë ndaj biodiversitetit dhe aseteve të trashëgimisë natyrore, duke përfshirë identifikimin e specieve me rëndësinë më të madhe për konservim në rajon

(MMPH, komunat, OShC-të, SRZh Lindje)

2.5 Të bëhet një inventar i zonave të peizazhit nga këndvështrimi i trashëgimisë

(PTD, MMPH, komunat, OShC-të)

2.6 Krijimi i një baze të të dhënave për muzetë dhe koleksionet e tyre (trashëgiminë e luajtshme kulturore)

(Muzetë ë Kosovës, Instituti Etnologjik, muzetë lokal në rajonin e lindjes, komunat, OShC-të)

2.7 Hartimi i një "Regjistri për "Trashëgiminë e Rrezikuar" në mënyrë që planet e veprimit të mund të zhvillohen për të mbrojtur trashëgiminë në rrezik.

(PTD, OShC-të, QRTK, komunat)

2.8 Krijimi i një harte të aseteve të mbrojtura të trashëgimisë së ndërtuar, elementeve të trashëgimisë jo materiale, artikujt e trashëgimisë së luajtshme dhe lokacionet e trashëgimisë natyrore bazuar në studime dhe hulumtime gjithëpërfshirëse.

(PTD, QRTK, OShC-të, komunat)

Objektivi 3

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në rajon

Veprimet dhe Partnerët e mundshëm

3.1 Të nxitet koordinimi dhe bashkëpunimi në mes të të gjitha agjencive për trashëgiminë dhe planifikimin hapësinor, autoritetet dhe individët e interesuar në rajon.

(PTD, QRTK, OShC-të, komunat, MMPH)

3.2 Shfrytëzimi i mjeteve për konservim dhe menaxhim të prezantuara në procesin e Lubjanës të Programit Rajonal të KiE/BE, projektin e PDKK-së të BE/KiE si dhe projektet dhe programet tjera të zbatuara me sukses që janë të mbështetura nga organizatat e respektuara ndërkombëtare

(PTD, QRTK, komunat, MMPH)

3.3 Organizimi i rregullt i forumeve për trashëgiminë për të përditësuar të gjitha palët e interesuara

(PTD)

3.4 Botimi i një publikimi vjetorë "Trashëgimia Jonë e Përbashkët - një Shqyrtim i Shoqërisë Civile në Kosovën Lindore", për të këmbyer rezultatet e hulumtimeve dhe vlerësimeve

(PTD, Forumi për Trashëgimi Lindje)

3.5 Ofrimi i qasjes së rregullt dhe të duhur në lokacionet e përzgjedhura të trashëgimisë me perspektivë turistike, duke përfshirë shënimin dhe shërbimet udhëzuese.

(QRTK, komunat, MKRS, Ministria e Transportit)

Objektivi 4

Zhvillimi dhe koordinimi i praktikave të duhura për menaxhimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

Veprimet dhe Partnerët e mundshëm

4.1 Koordinimi dhe rishikimet vjetorëe të zbatimit të Planit për Trashëgiminë dhe përgatitjen e Planit për Trashëgiminë të radhës në vitin 2018 për një periudhë shtesë trevjeçare

(PTD, Forumi për Trashëgimi Lindje)

4.2 Sigurimi i shërbimeve me cilësi të përmirësuar për nismat e orientuara nga trashëgimia/ turizmi përmes zhvillimit profesional

(GPNM, PTD, OShC-të, komunat)

4.3 Zhvillimi i mjeteve dhe mekanizmave për një qasje të integruar për rehabilitimin e trashëgimisë, bizneseve/turizmit dhe programeve arsimore me partnerë të shumë-fishtë

(PTD, komunat, OShC-të, QRTK)

4.4 Planifikimi i programeve të posaçme në përputhje me fluksin turistik të tanishëm dhe atë potencial

(PTD, komunat, OShC-të, komuniteti i biznesit)

4.5 Nisja e planeve për rehabilitimin e trashëgimisë kulturore të paluajtshme, trashëgimisë jo materiale dhe trashëgimisë natyrore të përzgjedhura përmes dialogut aktiv ndërkulturor në mes të palëve të interesuara (qendrore dhe lokale), duke përfshirë komunitetet e margjinalizuara

(Projektet që veprojnë në rajon, QRTK, OJQ-të, PTD)

4.6. Ofrimi i mbështetjes operacionale financiare dhe politike si dhe ndihmës teknike për koordinatorët e PTD-së

(Komunat, QRTK, MKRS)

Objektivi 5

Të zhvillohen në nivel lokal nismat e përshtatshme dhe të qëndrueshme të orientuara nga turizmi i trashëgimisë në Kosovën Lindore

Veprimet dhe Partnerët e mundshëm

5.1 Të niset një program trajnues për ciceronët lokal me gjysmë orari në secilën komunë

(GPNM, PTD)

5.2 Pjesëmarrja në projektet e orientuara nga turizmi i trashëgimisë

(PTD, komunat, OShC-të, komuniteti i biznesit)

5.3 Zhvillimi i analizës kosto/përfitim mbi projektet e propozuara në mënyrë që të caktohen prioritetet dhe kërkesat për financim në mënyrë të koordinuar

(PTD, QRTK, komunat, kompanitë hulumtuese)

5.4 Sigurimi i veprimeve të koordinuara në mënyrë që të shfrytëzohen asetet e llojllojshme të trashëgimisë dhe praktikat e përhapura në tërë rajonin

(OShC-të, komunat, PTD, SRZh Lindje)

5.5 Përmirësimi i shërbimeve bazike turistike bazuar në BVM (bizneset familjare)

(Kompanitë huadhënëse, bankat, komunat, anëtarët e komunitetit)

5.6 Mbështetja e praktikave të trashëgimisë kulturore përmes zbatimin të përgjegjshëm të industrive kreative 0 si një lidhje me nismat/aktivitetet e artit modern në rajon

(OShC-të, artistët, komunat, PTD, komuniteti i biznesit)

5.7. Së bashku, të gjitha komunat e rajonit të zhvillojnë një program të përbashkët rajonal, për të punuar drejt emërtimit të rajonit me logon rajonale

(PTD, komunat)

Plani i Veprimit do të monitorohet nga koordinatori i Programit të Trashëgimisë dhe Diversitetit me mbështetjen e komunave pjesëmarrëse të rajonit

Saraji i Mustafë Pashës, 1889, qyteti i Gjilanit (foto:CHWB)

07

Pamje e malit të Lubotenit, komuna Shtërpcë

PJESA 7

KOMUNAT E RAJONIT LINDOR

Përderisa Programi Rajonal i PPZhL ka një fushë veprimi më të gjerë në sferën e zhvillimit ekonomik, PDKK/ZhEL përqendrohet në nismat e orientuara nga trashëgimia në raport me turizmin trashëgimor me parimet e pjesëmarrjes demokratike në procesin zhvillimor. Në këtë kapacitet, PDKK/ZhEL synon të krijojë kushtet për të lehtësuar kohezion dhe zhvillim ekonomik përmes shfrytëzimit të trashëgimisë kulturore dhe natyrore për rajonin e Kosovës Lindore.

Qasja e sugjeruar e integruar vendos një strukturë, metodologji dhe shembuj të arsyeshëm se si, nëse menaxhohet me efikasitet, trashëgimia mund të bëhet një aset i dobisë së madhe për komunitetet lokale si pjesë e procesit zhvillimor dinamik social dhe ekonomik.

Në përgatitje të Planit Rajonal për Trashëgimi, projekti i PDKK-së njeh ekzistencën e të gjitha lokaliteteve dhe aseteve të trashëgimisë në rajon, duke u bazuar në informacionin e ofruar nga autoritetet dhe institucionet lokale dhe qendrore, si dhe nga komunitetet lokale dhe OShC-ve.

Sidoqoftë, pilot veprimet dhe veprimet e rekomanduara janë përqendruar në atraksionet dhe tiparet të cilat aktualisht janë të qasshme dhe mund t'i prezantohen publikut të gjerë dhe vizitorëve për qëllime të turizmit trashëgimor.

Ky kapitull është përgatitur për palët e interesuara në komunat përkatëse për të përcjellë Planin Rajonal të Trashëgimisë dhe rekomandimet e tij. Ai nxit përfshirjen aktive të komuniteteve lokale dhe palëve të interesuara në zbatimin e veprimeve me prioritet në komunën përkatëse, në bashkëpunim me pesë komunat e tjera në rajon, si dhe me autoritetet qendrore.

Sugjerimet e ofruara nuk janë përfundimtare dhe në asnjë mënyrë nuk sugjerojnë përjashtimin e nismave dhe burimeve të tjera të cilat janë detajuar në shtojca. Plani i Trashëgimisë, duke ofruar një rrugë të qëndrueshme për të ardhmen, inkurajon shfrytëzimin e këtyre aseteve të trashëgimisë në koordinim me të gjithë palët e interesuara, duke marrë parasysh konsiderimet strategjike the theksuara në Pjesën 5.

Plani i Trashëgimisë është një proces dinamik që ofron një kontekst strategjik për veprimet e komunitetit me burimet ekzistuese për të siguruar përfitimet më të mëdha për komunitetet lokale në rajon. Ai synon që të lehtësojë veprimet e përbashkëta në identifikimin e prioriteteve për shpërndarjen e fondeve në dispozicion për konservimin dhe promovimin e trashëgimisë,

në bashkëpunim me qeverinë qendrore, komunat dhe palët e interesuara. Për të siguruar angazhimin aktiv të palëve të interesuara, projekti i PDKK-së miratoi metodologjinë dhe rrjedhën e punës në vijim, duke siguruar një raportim të vazhdueshëm dhe prurje nga komunitetet në politikëbërje, përderisa njohuria bazë dhe transferimi i aftësive nxitet në nivel të komunitetit.

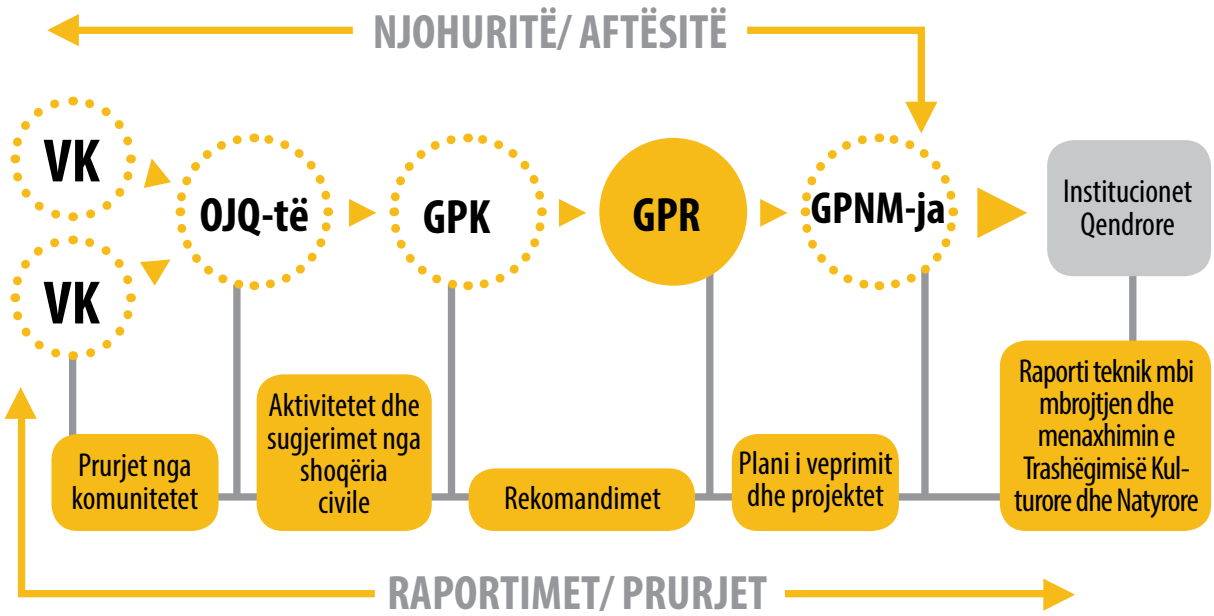

Përfshirja e projektit të PDKK-së përfshin:

- Hulumtimin mbi asetet e trashëgimisë kulturore dhe natyrore dhe identifikimin e elementeve të trashëgimisë jo materiale me pjesëmarrjen/ kontributin e:

  - MKRS Departamentit për Trashëgimi Kulturore
  - Qendrës Rajonale për Trashëgimi Kulturore në Gjilan
  - Qendrës Rajonale për Trashëgimi Kulturore në Ferizaj
  - Komunat e Rajonit Lindor
  - OJQ CHWB
  - Vullnetarëve të komunitetit
  - Ekspertëve lokal për Trashëgiminë Natyrore
  - Ekspertit lokal për zhvillimin e aplikacionit të bazës së të dhënave

- Veprimeve pilot me pjesëmarrjen aktive të komuniteteve të rajonit në prezantimin dhe promovimin dhe elementeve dhe praktikave të trashëgimisë së tyre të përbashkët jo materiale.
- Serisë të punëtorive mbi trashëgiminë në procesimin e planit dhe themelimin e një platforme për bashkëpunim brenda dhe ndërmjet rajoneve.
- Forumit për Trashëgiminë me pjesëmarrjen e të gjitha komuniteteve, që kontribuojnë në zhvillimin e Planit Rajonal për Trashëgiminë. Inventarit të aseteve të trashëgimisë së luajtshme me pjesëmarrjen e përfaqësuesve të Qendrës Rajonale për Trashëgimi Kulturore në Gjilan dhe Qendrës Rajonale për Trashëgimi Kulturore në Ferizaj.
- Zhvillimit të logove rajonale.
- Vizitave studimore dhe trajnimeve që i ekspozojnë palët e interesuara lokale ndaj praktikave të mira dhe i pajis ato me të kuptuarit dhe bazën e njohurive mbi proceset e zhvillimit lokal ekonomik, përfshirjen e komunitetit dhe pjesëmarrjen demokratike.
- Takimet e Rrjetit të Bashkësisë së Trashëgimisë me përfshirjen e një game të gjerë të individëve dhe entiteteve të cilat vlerësojnë aspektet e veçanta të trashëgimisë.

- Aktivitetet vetëdijesuese përmes vizitave në lokacione dhe seancave trajnuese mbi trashëgiminë kulturore dhe natyrore me pjesëmarrjen e:

  - Mësuesit e shkollave fillore
  - Nxënësve
  - Prindërve
  - Zejtarëve
  - Të moshuarve
  - Komuniteteve lokale
  - OJQ-të lokale

Veprimet e menjëhershme që rekomandohen për komunat e rajonit

- Identifikimi i zonave për zhvillimin e rasteve studimore mbi trashëgiminë
- Krijimi i një grupi veprues të komunitetit për të mbështetur aktivitetet mbi trashëgiminë
- Diskutimi i mundësive për përfshirjen e autoriteteve lokale
- Me përkrahjen e autoriteteve komunale, të bëhet një proces konsultimi me komunitetin në të cilin përfshihen anëtarët nga zona të caktuara.
- Shpjegimi i Planit për Trashëgiminë dhe rëndësisë së veprimit të përbashkët rajonal në kontekstin e secilit rajon të Kosovës veç e veç dhe në tërë Kosovës.
- Së bashku me komunitetet, të zhvillohet një vizion i përbashkët dhe veprim i integruar në linjë me rekomandimet e Planit për Trashëgiminë Lindje.
- Zhvillimi i një koncept dokumenti për t'u përkrahur dhe mbështetur nga autoritetet komunale për zbatimin e planit
- Të punohet së bashku me koordinatorin e PTD-së që do të sigurojë koordinimin dhe bashkëpunimin në mes të komunave si dhe një qasje rajonale.
- Të kërkohet mbështetje nga organizatat tjera të cilat veprojnë në rajon për zbatimin në të ardhmen.

Komuna e Ferizajit

Komuna e Ferizajit, shtrihet në juglindje të Kosovës, ka një sipërfaqe prej rreth 345 km^2 dhe përfshin qytezën e Ferizajit dhe 44 fshatra. Ferizaj është një udhëkryq i rëndësishëm në Kosovë, pasi përmes tij kalojnë rrugët kryesore në drejtimet lindje-perëndim dhe veri-jug. Në total Ferizaj ka një popullsi prej 143,842 banorëve, që janë shqiptarë (97%), romë dhe ashkali (2.3%), goranë dhe boshnjak (0.2%) dhe serb (0.1%).

Ferizaj ishte i njohur për procesimin e metaleve dhe drurit, dhe industrinë ushqimore dhe të ndërtimtarisë. Viteve të fundit, ekonomia e komunës kryesisht është bazuar në bujqësi, ndërtimtari dhe bizneset e vogla.

Trashëgimia materiale

- Lokacioni arkeologjik në Varosh (neoliti)
- Lokacioni arkeologjik në Nerodime të Poshtme (romak)
- Kisha e krishterimit të hershëm në fshatin Nikadin (antikiteti i vonë)
- Stacioni trenit në qytezën e Ferizajit (1873-1875)
- Kisha Ortodokse e Mbretit të Shenjtë Uroshit në qytezën e Ferizajit (1933)
- Ish shkolla fillore Jeronim De Rada, në qytezën e Ferizajit
- Xhamia ("e Madhe") e Mulla Veselit, në qytezën e Ferizajit (1894)
- Biblioteka Publike Sadik Tafarshiku, në qytezën e Ferizajit (1908-1912)
- Teatri i qytetit në qytezën e Ferizajit (1824-1827)
- Mulliri i Nikës, fshati Nerodime (shekulli i 19/20)

Trashëgimia Natyrore

- Bifurkacioni i lumit Nerodime, fshati Nerodime

Trashëgimia jo materiale

- Zeja e punimit të plisave, qyteza e Ferizajit
- Farkëtaria, qyteza e Ferizajit
- Ushqimi tradicional (ashure, kaçamak), qyteza e Ferizajit

Mulliri i Nikës, afër Ferizajit, interier

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me trashëgiminë natyrore dhe kulturore dhe me zonat e peizazheve tërheqëse
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla mbi trashëgiminë e komunës
- Organizimi i fushatave për ngritjen e vetëdijes mbi rëndësinë e lokacioneve natyrore me peizazhe të bukura;
- Fitimi i njohurive përmes mbledhjes së të dhënave për prioritetet për mbrojtjen dhe zhvillimin e trashëgimisë dhe mjedisit

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Hulumtimi dhe identifikimi i praktikave tradicionale dhe tipareve tjera të vlefshme kulturore dhe të trashëgimisë kulturore në mënyrë që të përgatitet një listë zyrtare e trashëgimisë që duhet të mbrohet dhe zhvillohet me mbështetjen e autoriteteve lokale.
- Të shënohet në harta tërë trashëgimia e ndërtuar, e luajtshme, jo materiale dhe natyrore si dhe zonat e peizazheve me informacionin përkatës dhe ajo të përditësohet rregullisht në bashkëpunim me autoritetet përgjegjëse në nivel lokal, rajonal dhe qendrorë.
- Të bëhet një listë e trashëgimisë në rrezik dhe t'iu raportohet entiteteve lokale përkatëse
-

Fragment i një anë ballore të një sarkofagu mermeri, koha romake, fshati Nikodim, komuna Ferizaj (fotografia MKRS)

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në rajon

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar turistike për trashëgiminë e cila është e gatshme për të pranuar vizitorë.

Ekspozita etnologjike, Qendra e Kulturës, komuna Ferizaj

- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetorë rajonal mbi "Trashëgiminë tonë të përbashkët" në Kosovën Lindore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e llojllojshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal.
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- Të shtohet menaxhimi më i mirë i burimeve njerëzore në mbrojtjen dhe zhvillimin e trashëgimisë përmes trajnimeve profesionale.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen në nivel lokal nismat e përshtatshme dhe të qëndrueshme të orientuara nga turizmi i trashëgimisë në Kosovën Lindore

- - Të identifikohen atraksionet natyrore dhe kulturore në komunën e Ferizajit për të marrë pjesë në planin rajonal
- - Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore.
- - Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë modelin Bujtinë dhe Mëngjes.
- - Të përgatitet Ferizaj për të zënë vendin e vet në Rajonin Lindor si një destinacion turistik i lokacioneve atraktive të trashëgimisë natyrore përcjellë me ushqim tradicional dhe bazuar në pjesëmarrjen e komunitetit.

Zhvillimi i turizmit përreth Bifurkacionit të lumit Nerodime

Fenomeni i njohur i lumit Nerodime tashmë ka tërhequr vëmendje për të investuar në prezantimin e tij për publikun e gjerë. Një mulli i vjetër tërheqës dhe peizazhi përreth si dhe objektet ekzistuese në afërsi janë elemente të rëndësishme për zhvillimin e tij. Duke qenë se lokacioni është nën konsideratën strategjike të autoriteteve lokale, do të duhej të zhvillohet me kujdes si një pikë atraksioni.

Veprimet: Bashkimi me fushatën e autoriteteve lokale në lidhje me aktivitetet që duhet të ndërmerren për të kthyer bifurkacionin në gjendjen e tij origjinale; organizimi i forumeve për zhvillimin e nismave dhe projekteve për zhvillimin e tij të mëtutjeshëm si një vend për rekreacion aktivitete kulturore, dhe prezantimin e ushqimeve, lojërave dhe valleve tradicionale.

Partnerët: Autoritetet komunale, palët e interesuara lokale, sektori i biznesit, OJQ-të lokale, QRTK-Ferizaj dhe MMPH.

Komuna e Gjilanit

Komuna e Gjilanit shtrihet në juglindje të Kosovës. Ajo ka një sipërfaqe prej rreth 385 km^2 dhe përfshinë qytetin e Gjilanit dhe 42 fshatra. Gjilani në total i ka 90,178 banorë, të cilët janë shqiptarë (97.3%), serb (0.69%), turq (1.08%), boshnjakë (0.13) rom (0.40%), ashkali (0.01%), goranë (0.07%, të tjerë (0.10%). Ekonomia kryesisht bazohet në bizneset e vogla.

Komuna e Gjilanit kufizohet me komunën e Kamenicës, Novobërdës, Ferizajt, Lipjanit, Kllokotit dhe Parteshit.

Trashëgimia materiale

- Nekropoli i Llashticës, fshati Llashticë (periudha e vonë e hekurit)
- Kalaja e Pogragjës, fshati Pogragjë (shekulli i 6)
- Atik Xhamia, qyteza e Gjilanit (shek. 17)
- Rrënojat e Kishës së Shën Varvarës, fshati Kmetoc (shekulli 17)
- Hani i Shefkiut, fshati Verbice e Zhegocit (shekulli i 20)
- Ish Depoja Ushtarake Turke, qyteza e Gjilanit (shekulli i 18)
- Kulla e Kadri Vebi Zeqirit, fshati Haxhaj (shekulli 20)
- Rezidenca e Kajmekamlekut (sot selia e Kryetarit të Gjilanit) qyteza e Gjilanit (shekulli 18)
- Saraji i Mustafa Pashës (sot Shkolla e Muzikës), qyteza e Gjilanit (shekulli 19)
- Ndërtesa e Teknikës Publike, qyteza e Gjilanit (shekulli i 20)
- Oda e Fevzi Hoxhës, fshati Cërnicë (shekulli 20)
- Shtëpia e Isak Pozharanit, qyteza e Gjilanit (shekulli i 20)
- Shtëpia e Zekirja Abdullahut, qyteza e Gjilanit (shekulli i 20)
- Shtëpia e Isak Pozharanit, qyteza e Gjilanit (1908-1913)
- Xhamia e Cernicës (minarja), fshati Cërnicë (shekulli 20)

Trashëgimia Natyrore

- Burimi termal, mineral (Banja e Uglarit), fshati Uglar

Trashëgimia jo materiale

- - Ushqimi tradicional i ashureve
- Zeja tradicionale për punimin e këpucëve
-

'Ushqimi tradicional 'Ashura'

Vallja e Karadakut

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me trashëgiminë natyrore dhe kulturore dhe me zonat e peizazheve tërheqëse
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla mbi trashëgiminë e komunës
- Organizimi i fushatave për ngritjen e vetëdijes mbi rëndësinë e një mjedisi të pastër

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat e veçanta tradicionale, trashëgimia natyrore dhe zonat e peizazheve
- Të shënohet në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore si dhe zonat e peizazheve me informacionin përkatës dhe ajo të përditësohet rregullisht në bashkëpunim me autoritetet përgjegjëse në nivel lokal dhe kombëtar.
- Të sigurohet mbledhja e rregullt e mbeturinave dhe ngritja e vetëdijes mbi rëndësinë e një mjedisi të pastër
- Të bëhet një listë e gjithë trashëgimisë në kërcënim në komunë dhe t'iu raportohet autoriteteve të komunës përgjegjëse

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në rajon

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar turistike për asetet të cilat janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.

- Të sigurohen prurje për raportin vjetorë rajonal mbi "Trashëgiminë tonë të Përbashkët" në Kosovën Lindore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e llojllojshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal.
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen në nivel lokal nismat e përshtatshme dhe të qëndrueshme të orientuara nga turizmi i trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohen atraksionet natyrore dhe kulturore në komunën e Gjilanit për të marrë pjesë në planin rajonal
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore.
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.
- Të bëhet Gjilani një destinacion tërheqës turistik për turizmin e banjave përcjellë me gastronomi të shëndetshme dhe aktivitete rekreative.

Revitalizimi i zonës së burimit në Uglar ("Banja e Uglarit")

Burimi termo-mineral i cili gjendet afër brigjeve të lumit të Moravës së Binçes, ka potencialin për zhvillimin e formave të ndryshme të turizmit alternativë. Uji i burimit është i pasur me minerale dhe ka temperaturë konstante prej rreth 25 gradësh gjatë gjithë vitit.

Krahas këtyre aktiviteteve që tashmë janë ndërmarrë për zhvillimin rekreativ dhe turistik (ndërtimi i një pishine dhe hoteli në afërsi të burimit), ende ka nevojë për të vazhduar me investimin dhe për të mbrojtur burimin e cili është shpallur si monument natyrorë. Vëmendje e veçantë duhet t'i jepet përdorimit të materialeve natyrore, largimin nga strukturat e betonit për të mbajtur një ambientim natyral.

Ferma e kuajve në komunën e Gjilanit do të mund të luante një kryesorë në diskutimin e përmirësimit të fermave në këtë zonë. Për më tepër, natyra e pasur e Ashures dhe ngjarjet rreth saj do të mund të ofronin atraksione shtesë.

Veprimet: Projekti për krijimin e peizazhit dhe mbrojtjen e zonës përreth burimit të kombinuar me një program për të përdorur ujin e burimit për qëllime shëndetësore. Të vlerësohen mundësitë e kombinimit me ritualin e ashureve në këtë zonë.

Partnerët: Komuna e Gjilanit, QRTK Gjilan, MMPH, Agjencia e Zhvillimit Rajonal, sektorët e turizmit dhe biznesit

Komuna e Hanit të Elezit

Komuna e Hanit të Elezit shtrihet në juglindje të Kosovës. Ajo ka një sipërfaqe prej rreth 83 km^2 dhe përfshinë qytezën e Hanit të Elezit dhe 10 fshatra përreth. Sipas Regjistrimit të Popullsisë dhe Amvisërive në 2011, popullsia totale është 9,403 banorë. Popullsia është kryesisht e përbërë nga shqiptarët (99.5%) dhe boshnjakët (0.44%).

Ekonomia e komunës kryesisht bazohet në prodhimin e çimentos, plastikës dhe prodhimeve bujqësore, si dhe bizneseve të vogla tregtare.

Trashëgimia materiale

- Nekropoli i Paldenicës, fshati Paldenicë (romak)
- Kompleksi arkitektural i lagjes së Bravës, fshati Puset e Nikës (shekulli 20)

Trashëgimia Natyrore

- Nuk ka njohuri

Trashëgimia jo materiale

- N/A

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Organizimi i shtëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me trashëgiminë e llojllojshme natyrore dhe kulturore
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla mbi trashëgiminë e komunës
- Të organizohen fushata vetëdijesuese mbi rëndësinë e mjedisit natyror dhe mbrojtjen dhe revitalizimit të arkitekturës vernakulare.

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat e traditave, trashëgimisë vernakulare, trashëgimisë natyrore dhe zonave natyrore në Han të Elezit.
- Të shënohet në harta gjithë trashëgimia e ndërtuar, e luajtshme, jo materiale dhe natyrore me informacionin përkatës dhe ajo të përditësohet rregullisht në bashkëpunim me autoritetet përgjegjëse në nivel lokal, rajonal dhe qendror.
- Të bëhet lista e arkitekturës vernakulare në rrezik në komunë dhe t'i raportohet QRTK-së në rajonin e Ferizajit dhe departamentit komunal për kulturë dhe mjedis.

Një rrip bërë prej bronzi dhe i zbukuruar nga qelqi me ngjyrë, Nekropolit Romak, fshati Paldenicë, komuna Hani i Elezit (fotografia: MKRS)

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në rajon

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar turistike për trashëgiminë e cila është e gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetorë rajonal mbi "Trashëgiminë tonë të Përbashkët" në Kosovën Lindore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e llojllojshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen në nivel lokal nismat e përshtatshme dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohet trashëgimia e ndërtuar/vernakulare në komunën e Hanit të Elezit për të marrë pjesë në planin rajonal
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore.
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.
- Të zhvillohet komuna e Hanit të Elezit si një destinacion i turizmit rural me aktivitete tjera rekreative të ndërlidhura me komunat e Vitisë dhe Kaçanikut

Zhvillimi i turizmit rural

Kompleksi i ndërtesave në lagjen e Bravës, afër fshatit Puset e Nikës, është njohur si potencial për zhvillimin e turizmit rural duke pasur parasysh objektet e ndërtuara tradicionale të cilat janë të ndërlidhura me stilet tradicionale të jetës së pronarëve. E shtrirë në një zonë të izoluar malore, gjendja aktuale e këtij kompleksi do të mund të revitalizohej dhe të ofrohej si një aset për këtë rajon me mjedisin e vet të bukur natyrorë. Gradualisht, vendi mund të ofrojë programe të ndryshme në ilaçet shëruese bimore.

Veprimet: Nisma për të vlerësuar gjendjen e kompleksit, e cila duhet t'i nënshtrohet revitalizimit; të projektohet zhvillimi për rehabilitim i kompleksit për qëllime të turizmit shëndetësorë.

Partnerët: Pronari apo pronarët e kompleksit, autoritetet komunale, agjencitë turistike, sektori i biznesit, QRTK-Ferizaj.

Komuna e Kaçanikut

Komuna e Kaçanikut shtrihet në juglindje të Kosovës. Ajo ka një sipërfaqe prej rreth 210 km^2 dhe përfshinë qytezën e Kaçanikut dhe 31 fshatra. Numri total i popullsisë është 33,409 banorë, dhe përbëhet nga shqiptarët (99.8%), boshnjakët (0.05%) dhe romët, turqit dhe ashkalinjtë (0.02%).

Ekonomia e Kaçanikut kryesisht bazohet në prodhimtarinë e gëlqeres dhe tullave, ndërtimtari, bujqësi dhe bizneset e vogla tregtare. Ekzistojnë rreth 750 biznese private të regjistruara të cilat veprojnë në këtë komunë.

Trashëgimia materiale

- Kalaja afër fshatit Lanishtë (antikiteti i vonë-mesjeta e hershme)
- Kështjella e Kaçanikut (1586-1590)
- Xhamia e Imamit Sinan Pasha, qyteza e Kaçanikut (1594-5)

Trashëgimia Natyrore

- Gryka e lumit të Lepencit
- Maja e malit të Lubotenit

Trashëgimia jo materiale

- Mbajtësi i xhamit (i njohur si Ferash), Kaçanik

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me trashëgiminë natyrore dhe kulturore dhe me zonat e peizazheve tërheqëse
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla mbi trashëgiminë e komunës
- Organizimi i fushatave vetëdijesuese për mbrojtjen dhe menaxhimin e trashëgimisë për të mirën e shoqërisë

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Hulumtimi dhe identifikimi i traditave unike, aseteve të trashëgimisë dhe zonave me peizazh atraktiv në komunën e Kaçanikut
- Të shënohen në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore me informacionin përkatës dhe ajo të përditësohet rregullisht në bashkëpunim me autoritetet përgjegjëse në nivel lokal dhe qendror.
- Të sigurohet mbledhja e rregullt e mbeturinave dhe ngritja e vetëdijes mbi rëndësinë e mjedisit dhe natyrës së pastër
- Të bëhet lista e arkitekturës vernakulare në rrezik në komunë dhe t'i raportohet QRTK-së në rajonin e Ferizajit dhe autoriteteve të komunës së Kaçanikut.

Xhamia e Sinan Pashës në Kaçanik

Gryka e lumit Lepenc, komuna Kaçanik

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në rajon

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar turistike për të gjitha asetet apo lokacionet natyrore që janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetorë rajonal mbi "Trashëgiminë tonë të Përbashkët" në Kosovën Lindore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e llojllojshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen në nivel lokal nismat e përshtatshme dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohen atraksionet natyrore dhe kulturore në komunën e Ferizajit për të marrë pjesë në planin rajonal
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore.
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.
- Të përgatitet Kaçaniku për të zënë vendin e tij në rajonin lindor si një destinacion turistik për aktivitete në mjediset natyrore, përcjellë me aktivitete kulturore dhe ofrimin e ushqimeve tradicionale,

Shëtitja turistike në Grykën e lumit të Lepencit (Grykës së Kaçanikut)

Gryka e Kaçanikut është formuar nga lumi i Lepencit në zonën në mes maleve të Sharrit dhe Karadakut, duke krijuar një lidhje natyrore prej 17.5 km në mes të Kosovës dhe qytetit të Shkupit (në ish Republikën Jugosllave të Maqedonisë). Bukuria natyrore e grykës, e cila në disa pjesë mund të qaset nga turistët me shpirt aventuresk, mund të nxisë organizimin e vizitave turistike që shtrihen edhe përtej kufirit. Shërbimet e ofruara nga linja hekurudhore aktive e cila kalon përmes grykës dhe lidh dy shtetet gjithashtu mund të shfrytëzohet për aktivitete shtesë në këtë itinerar.

Veprimet: Nisma për zhvillimin e ekskursionit me ecje në Grykën e Kaçanikut; hulumtimi i mundësive se si do të mund të shfrytëzohej linja e hekurudhës për aktivitete shtesë (kulturore), siç janë ofertat për drekë tradicionale/ofertat për freskime për turistët që arrin pjesë në ekskursionin me tren në një prej ndalesave të trenit, etj.

Partnerët: Komuna, agjencitë turistike, palët e interesuara të komunitetit lokal

Komuna e Kamenicës

Komuna e Kamenicës shtrihet në pjesën lindore të Kosovës. Ajo ka një sipërfaqe prej rreth 423 km^2 dhe përfshinë qytezën e Kamenicës dhe 56 fshatra. Numri i përgjithshëm i parashikuar i popullsisë (2009) është 36,085 banorë. Përbërja etnike e komunës është shqiptarët (947%), serbët (4.3%), romët (0.6%), goranët (0.08%), boshnjakët, turqit dhe të tjerët (0.07%).

Ekonomia e komunës së Kamenicës është e bazuar kryesisht në prodhimin e tullave dhe pijeve (alkoolike dhe joalkoolike) dhe bizneset e vogla.

Trashëgimia materiale

- Kalaja e Topanicës, afër Popovicës (antikiteti i vonë - mesjetë e hershme)
- Kalaja e Kamenicës (antikiteti i vonë/helene)
- Kisha e Paraqitjes se Shën Virgjëreshës në Tempull, fshati Vaganesh (1354)
- Manastiri i Temnicës ("Burgut"), fshati Hajnoc (shekulli i 14)
- Rrënojat e Manastirit të Virgjëreshës së Shenjtë në Rëgjac, fshati Moçar (shek 16)
- Teqeja e Sheh Zenel Abedinit, fshati Topanicë (shekulli 18)
- Manastiri i Draganacit, fshati Dragancë (1888)

Trashëgimia Natyrore

- Nuk ka të dhëna

Trashëgimia jo materiale

- Nuk ka të dhëna

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me trashëgiminë natyrore dhe kulturore
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Organizimi i fushatave vetëdijesuese mbi rëndësinë e dialogut për integrimin e etnive të ndryshme në mbrojtjen dhe shfrytëzimin e trashëgimisë së tyre të përbashkët

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat e veçanta të traditave, trashëgimisë natyrore dhe zonave të peizazheve atraktive në Kamenicë
- Të shënohet në harta gjithë trashëgimia e ndërtuar, e luajtshme, jo materiale dhe natyrore dhe zonat e peizazheve me informacionin përkatës dhe ajo të përditësohet rregullisht në bashkëpunim me autoritetet lokale, rajonale dhe qendrore
- Të bëhet një listë e trashëgimisë në rrezik dhe t'i raportohet QRTK në rajonin e Gjilanit si dhe autoriteteve komunale përgjegjëse.

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në rajon

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar turistike për asetet apo monumentet natyrore të cilat janë të gatshme për të pranuar vizitorë.

- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetorë rajonal mbi "Trashëgiminë Tonë të Përbashkët" në Kosovën Lindore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e llojllojshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Manastiri i Dragancit, Kisha e Shën Arkangjelit, shekulli 19, Ikonostasi, Kamenicë

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen në nivel lokal nismat e përshtatshme dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohen atraksionet natyrore dhe kulturore në komunën e Kamenicës për të marrë pjesë në planin rajonal
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore.
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.
- - Të zhvillohet Kamenica si destinacion për ofertat speciale turistike të cilat përfshijnë monumentet fetare dhe mjedisin e tyre natyrorë në bashkëpunim me komunat tjera në rajon

Zhvillimi i turizmit fetar/shpirtërorë

Disa manastire dhe kisha që gjenden në mjedisin piktoresk natyral janë dëshmi se kjo zonë dikur ishte destinacion i shumë pelegrinëve. Gjithashtu dihet se disa prej këtyre faltoreve ortodokse vizitoheshin shpesh nga popullata lokale e përkatësive të ndryshme fetare. Aktivitetet e rëndësishme të kryera nga banorët lokal në revitalizimin e strukturave në ndërtimin e objekteve të reja për vizitorët në afërsi të kompleksëve të manastireve (për shembull Manastiri i Dragancës), do të mund të krijonin një bazë të mirë për zhvillimin e turizmit fetar.

Veprimet: Nisma për zhvillimin e ofertave të posaçme turistike/ destinacioneve turistike drejt monumenteve historike; plani i veprimit për dizajnimin dhe zbatimin e projekteve specifike; organizimi i mbledhjeve/ forumeve për veprimet e përbashkëta që do të kryhen nga palët e interesuara.

Partnerët: Autoritetet komunale, autoritetet e manastirit (Kisha Ortodokse), QRTK Gjilan, agjencitë turistike, palët e interesuara të komunitetit

Komuna e Kllokotit

Komuna e Kllokotit shtrihet në juglindje të Kosovës. Ajo ka një sipërfaqe prej rreth 24 km^2 dhe përfshinë qytezën e Kllokotit dhe 3 fshatra.

Numri i përgjithshëm i popullsisë është 2,556 banorë. Përbërja etnike e kësaj komune është: shqiptarët (53%), serbët (46%), romët (0.3%) dhe të tjerët 0.3%)

Ekonomia e komunës së Kllokotit bazohet kryesisht në burimet natyrale (uji mineral), turizmi (dy banja private), bujqësi dhe bizneset e vogla.

Trashëgimia materiale

- Lokacioni arkeologjik i Vërbanit (romak)

Trashëgimia Natyrore

- Burimi termal mineral (Banja e Kllokotit)

Trashëgimia jo materiale

- Nuk ka të dhëna

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me konceptet e ndryshme të trashëgimisë duke përfshirë edhe vet jetën e komunitetit.
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Shfrytëzimi i logos rajonale për shënim
- Të sigurohet mbledhja e rregullt e mbeturinave dhe ngritja e vetëdijes mbi rëndësinë e një mjedisi të pastër

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat e veçanta të traditave, lojërave dhe trashëgimisë në Kllokot në mënyrë që të dokumentohen ato sipas udhëzimeve
- Të shënohet në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore dhe të përditësohen rregullisht autoritetet qendrore
- Të bëhet lista e ndërtesave në rrezik në komunë dhe t'i raportohet QRTK-së në Gjilan dhe komunës.

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar të gjitha aseteve të turizmit të trashëgimisë të cilat janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetorë rajonal mbi "Trashëgiminë tonë të Përbashkët" në Kosovën Lindore.

- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e llojllojshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Një bust i një gruaje fisnike, koha Romake, fshati Verban, komuna Kllokot (fotografia: MKRS)

Të zhvillohen në nivel lokal nismat e përshtatshme dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohet një shembull i trashëgimisë së ndërtuar në komunën e Kllokotit për të marrë pjesë në planin rajonal
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore.
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.
- Të zhvillohet Kllokoti si destinacion turistik për shëndet dhe mirëqenie (turizmi i banjave)

Zhvillimi i turizmit të banjave

Banja e Kllokotit i ka disa burime të ujit termal-mineral me temperaturë konstante mes 16 e 32 gradë celsius. Thuhet se uji ndihmon në trajtimin e problemeve shëndetësore si reumatizmi apo problemet e sistemeve nervore dhe kardiovaskulare. Zona përreth banjës tashmë është zhvilluar, me restorante lokale dhe hotele të cilat ofrojnë shërbime të mikpritjes për turistët. Duke qenë se plani komunal parasheh krijimin e zonave shtesë për qëllime të ndryshme në mbështetje të Banjës së Kllokotit, do të ishte e këshillueshme që këto zhvillime të kryhen në bashkëpunim të ngushtë me komunat tjera në këtë rajon për të harmonizuar veprimet sipas rekomandimeve të planit për trashëgiminë, dhe të plotësojnë njëra-tjetrën.

Veprimet: Nismat për zhvillimin e aktiviteteve kulturore dhe aktiviteteve tjera rekreative në këtë zonë integruar me programet shëndetësore të banjës.

Partnerët: Autoritetet komunale, OJQ-të, sektori i biznesit, agjencitë turistike

Komuna e Novobërdës

Komuna e Novobërdës shtrihet në Kosovën qendrore. Ajo ka një sipërfaqe prej rreth 204 km^2 dhe përfshinë qytezën e Novobërdës dhe 31 fshatra ndërsa i ka 6,729 banorë. Pjesa më e madhe e popullsisë janë shqiptarë (52%), serbë (46%), romë (0.9%), turq (0.1%), boshnjakë (0.07%), ashkalinjë (0.04%) dhe të tjerë dhe të pa specifikuar (0.07%).

Ekonomia e komunës së Novobërdës bazohet kryesisht në bujqësi, turizëm rural dhe bizneset e vogla tregtare.

Trashëgimia materiale

- Kështjella e Novobërdës (shekulli i 14)
- Kisha e Shën Nikollës (në rrënoja), qyteza e fortifikuar e Novobërdës (shekulli i 14)
- Katedralja Katolike/ Kisha "Sase", qyteza e fortifikuar e Novobërdës (shekulli i 15)
- Kisha e Nënës së Shenjtë të Perëndisë, fshati Vaganesh (1354-55)
- Kisha e Nënës së Shenjtë të Perëndisë, fshati Bostan (shekulli i 19)

Trashëgimia Natyrore

- Peizazhi i zonës përreth Kështjellës së Novobërdës

Trashëgimia jo materiale

- Festimi i ditës së Shën Gjergjit.

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me trashëgiminë e llojllojshme natyrore dhe kulturore
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Organizimi i fushatave për ngritjen e vetëdijes mbi rëndësinë e një mjedisi të pastër

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat unike të traditave, asetet e trashëgimisë kulturore, monumenteve natyrore dhe zonave të peizazheve në Novobërdë.
- Të shënohen në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore me informacionin përkatës dhe ajo të përditësohet rregullisht në bashkë-

Mjedisi në Novobërdë me një pamje të kalasë

punim me autoritetet lokale, rajonale dhe qendrore.

- Të bëhet lista e trashëgimisë në rrezik në komunë dhe t'i raportohet QRTK-së në rajonin e Gjilanit dhe departamentit komunal për kulturë dhe mjedis.

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar turistike për asetet apo/dhe trashëgiminë natyrore dhe peizazhet natyrore të cilat janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetorë rajonal mbi "Trashëgiminë tonë të Përbashkët" në Kosovën Lindore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e llojllojshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen në nivel lokal nismat e përshtatshme dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohen zonat e trashëgimisë natyrore dhe të peizazheve në komunën e Novobërdës për të marrë pjesë në planin rajonal
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore.
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.
- Të zhvillohet Novobërda si destinacion turistik që ofron ekskursione ditore përreth lokacioneve të mirënjohura arkeologjike në kombinim me aktivitetet që përfshijnë pjesëmarrjen në aktivitete arsimore dhe rekreative si dhe në shijimin e kuzhinës lokale.

Një ditë në Novobërdë

Zhvillimi i një programi të pasur që kombinon aktivitetet rekreative dhe arsimore dhe kuzhinën tradicionale lokale.

Krahas atraktivitetit të qendrës së fortifikuar mesjetare të minierave të Novobërdës, mjedisi përreth i cili kohëve të fundit është rregulluar për prezantim më të mirë nga komuniteti, do të mund të zhvilloheshin biznese familjare të cilat ofrojnë ushqime të ndryshme lokale.

Veprimet: Revitalizimi i programit për bizneset familjare të kuzhinës lokale, duke përfshirë supën e trëndafilit dhe çajet bimore si dhe prodhimet tjera me përbërës natyral lokal, në kombinim me aktivitete të ekskursioneve ditore.

Partnerët: Autoritetet komunale, anëtarët e komunitetit, OJQ-të, agjencitë turistike, sektori i biznesit.

Mbetjet e Kalasë së Novobrdës

Komuna e Parteshit

Komuna e Parteshit shtrihet në pjesën lindore të Kosovës. Ajo ka një sipërfaqe prej rreth 18,3 km^2 dhe përfshinë qytezën e Parteshit dhe dy fshatra. Numri total i popullsisë së kësaj komune është 1,787 banorë të kombësisë serbe.

Ekonomia e komunës së Parteshit kryesisht bazohet në prodhimet e bulmetit (qumështit dhe djathit) dhe bizneset e vogla të tregtisë.

Trashëgimia materiale

- Rrënojat e Kishës së Paleo-Krishtere në Budrigë (mesjetare)
- Kisha e Shndërrimit në Pasjan (shekulli 19)

Trashëgimia Natyrore

- Nuk ka të dhëna

Trashëgimia jo materiale

- Nuk ka të dhëna

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me llojllojshmërinë e trashëgimisë.
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Organizimi i fushatave për ngritjen e vetëdijes mbi rëndësinë e bujqësisë në zhvillimin e turizmit

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat unike të traditave, asetet e trashëgimisë kulturore, lokacionet dhe zonat e peizazheve.
- Të shënohen në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore me informacionin përkatës dhe ajo të përditësohet rregullisht në bashkëpunim me autoritetet lokale, rajonale dhe qendrore.
- Të bëhet lista e trashëgimisë në rrezik në komunë dhe t'i raportohet QRTK-së në rajonin e Gjilanit dhe departamentit komunal për kulturë dhe bujqësi.

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar e të gjitha aseteve të turizmit të trashëgimisë të cilat janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetorë rajonal mbi "Trashëgiminë tonë të Përbashkët" në Kosovën Lindore.

- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e llojllojshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Kisha e Shpërfytyrimit në Partesh

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen në nivel lokal nismat e përshtatshme dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohet një shembull i trashëgimisë së ndërtuar në komunën e Parteshit për të marrë pjesë në planin rajonal
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore (bujqësore) bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore, siç janë tradicionale
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.
- Të zhvillohet Parteshi si një destinacion agro-turistik

Zhvillimi i Agro-turizmit

Ofrimi i një përvoje të veçantë në një fermë dhe shijimi i një sërë prodhimesh dhe specialitetesh të bollshme shtëpiake.

Veprimet: Zhvillimi i një anketimi mbi prodhimtarinë bujqësore si potencial për zhvillimin e agro-turizmit; takimet (fushatat) konsultuese me banorët lokal për të siguruar promovimin e prodhimeve specifike bujqësore, ushqimit tradicional dhe shërbimeve të akomodimit sipas kushteve të rregulluara.

Partnerët: Autoritetet komunale, banorët lokal, sektori i biznesit, OJQ-të, Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural (MBPZhR).

Komuna e Ranillugut

Komuna e Ranillugut shtrihet në Kosovën lindore. Ajo ka një sipërfaqe prej rreth 77,62 km^2 dhe përfshinë qytezën e Ranillugut dhe 12 fshatra. Numri total i popullsisë është 3,886 banorë, dhe ajo përbëhet nga serbët 95.4%), shqiptarët 4.2%) dhe të tjerët (0.2%)

Ekonomia e komunës së Ranillugut kryesisht bazohet në prodhimet e bulmetit (qumështit dhe djathit) dhe bizneset e vogla.

Trashëgimia materiale

- Nuk ka të dhëna

Trashëgimia Natyrore

- Nuk ka të dhëna

Trashëgimia jo materiale

- Nuk ka të dhëna

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me llojllojshmërinë e trashëgimisë.
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Organizimi i fushatave për ngritjen e vetëdijes mbi rëndësinë e bujqësisë në zhvillimin e turizmit

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat e traditave, pajisjeve bujqësore dhe/ose lokacioneve natyrore në Ranillug
- Të shënohen në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore me informacionin përkatës dhe ajo të përditësohet rregullisht në bashkëpunim me autoritetet lokale, rajonale dhe qendrore.
- Të bëhet lista e ndërtesave dhe/ose trashëgimisë bujqësore në rrezik në komunë dhe t'i raportohet QRTK-së në rajonin e Gjilanit dhe departamentit komunal për kulturë dhe bujqësi.

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar turistike për asetet dhe trashëgiminë bujqësore të cilat janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetorë rajonal mbi "Trashëgiminë tonë të Përbashkët" në Kosovën Lindore.

- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e llojllojshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen në nivel lokal nismat e përshtatshme dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohet një trashëgimi e ndërtuar dhe bujqësore në komunën e Ranillugut për të marrë pjesë në planin rajonal
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.
- Të zhvillohet Ranillugu si një destinacion i turizmit rural

Programi i festivaleve tradicionale

Festivalet: "Morava rrjedhë në këngë" që organizohet herët në maj në Ranillug dhe lojërat e Vidovdanit që organizohen në qershor në Ropotovë janë ngjarje të rëndësishme për komunitetet lokale. Përfshirja e këtyre atraksioneve lokale në hartën rajonale të ngjarjeve kulturore do të mund të plotësonin zhvillimin e turizmit rural në zonë.

Veprimet: Nisma për integrimin e ditëve të festivalit në hartën kulturore dhe turistike të rajonit; të dizajnohet një program për promovimin e ngjarjeve si dhe për ofrimin e shërbimeve të duhura turistike dhe stimuluesve për banorët lokal që të marrin pjesë.

Partnerët: Autoritetet komunale, OJQ-të, palët e interesuara lokale, sektori i biznesit, agjencitë turistike

Komuna e Shtërpcës

Komuna e Shtërpcës shtrihet në pjesën juglindore të Kosovës. Ajo ka një sipërfaqe prej rreth 247 km^2 dhe përfshinë qytezën e Shtërpcës dhe 16 fshatra. Numri i përgjithshëm i popullsisë është 6,949 banorë. Përbërja etnike është: serbët (54%), shqiptarët (45%), romët (0.34%), boshnjakët, ashkalinjtë dhe të tjerët (0.14%).

Ekonomia e komunës së Shtërpcës kryesisht bazohet në prodhimet bujqësore (sidomos prodhimin e mjedrës), turizmit dhe bizneseve të vogla.

Trashëgimia materiale

- Kisha e Shën Nikollës, qyteza e Shtërpcës (shekulli 19)

Trashëgimia Natyrore

- Parku Kombëtar i Sharrit
- Kompleksi/ Qendra e Brezovicës,
- Liqeni i Livadicës dhe Jazhincës

Trashëgimia jo materiale

- Nuk ka të dhëna

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me trashëgimitë e ndryshme natyrore dhe kulturore
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Organizimi i fushatave për ngritjen e vetëdijes mbi rëndësinë e nismave të përbashkëta dhe veprimeve të grupeve të ndryshme etnike në zhvillimin ekonomik përmes trashëgimisë

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat e veçanta të traditave, lojërave dhe trashëgimisë në Shtërpcë në mënyrë që ato të dokumentohen sipas udhëzimeve
- Të shënohen në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore dhe të përditësohen rregullisht autoritetet qendrore
- Të bëhet lista e trashëgimisë në rrezik në komunë dhe t'i raportohet QRTK-së në Ferizaj dhe departamentit komunal për kulturë dhe mjedis.

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar turistike për asetet apo peizazhet dhe lokacionet natyrore të cilat janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetorë rajonal mbi "Trashëgiminë tonë të Përbashkët" në Kosovën Lindore.

- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen në nivel lokal nismat e përshtatshme dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohet trashëgimia kulturore dhe potenciali i mjedisit natyror në komunën e Shtërpcës për të marrë pjesë në planin rajonal
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.
- Të zhvillohet Shtërpca si destinacion turistik për sportet dimërore dhe verore në kombinim me ekskursionet për mbledhjen e bimëve

Turizmi malor dhe mbledhja e bimëve

Pozita e favorshme gjeografike e Brezovicës, e cila shtrihet në Parkun Kombëtarë të Sharrit dhe me shpatet e përshtatshme për sportet dimërore, i ka mundësuar asaj që të bëhet një nga qendrat më të mëdha turistike në Kosovë. Një shumëllojshmëri i bimëve endemike në malet e Sharrit njihet gjithashtu si një burim i rëndësishëm për zhvillim. Shfrytëzimi i këtyre burimeve natyrore, elementëve kreative të gastronomisë do të mund të pasuronte kuzhinën në Kosovë dhe do të ofronte një larmi të prodhimeve. Duhet të eksplorohet edhe krijimi i shtigjeve për shëtitje në natyrë, ecje dhe çiklizëm duke përfshirë edhe ecjen nëpër dëborë, dhe lidhjet me komunat tjera.

Veprimet: Përfshirja në aktivitetet e kryera nga autoritetet për zhvillimin e mëtutjeshëm të qendrës skitare të Brezovicës për rekreacion si dhe zhvillimin e shërbimeve të Fjetjes më Mëngjes në fshatrat rurale dhe një program me plan veprimi për mbledhjen e bimëve mjekësore dhe frutave të egër.

Partnerët: Autoritetet komunale, banorët lokal, sektori i biznesit, agjencitë turistike, OJQ-të lokale.

Komuna e Shtimes

Komuna e Shtimes shtrihet në juglindje të Kosovës. Ajo ka një sipërfaqe prej rreth 134 km^2 dhe përfshinë qytezën e Shtimes dhe 22 fshatra. Sipas regjistrimit të popullsisë dhe amvisërive të Kosovës në vitin 2011, popullsia totale është 27,342 banorë. Shumica janë shqiptarë (96.7%), ashkalinjë (2.7%) dhe të tjerët, duke përfshirë edhe serbët, romët, boshnjakët, goranët dhe turqit (0.06%). Ekonomia e komunës kryesisht zhvillohet në bujqësi, me rreth 720 biznese private të regjistruara dhe që veprojnë.

Trashëgimia materiale

- Kulla e familjes Fejzullahu, fshati Zotaj (shekulli 19)
- Xhamia në fshatin Zotaj (shekulli 19)
- Xhamia në Shtime (shekulli 17)
- Xhamia në fshatin Reçak (shekulli 20)
- Xhamia në fshatin Petërshticë (shekulli 20)
- Xhamia në fshatin Gjurkoc (shekulli 20)
- Lokacioni arkeologjik i kishës në Reçak (mesjetare)
- Rrënojat e kishës në Reçak (mesjetare)
- Rrënojat e themeleve të kishës në Petrovë (mesjetare)

Trashëgimia Natyrore

- Burimi i Xhem Osmanit në fshatin Reçak

Trashëgimia jo materiale

- Nuk ka të dhëna

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me konceptet e ndryshme të trashëgimisë duke përfshirë edhe vet jetën e komunitetit.
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Shfrytëzimi i logos rajonale për shënim
- Të sigurohet mbledhja e rregullt e mbeturinave dhe ngritja e vetëdijes mbi rëndësinë e një mjedisi të pastër

Kulla e familjes Fejzullahu, shekulli 19, fshati Zotaj, komuna Shtime

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat e veçanta të traditave, lojërave dhe trashëgimisë në Shtime në mënyrë që ato të dokumentohen sipas udhëzimeve
- Të shënohet në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore dhe të përditësohen rregullisht autoritetet qendrore
- Të bëhet lista e ndërtesave në rrezik në komunë dhe t'i raportohet QRTK-së në Ferizaj dhe komunës.

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar e të gjitha aseteve të turizmit të trashëgimisë të cilat janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetorë rajonal mbi "Trashëgiminë tonë të Përbashkët" në Kosovën Lindore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen në nivel lokal nismat e përshtatshme dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohet një shembull i trashëgimisë së ndërtuar në komunën e Shtimes për të marrë pjesë në planin rajonal
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore
- Të studiohen më tutje prodhimet bujqësore dhe mundësitë e rajonit, për të zhvilluar një strategji të përgjithshme të rajonit.
- Të zhvillohet Shtimja si destinacion i turizmit rural me aktivitete tjera rekreative që janë të lidhura me komunat tjera në rajon.

Agro-biznesi dhe industritë kreative

Ka pasur zhvillime së fundmi në komunën e Shtimes në lidhje me hapjen e një qendre për agro-bizneset dhe bashkëpunim me komunat tjera. Duke qenë se bujqësia është shumë e lidhur me jetën e komunitetit të komunës, do të mund të zhvillohej një kombinim i prodhimeve bujqësore përmes aktiviteteve kreative dhe kulturore. Në rajon, përpjekjet do të mund të kombinoheshin me komunat e Vitisë dhe Parteshit ku programet do të mund të prezantoheshin për të përparuar aktivitetet përtej qendrave të prodhimit dhe grumbullimit por gjithashtu për t'u rreshtuar me rekomandimet e planit për trashëgiminë.

Veprimet: Të kontaktohen qendra e agro-biznesit dhe prodhuesve lokal. Të kërkohen mënyra për t'i bërë vizitorët të marrin pjesë në procesin e prodhimit dhe shijimit në një mjedis atraktiv. Të bashkëpunohet me komunat e sipërpërmendura për të koordinuar më mirë pjesëmarrjen në programin rajonal.

Partnerët: Bujqit lokal, Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural, Qendra e Agro-biznesit, komunat e Vitisë dhe Parteshit.

Komuna e Vitisë

Komuna e Vitisë shtrihet në juglindje të Kosovës. Ajo ka një sipërfaqe prej rreth 276 km^2 dhe përfshinë qytezën e Vitisë dhe 38 fshatra. Sipas Regjistrimit të Popullsisë dhe Amvisërive në Kosovë (2011) numri total i popullsisë është 46,987 banorë, që përbëhet nga shqiptarët (99.3%), serbët (0.24%), boshnjak (0.05%), ashkalinjë (0.02%), romët (0.02%), dhe të tjerët (0.20 %).

Ekonomia e Vitisë kryesisht bazohet në kryesisht në bujqësi dhe bizneset e vogla tregtare.

Trashëgimia materiale

- Lokacioni arkeologjik në fshatin Vërban (romak)
- Manastiri i Binçës, fshati Buzovik (shekulli 14)
- Xhamia në Sllatinën e Epërme (shekulli 20)
- Shkolla e parë shqipe në Kosovë - Kisha e Shën Gjergjit, fshati Stubëll e Epërme (shekulli 19)

Trashëgimia Natyrore

- Burimi i lumit Morava

Trashëgimia jo materiale

- Nuk ka të dhëna

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me konceptet e ndryshme të trashëgimisë duke përfshirë edhe vet jetën e komunitetit.
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Të organizohen fushata vetëdijesuese mbi rëndësinë e mjedisit natyror dhe mbrojtjen dhe revitalizimit të arkitekturës vernakulare.

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat e traditave, trashëgimisë vernakulare, trashëgimisë natyrore dhe zonave natyrore në Viti.
- Të shënohet në harta tërë trashëgimia e ndërtuar, e luajtshme, jo materiale dhe natyrore me informacionin përkatës dhe ajo të përditësohet rregullisht në bashkëpunim me autoritetet lokale, rajonale dhe qendrore.
- Të bëhet lista e arkitekturës vernakulare në rrezik në komunë dhe t'i raportohet QRTK-së në rajonin e Ferizajit dhe departamentit komunal për kulturë dhe mjedis.

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në rajon

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar e turizmit të trashëgimisë për të gjitha asetet që janë të gatshme për të pranuar vizitorë.

- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetorë rajonal mbi "Trashëgiminë tonë të Përbashkët" në Kosovën Lindore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e llojllojshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal.
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen nismat e përshtatshme në nivel lokal dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Lindore

- Të identifikohet një shembull i trashëgimisë së ndërtuar (arkitekturës vernakulare) në komunën e Vitisë për të marrë pjesë në planin rajonal.
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore.
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.
- Të zhvillohet Vitia si destinacion i turizmit rural me aktivitetet tjera rekreative që janë të lidhura me komunat tjera në rajon.

Zhvillimi i turizmit rural dhe prodhimeve bujqësore - lidhja në mes ë aktiviteteve të propozuara për komunat e Hanit të Elezit dhe Kaçanikut.

Promovimi i turizmit të komunës përmes prodhimeve bujqësore dhe ushqimeve tradicionale mund të ofrohen gjatë një udhëtimi turistik që lidhë territoret e tri komunave.

Veprimet: Hulumtimi/vlerësimi i kapaciteteve të biznesit bujqësorë për t'u përfshirë në programin turistik të sugjeruar për dy komunat; komunitetet e komunave të marrin pjesë në mbledhjet/forumet konsultuese për të hartuar një strategji për prezantim të përbashkët në treg, në kontekstin e zhvillimit të turizmit.

Partnerët: Përfaqësuesit e komuniteteve në këto tri komuna; sektori i biznesit, autoritetet komunale, Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural (MBPZhR), OJQ-të.

08

Peisazhi i hapsirës së Bajës së Kllokotit

ZBATIMI I PLANIT TË TRASHËGIMISË - PËRPARIMI

Zbatimi i vazhdueshëm i Planit Rajonal të Trashëgimisë është një pjesë thelbësore e procesit dhe përfshirja aktive e palëve të interesuara lokale do të luajnë një rol thelbësor për efikasitetin e tij.

Duke qenë se procesi i Planit të Trashëgimisë është testuar dhe provuar se funksionon mirë në Kosovën Perëndimore, lidhja në mes të rajoneve, duke shikuar praktikat më të mira të Kosovës Perëndimore në veçanti, është thelbësore për zbatim. Për më tepër, shpresohet se marrëdhëniet profesionale të vendosura me Këshillin për Trashëgimi të Irlandës, Parkun Rajonal Natyror të Vosges në Francën Verior dhe Fondacionin Ballkanik për Trashëgimi në Bullgari mund të ndihmojnë shkëmbimet profesionale gjatë fazës së zbatimit gjatë periudhës së ardhshme. Krahas kësaj, shtetet pjesëmarrëse në programin rajonal të PPZhL të Këshillit të Evropës, mbesin pjesë e rrjetit që lejon shkëmbimet në mes të projekteve në vazhdim.

Për të koordinuar procesin, janë rekrutuar koordinatorë për Programin e Trashëgimisë dhe Diversitetit (PTD) për secilin rajon. Ata do të lehtësojnë, koordinojnë dhe monitorojnë zbatimin e Planit të Trashëgimisë, i cili ofron nismat e mundshme rajonale me kontributin e komunave përkatëse. Kështu, koordinatori i PTD-së, me mbështetjen e komunave, institucioneve dhe komuniteteve, punon për dobinë e të gjithë rajonit. Zhvillimi i vazhdueshëm i kapaciteteve dhe përmirësimi konsistent i njohurive dhe aftësive në këtë fushë janë jetike për procesin e zbatimit. Koordinatori i PTD-së siguron vlerësimin e nevojave për zhvillim të kapaciteteve dhe adreson këto nevoja duke nxitur lidhjet dhe dialogun e vazhdueshëm në mes të entiteteve dhe komuniteteve. Përderisa Plani për Trashëgiminë dhe veprimet e tij të rekomanduara e kanë rolin e një mjeti udhëzues, promovimi dhe përkrahja e trashëgimisë kulturore dhe natyrore në zhvillimin e nismave të orientuara nga trashëgimia mund të ndryshojnë bazuar në mjetet dhe gatishmërinë e komunave pjesëmarrëse. Ky plan fillestar

> ***"Zbatimi i vazhdueshëm i Planit Rajonal për Trashëgimi është një pjesë thelbësore e procesit dhe përfshirja aktive e palëve të interesuara lokale do të luajnë një rol thelbësor për efikasitetin e tij."***

luan një rol thelbësor në bashkimin e komunave dhe komuniteteve të rajonit për një vizion të përbashkët, duke u bërë gradualisht një pjesë efektive e strukturave lokale.

Nga kjo pikë e tutje, Plani për Trashëgiminë nxit një proces dinamik ku të gjitha palët e interesuara punojnë në shpirtin e solidaritetit dhe sinergjisë për të kontribuuar në objektivat e tyre rajonale në komunat e tyre përkatëse dhe për më shumë angazhimit të tyre me komunat e tjera për të përfituar nga ky proces në mënyrën më pozitive. Dimensionet e këtyre përfitimeve shkojnë përtej mjeteve financiare dhe përfshinë monitorimin e pjesëmarrjes demokratike të të gjitha komuniteteve në procesin e zhvillimit dhe rritjes relative në cilësinë e jetës dhe mjedisit jetësor.

PROGRAMIT I TRASHËGIMISË DHE DIVERSITETIT (PTD) DHE LIDHJA E TIJ ME RrKT DHE GPNM

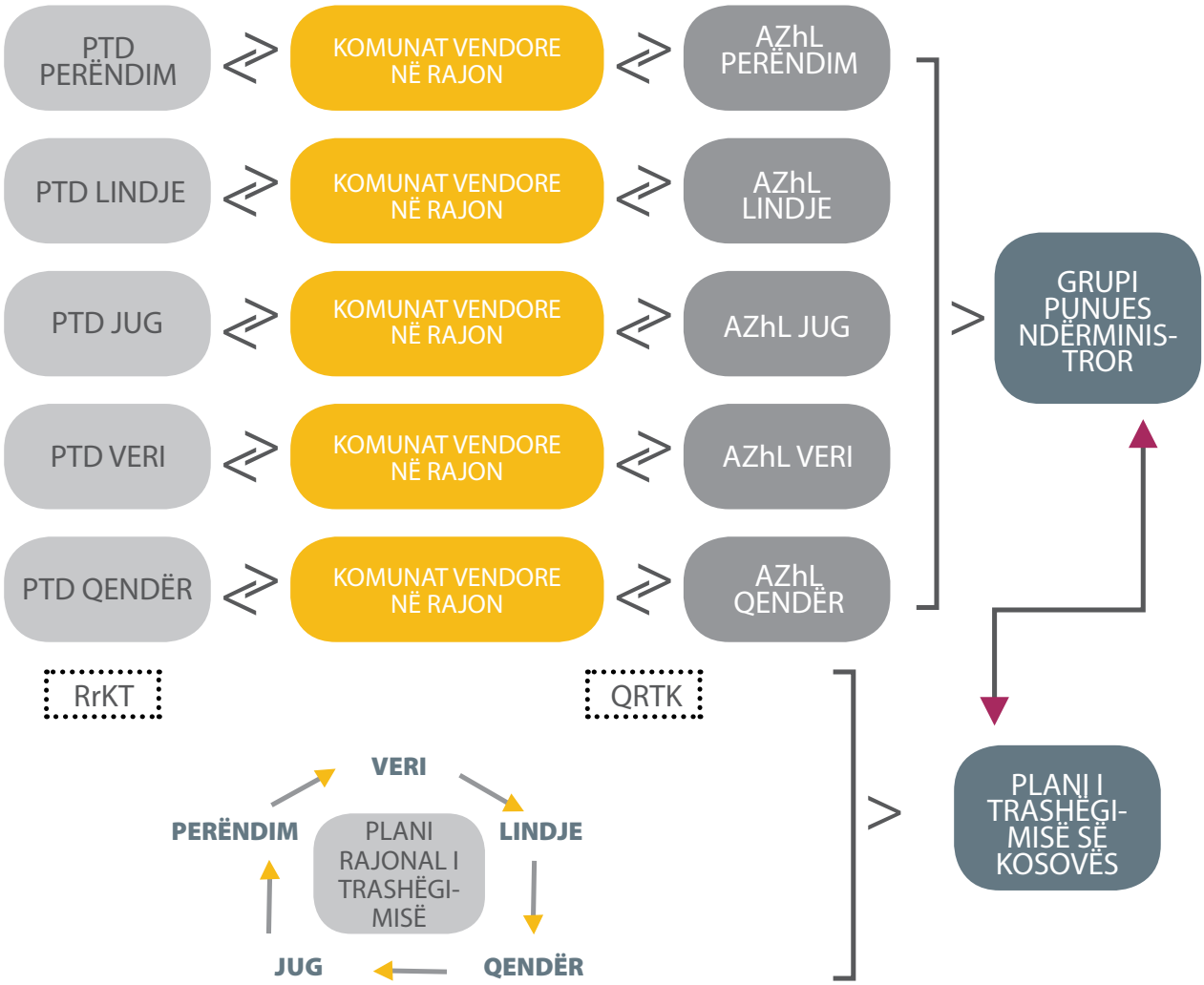

Grafiku më sipër shfaq në vija të trasha qështjet kryesore. Idealisht, është paraparë që secili koordinator i PTD-së do të financohet nga komunat e përfshira në rajonet e tyre përkatëse (pas nëshkrimit të Memorandumit të Mirëkuptimit, siç është finalizuar në Kosovën Perëndimore). Ata duhet të kryejnë punën e tyre në përputhje me pesë temat vijuese:

- Hulumtim
- Promovim
- Veprime inovative
- Zhvillim Profesional
- Përkrahje për krijimin e strategjive dhe planeve të trashëgimisë

Disa prej hapave të sugjeruar janë këta:

1. Programi i Trashëgimisë dhe Diversitetit dhe koordinatorët do të jenë të veçantë për secilin rajon dhe do të udhëhiqen nga një doracak i përbashkët.
2. Mostra të programeve të përbashkëta rajonale siç janë Itineraret Kulturore (tashmë duke u zbatuar nga PDKK-ja në perëndim, së bashku me nismat e tjera) do të inicohen nga PTD-të në rajonet e tjera.
3. Mbledhja vjetore e PTD-ve së bashku me RrKT dhe GPNM.
4. Raporti Vjetor - Trashëgimia Jonë e Përbashkët: ky rishikim i shoqërisë civile do të prodhohet çdo vit si një rezultat kyç i procesit të planit për trashëgiminë, për të promovuar dhe monitoruar përparimin e saj.
5. Rishikimi Periodik i Planeve Rajonale për Trashëgimi (i cili do të rishikohet dhe përditësohet çdo 3 vjet)
6. Një Plan për Trashëgimi i Kosovës do të përgatitet me kohë nga palët e interesuara lokale me RrKT dhe GPNM, nën udhëheqjen e koordinatorëve të PTD-së.
7. Raporti i Kosovës për Trashëgimi do të përgatitet nga palët e interesuara lokale me RrKT dhe GPNM, nën udhëheqjen e koordinatorëve të PTD-së.

Kjo është një plan i skenarit. Procesi i planit për trashëgiminë është vetërigjenerues por gjithashtu është edhe një proces dinamik i cili do t'i përgjigjet nivelit të interesimit, angazhimit dhe përkushtimit të komunitetit. Pronësia e procesit, gjatë vitit të ardhshëm, do t'i kalojë palëve lokale të interesuara dhe ata do të përmirësojnë dhe përshtatin skenarët e ardhshëm me kalimin e kohës.

Strategjia afatgjate

Me prezantimin e Planeve për Trashëgiminë në katër rajonet e tjera në Kosovë, sot të pesë rajonet - perëndim, jug, lindje, veri dhe qendër - kanë plane rajonale. Përmes metodologjisë, mjeteve dhe programeve mostër, të zhvilluara nga projekti i PDKK-së si dhe përmes vendosjessë koordinatorëve të Programit të Trashëgimisë dhe Diversitetit, është prezantuar një model afatgjatë operacional.

Përderisa Plani për Trashëgiminë ka të bëjë me tërë rajonin e Kosovës Lindore, lidhja në mes të nivelit komunal, rajonal dhe qendror është i domosdoshëm për një periudhë efektive dhe efikase të implementimit. Në këtë cilësi, bashkëpunimi dhe koordinimi i afërt në mes të Grupit Punues Ndërministror *, Rrjeti i Komunitetittë Trashëgimisë dhe koordinatorët e PTD-së në pesë rajonet do të sigurojë integritetin e procesit dhe do ti kontribuoj zhvillimit të Planit të Trashëgimisë të Kosovës.

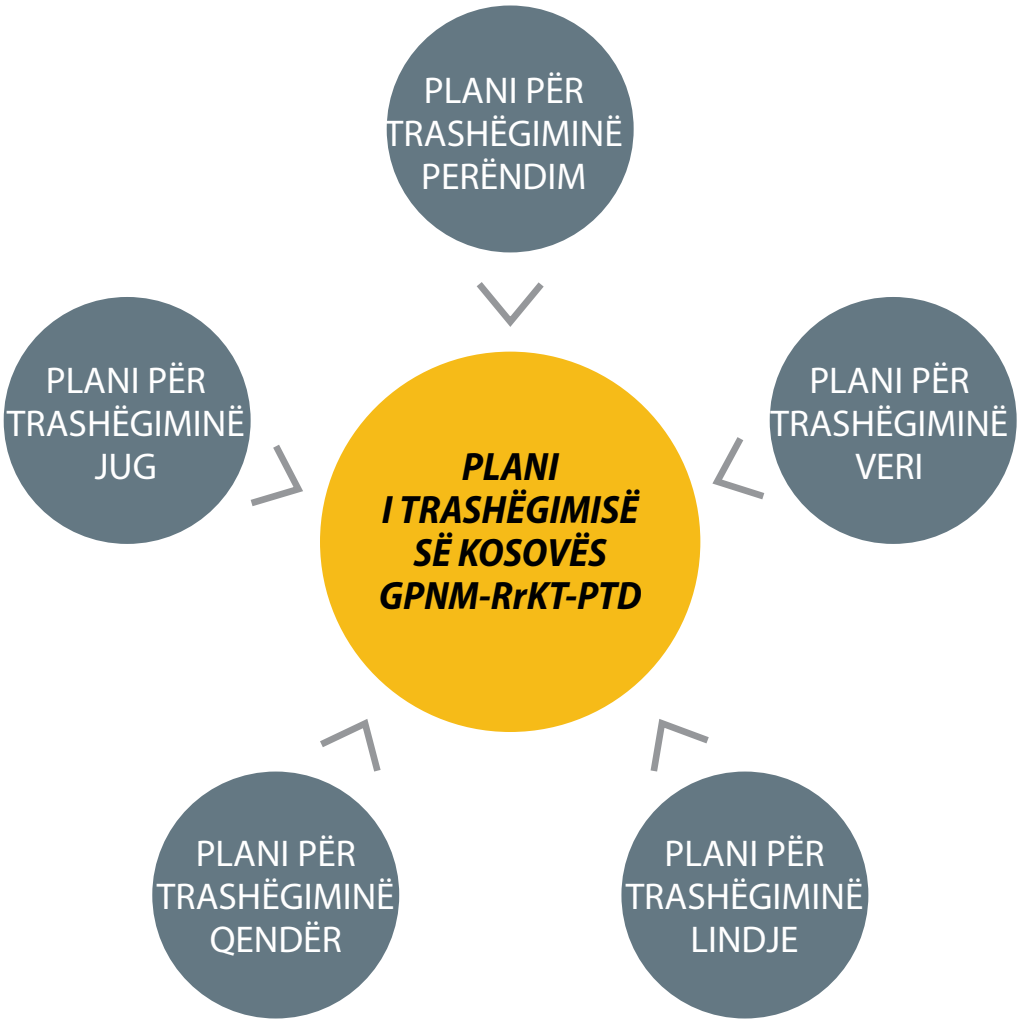

[2] Ministria e Kultures, Rinise dhe Sporteve, Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapesinor, Ministria e Arsimit, Shkences dhe Teknologjise, Ministria e Bujqesise, Pylltarise dhe Zhvillimit Rural, Ministria e Tregtise dhe Industrise (Divizioni i Turizmit), Ministria e Administrimit te Pushtetit Lokal.

Referencat dhe Burimet e Përzgjedhura

V.Aliu – F. Drançolli – Nj. Haliti & A. Zeneli "Trashëgimia e evidentuar e Kosovës/Evidentiranih spomenici na Kosovu/Evidences Monuments of Kosova", Ministry of Culture, Youth and Sports, Prishtinë/Priština 2005

Archaeological Guide of Kosovo, Pristina 2012 (publikim i MKRS)

Database of the MCYS, 2014 (http://dtk.rks-gov.net/tkk_hyrje_en.aspx),

Draft analysis conducted by Cultural Heritage without Borders in the framework of Local Cultural Heritage Plans Program, Kosovo 2014.

Dr.F.Drançolli, Trashëgimia monumentale në Kosovë, Prishtinë 2011

EU CARDS programme for Kosovo (2009). "Sustainable Forest Management for Kosovo-Technical Report: Preliminary Identification of Natura 2000 sites in Kosovo. Prishtinë/Priština

Qeveria e Irlandës, "National Heritage Plan", 2002
GTZ në emër të Departamentit për Turizëm, Ministria e Tregtisë dhe Industrisë
"Tourism Strategy Kosovo 2010-2020", Ministry of Trade & Industry, Prishtinë/Priština 2010

Heritage Council in association with South Dublin County Council, "Heritage Plan 2010 – 2015/ Plean Oidhreachta,Contae Atha Cliath Theas 2010 -2015". Dublin 2010

Irish Heritage Council, "A Methodology for Local Authority Heritage Officers on the Preperation of County/City Heritage Plans", July 2013
Shënim: metodologjia dhe shembujt e planeve të trashëgimisë irlandeze mund të shkarkohen nga faqja e internetit e Këshillit të Trashëgimisë - http://www.heritagecouncil.ie/home/

M. Qafleshi, Opoja and Gora through the Centuries, Institute of Albanology, Prishtina 2011

Mr.Sc.F. Dolli, Arkitektura tradicionale – popullore e Kosovës/Traditional Popular Architecture of Kosovo (Catalogue of heritage scientific exhibition – Kosova 2001)

OSCE Mission in Kosovo Factsheet 2014, "Municipal profiles March 2014"

Portraits of Historic Districts in Kosovo and the Balkan Region, 2011 (publikim i CHwB)
S.Petković, Zidno slikarstvo na području Pećke patrijaršije 1557-1614, Novi Sad 1965 (in Serbian, Cyrillic)

Investo në Partesh USAID dhe IPAK (http://www.invest-ks.org/repository/docs/Invest_in_Partesh_534246.pdf) ;

Investo në Ranillug USAID dhe IPAK (http://www.invest-ks.org/repository/docs/Invest_in_Ranillug_503912.pdf) ;

Komuna e Ferizajit, Strategjia për Zhvillim Lokal, mars 2009;

Komuna e Kllokotit, Plani për Zhvillimin Urban, qershor 2012;

Strategjia Rajonale për Zhvillim për Rajonin Ekonomik Lindje, SRZh Lindje (http://www.rdae-ast.org

Shaban Çupi & Isa Shkreta, Trashëgimia Kulturore e Hanit të Elezit, 2013

Misioni i OSCE në Kosovë, Profilet e Komunave, mars 2014

V. Đurić, Vizantijske freske u Jugoslaviji, Beograd 1975 (in Serbian, Cyrillic)

SHTOJCAT

Shtojca 1 - Veprimet Pilot

Si pjesë e qasjes së integruar, krahas hulumtimit të zhvilluar mbi trashëgiminë kulturore të ndërtuar dhe trashëgiminë natyrore, praktikat e trashëgimisë jo materiale që janë shënuar më poshtë janë vlerësuar gjatë vitit 2014. Kjo ishte pjesë thelbësore fazën e punës së integruar në terren dhe raportit të studimit të fizibilitetit i cili ka krijuar një platformë të mirë për zhvillimin e Planeve Rajonale të Trashëgimisë. Trashëgimia jo materiale e cila është shënuar në listë është identifikuar dhe njohur si vlerë e trashëgimisë së komuniteteve si mostra të trashëgimisë së pasur dhe të llojllojshme të këtij rajoni. Puna në vazhdim e sipër nën planin e trashëgimisë do të zgjerojë këtë listë në baza të planifikimit për rritje të vazhdueshme .

Gjatë periudhës gusht - tetor 2014, pilot veprimet për praktika të trashëgimisë jo materiale do të implementohen në të gjitha 4 rajonet duke nxitur përfshirjen aktive të komunitetit. Këto pilot veprime i kanë prezantuar palëve të interesuara lokale elementë të shumëllojshëm jo material, të cilët e bëjnë secilin rajon shumë specifik dhe të veçantë, por në të njëjtën kohë plotësues për njëri-tjetrin.

- Veprimet pilot në rajonin lindje përfshijnë:
    - "Hajde" Ditët e Trashëgimisë jo materiale duke përfshirë:
    - Performancën tradicionale të Valles së Karadakut në Gjilan
    - Ushqimin tradicional të kaçamakut dhe ashureve në Ferizaj

Performancën tradicionale të Valles së Karadakut

Vallet e rajonit të Karadakut janë shfaqje tradicionale popullore të veçanta për rajonin lindor, i cili njihet edhe si Fusha e Anamoravës. Ato janë unike për zonat shqipfolëse, ku veçantia kryesore janë paraqitje shprehëse e valltarëve dhe emocioneve, të cilat pothuajse ngjajnë me shfaqje teatrale.

Këto valle janë zhvilluar si rezultat i rrethanave politike, ekonomike dhe shoqërore në rajon, dhe janë shfrytëzuar për të shprehur kërkesën për liri si dhe trimërinë e këtij komuniteti. Përveç kësaj porosie të lirisë dhe trimërisë, fundi i kësaj valleje shpreh dinamizmin e çlirimit apo një shpërthim të lumturisë, gëzimit dhe lirisë. Instrumentet e përdorura në këto valle janë daullet, surlet (instrument tradicional me frymë prej druri) dhe nganjëherë çiftelia (instrument tradicional me dy tela). Ekzistojnë tri lloje kryesore të Valleve të Karadakut: 1. Vallet e meshkujve - duke u mbajtur për beli; 2. Vallet e trimërisë - duke u mbajtur përkrah; dhe 3. Vallet lirike - duke u mbajtur dorë për dore.

Aktiviteti i Valles së Karadakut (një pilot veprim) u festua në qytezën e Gjilanit më 24 tetor 2014, me një performancë të 30 fëmijëve të shkollave të cilët prezantuan këtë valle tradicionale së bashku me trupën e valltarëve profesionist, pasi ishin stërvitur për një javë të tërë.

Ushqimi tradicional i kaçamakut dhe ashureve në Ferizaj

Pilot veprimi në Ferizaj u zhvillua në Mullirin e Nikës me përqendrim në prezantimin dhe shërbimin e ushqimeve lokale tradicionale. Dy ushqime të njohura lokale (kaçamaku dhe ashuret) u përgatitën nga zejtarët lokal në vend, teksa prezantonin hap pas hapi procesin e përgatitjes së tyre. Pjesëmarrësit ishin në gjendje që të shijonin kaçamakun dhe ashuret teksa shikonin grupin e valltarëve lokal duke performuar vallen tradicionale.

Shtojca 2 - Anëtarët e Grupeve të Punës

Partnerët kryesor

- Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit
- Qendra Rajonale për Trashëgimi Kulturore në Gjilan
- Qendra Rajonale për Trashëgimi Kulturore në Ferizaj
- OJQ Trashëgimia Kulturore pa Kufi - (CHWB)

Anëtarët e Grupit Rajonal të Punës (Rajoni i Lindjes)

Artan Hoxha, Drejtor i QRTK-së për Rajonin e Gjilanit
Nexhat Shahini, Drejtor i QRTK-së për Rajonin e Ferizajit
Faton Krasniqi, Departamenti për Kulturë, Rini dhe Sport i komunës së Kamenicës
Ismet Sejdiu, Departamenti për Kulturë, Rini dhe Sport i komunës së Vitisë
Veton Nevzati, Departamenti për Kulturë, Rini dhe Sport i komunës së Gjilanit
Zvonimir Vasić, Departamenti për Arsim dhe Kulturë i komunës së Ranillugut
Momcilo Stojkovic, Departamenti për Shëndetësi, Arsim, Kulturë, Rini dhe Sport në Kllokot
Emrush Azemi, OJQ Elita, Komuna e Vitisë
Sadik Ymeri, Departamenti për Arsim dhe Kulturë, Komuna e Shtërpcës
Agim Zhinopotoku, Departamenti për Kulturë, Rini dhe Sport i komunës së Ferizajit

Anëtarët e grupit punues ndër-komunal (Viti dhe Kllokot)

Musa Ferizi, QRTK Gjilan
Ismet Sejdiu, Departamenti për Kulturë, Rini dhe Sport i komunës së Vitisë
Melihate Osmani, OJQ Legjenda, Viti
Adem Murati, Profesor i Historisë, Viti
Muharrem Beqiri, Zejtar Lokal, Viti
Zvezdan Simič, Departamenti për Kulturë, Rini dhe Sport, Komuna e Kllokotit
Sanja Vukovic, Qendra për Zhvillimin e Komunitetit, Komuna e Kllokotit
Miroslav Stolic, Novo Radio Kllokot, Komuna e Kllokotit

Anëtarët e grupit punues ndër-komunal (Kamenicë dhe Ranillug)

Arsim Dermaku, Arkiva Historike, komuna e Kamenicës
Mefail Sadiku, Shtëpia e Kulturës, komuna e Kamenicës
Faton Krasniqi, Departamenti për Kulturë, Rini dhe Sport i komunës së Kamenicës
Azemine Maliqi, Departamenti për Kulturë, Rini dhe Sport i komunës së Kamenicës
Jadranka Ilic, Departamenti për Kulturë, Rini dhe Sport i komunës së Kamenicës
Shaban Berisha, Gjimnazi I.Qemajli në Kamenicë
Naskovic Igor, Departamenti për Kulturë, Rini dhe Sport i komunës së Kamenicës
Jadranka Ilic, Departamenti për Kulturë, Rini dhe Sport i komunës së Kamenicës
Nedeljković Aleksandar, Zyra për Informim Publik, komuna e Ranillugut
Jovanović Jelena, përfaqësuese e komunitetit, Ranillug
Natić Zorica, Zyrtare për Barazi Gjinore dhe të Drejtat Njerëzore, komuna e Ranillugut
Đurić Aca, Prift në Ranillug

Anëtarët e grupit punues ndër-komunal (Ferizaj dhe Shtërpcë)

Nexhat Shahini, Drejtor i QRTK-së në Ferizaj
Bedri Pajaziti, OJQ Etika, Ferizaj
Biljan Boskocevic, Departamenti për Urbanizëm dhe Planifikim Hapësinor, komuna e Shtërpcës
Ilir Bytyqi, Departamenti për Kulturë, Rini dhe Sport i komunës së Ferizajit
Cvetan Stojanovic, Drejtoria për Arsim dhe Kulturë, Komuna e Shtërpcës
Behard Bytyqi, Drejtoria për Kulturë, Rini dhe Sport i komunës së Ferizajit
Naime Bega, QRTK në Ferizaj

Vullnetarët dhe Anketuesit

Fatlume Guri
Azize Daki
Bajram Spahiu

Ekspertët, përfaqësuesit e institucioneve/autoriteteve dhe kompanive private të përfshira:

Terry O'Regan, ekspert i Këshillit të Evropës - Irlandë
Liam Scot, Këshilli për Trashëgimi i Irlandës
Valmira Gashi, eksperte nga MMPH
Valmira Gashi, ekspert nga MMPH
Nora Arapi, PDKK pikë e kontaktit nga MKRS
Uragan Alija, ekspert lokal në analizimin e mbledhjes së të dhënave
Rexhep Kqiku, zhvillues i programit për internet
Kompania ASHA

Shtojca 3 - Metodologjia e zhvillimit të bazuar në komunitet (Junik)

a. Diagrami

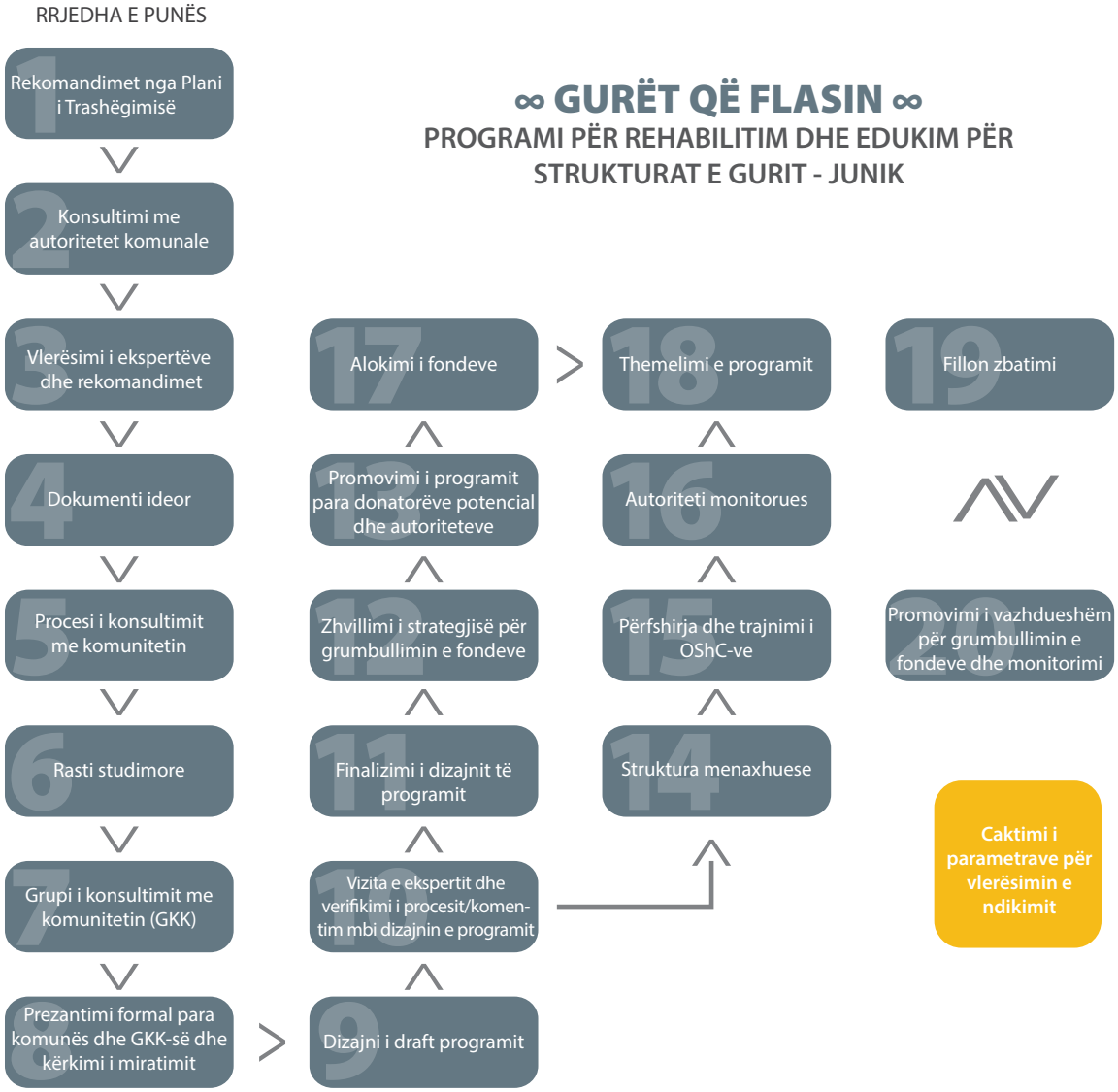

b. Rasti studimor i Junikut

http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/Publications/Junik-Case-Study_en.pdf

c. Broshura e Programit "Gurët Flasin"

http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/Publications/Stones_en.pdf

d. Rasti studimor i Prishtinës

http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/Publications/20130129-PristinaCS.pdf

Shtojca 4 - Lista Kontrolluese e Konsiderimeve Strategjike në zbatimin e qasjes së integruar

A. Angazhimi Komunitetit dhe Ngritja e Vetëdijes

- Mbledhja e vazhdueshme gjithëpërfshirëse e të dhënave dhe validimi sipas standardeve të pranuara ndërkombëtarisht.
- Vlerësimi i strukturave lokale, ndikimet dhe qështjet për të kuptuar më mirë nevojat dhe kërkesat e palëve të interesuara.
- Ndërtimi i kapaciteteve në mesin e palëve të interesuara për të ngritur vetëdijen lokale/rajonale mbi problemet e trashëgimisë dhe diversitetit.
- Bashkëpunimi, dhe garantimi i një niveli të caktuar të koordinimit dhe qasjes së vazhdueshme me partnerët relevant.
- Promovimi i këmbimit efektiv të njohurive bazuar në hulumtime dhe fakte.
- Sigurimi i përfshirjes dhe pjesëmarrjes së të gjitha komuniteteve, dhe akomodimi i ideve të ndryshme.
- Planifikimi dhe ndërmarrja e aktiviteteve të njëkohshme për ngritjen e vetëdijes me shtrirje efektive tek të gjitha komunitetet dhe autoritetet, me përshtatshmërinë e nevojshme kulturore.
- Sigurimi i strategjive dhe burimeve për fushatat lokale vetëdijësuese, të cilat janë argëtuese dhe arsimore.
- Sigurimi i mekanizmave për vlerësimin e ndikimit.

B. Masat mbrojtëse

- Sigurimi i zbatimit efektiv të legjislacionit gjithëpërfshirës dhe të përditësuar për mbrojtjen e trashëgimisë.
- Shfrytëzimi i ekspertizës për trashëgimi.
- Zhvillimi i politikave, programeve dhe planeve të duhura të menaxhimit.
- Mbajtja e përgatitjes së vazhdueshme të inventarit dhe regjistrimi i detajuar i kategorive të ndryshme të trashëgimisë kulturore në pajtim me kriteret e ofruara në Ligjin për Trashëgiminë Kulturore dhe Udhëzuesit për Inventarizimin e Aseteve të Trashëgimisë Kulturore.
- Monitorimi i zbatimit të projekteve për konservim në pajtim me kriteret dhe procedurat e vendosura, dhe në baraspeshë me kërkesat e arsyeshme të pronarëve/banuesve dhe programet dhe planet e autoriteteve lokale.
- Të njihet "Harta Arkeologjike" e rajonit në mënyrë që të mund të ndërmerren masa parandaluese nëse ndërtimi apo aktivitete të tjera synohen të ndërmerren në fushat me tipare arkeologjike.
- Mbështetje e zhvillimit të udhëzuesve për të nxitur mbajtjen, integrimin dhe përmirësimin e trashëgimisë ekzistuese kulturore dhe natyrore.
- Të qenët vigjilentë, dhe shfrytëzimi i të gjitha mundësive për të nxitur partnerët në revitalizimin e trashëgimisë së ndërtuar në mes të institucioneve përgjegjëse, autoriteteve lokale dhe pronarëve.
- Përqendrimi në ndikimin afatgjatë në zhvillimin e një qasjeje të integruar drejt një rrjeti të qëndrueshëm dhe të integruar të parqeve dhe rezervateve kombëtare.

C. Planifikimi dhe dizajnimi

- Vlerësim i thuktë me të gjitha palët e interesuara, posaçërisht komunitetet lokale.
- Analizë realiste e kapaciteteve organizative dhe operacionale.
- Bashkëpunim dhe koordinimi i shtuar në mes të institucioneve, shoqërisë civile dhe autoriteteve lokale.
- Plani Gjithëpërfshirës për Menaxhimin e Trashëgimisë; vënia e prioriteteve, vlerësimi teknik dhe studimi i fizibilitetit.
- Vëmendje e veçantë për përfshirjen e komuniteteve të margjinalizuara.
- Ndjeshmëri ndërkulturore kundrejt grupeve ekzistuese bazuar në moshën, lokacionin gjeografik, aftësinë, gjininë, racën dhe përkatësinë etnike.
- Analizë gjithëpërfshirëse e mundësive për grumbullimin e fondeve dhe trendeve të tregut.
- Fushatë efektive për Informimin Publik
- Monitorim i planifikuar mirë dhe mekanizëm vlerësimi, duke pasur parasysh fazën përcjellëse.
- Dokumentimi në kohë dhe i saktë.
- Mundësitë e duhura profesionale për zhvillim.

D. Masat menaxhuese kërkojnë:

- Të qenët besnik ndaj parametrave të vendosur nga palët e interesuara.
- Sigurimin e kontrollit sistematik të cilësisë së të mirave dhe shërbimeve.
- Mbajtja e një baraspeshe në mes të detyrave dhe procesit.
- Trajtimi i monitorimit dhe vlerësimit si një proces mësimi.
- Baraspeshimi i kujdesshëm i burimeve financiare dhe njerëzore, dhe aktiviteteve të programit.
- Ndërmarrja e vlerësimeve të rregullta dhe analizimii të dhënave për të qenë në gjendje që t'iu përshtaten ndryshimeve.
- Vetëdijesimi për lidhjet e mundshme dhe mundësitë e bashkëpunimit për të ruajtur burimet dhe për të ndërtuar partneritetet.
- Ofrimi i përditësimeve të rregullta për palët e interesuara mbi progresin e projektit për të përforcuar angazhimin.
- Promovimi i punëve të kryera për të dëshmuar progresin dhe për të tërhequr donatorët, partnerët dhe investitorët e brendshëm dhe të jashtëm.

5.5 Trashëgimia Kulturore dhe Turizmi përfshijnë:

- Të kuptuarit se Turizmi i Trashëgimisë mund të jetë një kontribues madhor për zhvillimin ekonomik lokal.
- Të kuptuarit se projektet për trashëgimi mund të shtojnë turizmin trashëgimor kur ato zhvillohen si pjesë e një pakoje të integruar të turizmit trashëgimor. Do të ishte e dobishme që të caktohet prioritetii projekteve të cilat janë të lidhura me infrastrukturë të mirë të turizmit dhe zhvillimet komerciale siç janë restorantet dhe ofrimi i akomodimit.
- Sigurimi i përfshirjes dhe integrimit të popullsisë me lokalitetet e trashëgimisë lokale dhe zhvillimin e ndërlidhur të turizmit trashëgimor.
- Gjatë zhvillimit dhe prezantimit të turizmit trashëgimor, të qenët i ndjeshëm ndaj diversitetit kulturor të popullatës lokale dhe turistëve.
- Përpjekja për të prezantuar një përshkrim të baraspeshuar të trashëgimisë dhe historisë së rajonit, duke u siguruar që prezantimet dhe informacioni i ofruar të jetë i bazuar gjatë gjithë kohës në njohuri të shëndosha profesionale dhe hulumtime.
- Të sigurohet që një pjesë e arsyeshme e të ardhurave të gjeneruara nga turizmi trashëgimor të kanalizohet në konservimin e trashëgimisë.
- Njohja e rrezikut të vetvetishëmse eksploatimi i një dimensioni të trashëgimisë si atraksion turistik në një zonë mund të kërcënojë konservimin e madje edhe vet ekzistencën e burimeve të tjera të trashëgimisë në atë zonë.
- Të kuptuarit se turistët e trashëgimisë do të presin standarde të pranuara ndërkombëtarisht në lidhje me infrastrukturën lokale fizike dhe mikpritjen.
- Para se të prezantohen lokalitetet e trashëgimisë si atraksione turistike, të sigurohet se janë vendosur masat e nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë.
- Para se të prezantohen lokalitetet e trashëgimisë si atraksione turistike, të sigurohet se janë adresuar qështjet e ndërlidhura me shëndetin dhe sigurinë.
- Të kuptuarit se turizmi i pakoordinuar i trashëgimisë mund të rrisë ndikimin negativ tek popullata lokale siç është humbja e privatësisë, shtimi i tollovisë në trafik, dëmtimi i pronës dhe mjedisit lokal publik si dhe çrregullimin e jetësës lokale.

Në kuadër të Projektit të Përbashkët të Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës "Përkrahje për Promovimin e Diversitetit Kulturor", ky Plan i Trashëgimisë shënjon rrugën për rilidhje, ribashkim dhe pajtim mes njerëzve, tokës dhe trashëgimisë së tyre. Plani arrin deri te diaspora e gjërë e çdo komune me qëllim të hartimit të rrëfimit të përbashkët të urtësisë, të kuptuarit dhe të përparimit, duke ua dhënë kështu të gjithë qytetarëve një proces dinamik për ndarjen e këtij rrëfimi me fqinjët dhe vizitorët e tyre."

Këshilli i Evropës është organizata udhëheqëse e kontinentit për të drejtat e njeriut. Ajo përbëhet nga 47 shtete anëtare , 28 prej të cilave janë anëtare të Bashkimit Evropian. Të gjitha vendet anëtare të Këshillit të Evropës kanë nënshkruar Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut , një traktat i projektuar për të mbrojtur të drejtat e njeriut, demokracinë dhe sundimin e ligjit. Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut mbikëqyr implementimin e Konventës në shtetet anëtare.

www.coe.int

Bashkimi Evropian është një partneritet unik ekonomik e politik midis 28 vendeve demokratike evropiane. Qëllimet e tij janë paqja, prosperiteti dhe liria për 500 milionë qytetarët e saj - në një botë më të drejtë, më të sigurtë. Për ti realizuar gjërat, vendet e BE-së kanë krijuar organet për të udhëhequr BE-në dhe për të adoptuar legjislacionin e saj. Ndër organet më kryesore janë Parlamenti Evropian (që përfaqëson popullin e Evropës), Këshilli i Bashkimit Evropian (që përfaqëson qeveritë nacionale) dhe Komisioni Evropian (që përfaqëson interesat e përbashkëta të BE-së).

http://europa.eu

Support to the Promotion of Cultural Diversity

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

View publication stats